

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**DARICA'DA YAŞAYAN CAFERİLERDE SOSYAL VE DİNİ
HAYAT**

İzzet ÖZTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Mustafa GÜNERİGÖK

AĞUSTOS - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DARICA'DA YAŞAYAN CAFERİLERDE SOSYAL VE DİNİ
HAYAT**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İzzet ÖZTAŞ

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

**“Bu tez 29/08/2024 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Abdullah İNCE	Başarılı
Doç. Dr. Mustafa GÜNERİGÖK	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Nuran KIZMAZ ÖZTÜRK	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

İzzet ÖZTAŞ

29/08/2024

ÖN SÖZ

Bu tezin amacı, Darıca’da yaşayan Caferi mezhebi mensubu bireylerin dini ve sosyal hayatıdır. İnsan her yönüyle sosyal bir varlıktır. Bizden önce de var olan bir toplumun içine doğarız. O toplumda büyür ve gelişiriz. Toplumun eleştirdiğimiz dil ve zihnimizdeki tüm anlam dünyası her ne kadar bize aitmiş gibi gelse de aslında toplumun anlam kalıpları üzerinden var oluruz ve kendi anlam dünyamızı yaratırız. Toplum ve toplumun içindeki tüm paydaşlar bu sebeplerle son derece önemlidir. Tüm bu paydaşlar, farklı renkler ve desenler şaşalı büyük bir toplum resmini oluştururlar.

Genel anlamda sosyolojinin özel anlamda ise din sosyolojisinin izlerinin toplumun içinde bulunabileceği düşüncesiyle Darıca’da bulunan Caferi toplumu içerisinde, onların günlük rutinleri, yaşayışları, ibadet ve ritüelleri, kutsalları ve kutsallarıyla olan ilişkileri, kültürel değerleri, hayatlarını değiştiren geçiş törenleri, dünü değerlendirme ve yarına bakış şekillerini anlamaya çalıştık. Caferi toplumu hem bir azınlık hem de Türkiye genelinde homojen bir yapıda, tek tip inanç ve gündelik hayata sahip olmadıkları için toplumları esas alıp, anlatımın direkt onlar üzerinden gerçekleştirilmesinin değerli olduğunu düşünmekteyiz.

Öncelikle çalışmamız esnasında yardımını ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, tavsiyeleriyle ve yol göstericiliğiyle süreci tamamlamamızda büyük katkıları olan değerli danışmanım Doç. Dr. Mustafa Günerigök hocama teşekkürlerimi sunmak isterim. Ayrıca süreç içerisinde öneri ve tavsiyeleriyle destekleriyle yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Abdullah İnce ve Dr. Öğr. Üyesi Nuran Kızmaz Öztürk hocalarıma da teşekkür ederim.

Çalışmamız esnasında Caferiliğin hem fikhî hem de kültürel yönleriyle ilgili geniş bilgiler veren, ayrıca Caferi bireylerle görüşmelerimiz ve gözlemlerimiz için referanslar sağlayan Türkiye Caferileri Vakfı Genel Sekreteri Hasan Apaydın’a, vakıf hocalarından Muhammed Cevad Utar’a, TÜRCAV Gençlik Kolları Başkanı İsmail Akbaba’ya, Genel Başkanı Yahya Kemal Utar’a ve Başkan Yardımcısı Alırza Utar’a, ayrıca tüm katılımcılarımız ve gözlemlerimiz esnasında bizi aralarına dahil eden Darıca’da yaşayan Caferilere teşekkür ederim.

Son olarak süreç içerisinde her zaman yanımda olan ailem ve dostlarıma sonsuz teşekkürler.

İzzet ÖZTAŞ

29/08/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
1.1. Dinin Sosyolojik Tanımı ve İşlevleri.....	9
1.2. Din, Mezhep ve Cemaat	10
1.3. Sosyal Hayat ve Din	14
1.4. Gündelik Hayat ve Din	17
1.5. Araştırma Alanının Genel Yapısı ve Özellikleri	19
2. BÖLÜM: CAFERİLİK, YAPI VE ESASLAR	21
2.1. Caferiliğin Tarihi ve Darıca’da Yaşayan Caferiler.....	21
2.2. Caferilikte İnanç ve İbadet Esasları.....	24
2.2.1. İnanç Esasları	26
2.2.1.1. Tevhid	26
2.2.1.2. Adalet	28
2.2.1.3. Nübüvvet.....	28
2.2.1.4. İmamet	29
2.2.1.5. Meâd (Ahiret İnancı).....	32
2.2.1.6. Rec’at, Beda, Takıyye	32
2.2.2. İbadet Esasları	33
2.2.2.1. Namaz	33
2.2.2.2. Oruç.....	37
2.2.2.3. Hac	38
2.2.2.4. Zekât ve Humus	39
2.2.2.5. Emr-i Bil Maruf Nehy-i Ani’l Münker	40
2.2.2.6. Tevellî-Teberrî	40
2.2.2.7. Cihat.....	41

3. BÖLÜM: DARICA’DA YAŞAYAN CAFERİLERDE SOSYAL VE DİNİ HAYAT.....	42
3.1. Darıca’daki Caferilere Genel Bir Bakış.....	42
3.1.1. Etnik Kimlik ve Aidiyet	42
3.1.2. Demografik ve Ekonomik Yapı	43
3.1.3. Eğitim-Öğretim Düzeyi	44
3.1.4. Azınlık Olmak	44
3.1.5. Darıca’daki Caferiler, Devlet ve Sünni Yapı	47
3.1.6. Darıca’daki Caferiler ve Aleviler	50
3.2. Darıca’da Yaşayan Caferilerde Dini Ritüeller.....	53
3.2.1. İbadet Ritüelleri	53
3.2.1.1. Namaz	54
3.2.1.2. Oruç.....	56
3.2.1.3. Hac	57
3.2.1.4. Meşhed ve Kerbela Ziyaretleri.....	58
3.2.1.5. Zekât ve Humus	60
3.2.1.6. Kurban.....	61
3.2.1.7. Emr-i Bil Maruf Nehy-i Ani’l Münker	62
3.2.1.8. Tevellî-Teberri	62
3.2.1.9. Cihat.....	63
3.2.2. Camiler	63
3.2.3. Din Adamları	64
3.2.3.1. Din Adamlarının Seçimi	65
3.2.3.2. Din Adamlarının Eğitimleri	66
3.2.3.3. Din Adamlarının Görevleri	67
3.2.4. Dini Kurumlar	67
3.2.4.1. Vakıflar ve Dernekler	67
3.2.4.2. Kur’an Kursları	70
3.2.5. Bayramlar ve Törenler.....	70
3.2.5.1. Ramazan Bayramı.....	70
3.2.5.2. Kurban Bayramı.....	71
3.2.5.3. Gadir-i Hum Bayramı	72

3.2.5.4. Nevruz Bayramı	73
3.2.5.5. Kandil Geceleri	75
3.2.5.6. Yas ve Matem	75
3.3. Toplumsal Hayatın Dinamikleri	81
3.3.1. Geçiş Törenleri	81
3.3.1.1. Doğum ve Ad Koyma	81
3.3.1.2. Sünnet	82
3.3.1.3. Evlilik ve Düğün	84
3.3.1.4. Ölüm ve Taziye	88
3.3.2. Toplumsal Cinsiyet Algısı	91
3.3.2.1. Kadın ve Özgürlük	91
3.3.2.2. Kadın ve Tesettür	92
3.3.2.3. Kadın ve Miras	93
3.3.2.4. Kadın ve Çalışma Hayatı	94
SONUÇ	96
KAYNAKÇA	100
EK	107
ÖZ GEÇMİŞ	131

KISALTMALAR

as.	: Aleyhisselam
b.	: bin, ibn (oğlu)
bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
CAFERİDER	: Caferilik İnancını Tanıtma, Araştırma ve Eğitim Derneği
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
EHLADER	: Ehl-i Beyt Âlimleri Derneği
Hız.	: Hazreti
K	: Katılımcı
ö.	: Ölüm tarihi
s	: Sayfa
S	: Sayı
sav.	: Sallallahu aleyhi ve Sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	: Tarihsiz
TÜRCAV	: Türkiye Caferileri Vakfı
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire

ÖZET	
Başlık: Darıca’da Yaşayan Caferilerde Sosyal ve Dini Hayat	
Yazar: İzzet ÖZTAŞ	
Danışman: Doç. Dr. Mustafa GÜNERİGÖK	
Kabul Tarihi: 29/08/2024	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 106 (ana kısım) + 24 (ek)
Bu çalışmanın amacı, Kocaeli’nin Darıca ilçesinde yaşayan, kendisini İmâmiyye/Caferi mezhebinin mensubu olarak niteleyen bireylerin dini ve sosyal hayatlarını cemaat sosyolojisi ışığında incelemektir. Toplum birçok grubun, farklılıklarıyla bir arada olması sonucunda, kültürel mozaikini ortaya koyan, zenginliğini gün yüzüne çıkaran bir yapıdır. Bireylerin hayat anlayışlarını şekillendiren ve dünyalarını çevreleyen unsurlardan biri de dindir. Dini anlama ve uygulama şekilleri, kişinin günlük pratikleri üzerindeki etki düzeyleri, hayatı şekillendirmede kayda değer bir öneme sahiptir. İslam dininin Şiîlik esaslarına dayanan bir yorumu olarak Caferilik de bireylerin hayatında mezhepsel bağlamda ve kendilerini tarif etmelerinde bir aidiyet unsuru olarak yer tutmaktadır. Darıca, Kocaeli’nin en fazla Caferi nüfusa ev sahipliği yapan ilçesidir. Darıca, üç Caferi camisinin, bu camilerin derneklerinin, “Türkiye” ve “Caferi” isimlerinin kullanıldığı ilk vakıf olan Türkiye Caferileri Vakfı (TÜRCAV)’nın, bu vakıf bünyesinde yer alan, resmi statüdeki (Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı) Caferi Kur’an kursu olduğu ifade edilen İmam Muhammed Mehdî Kur’an Kursu’nun bulunduğu ilçedir. Yoğun Caferi popülasyonunun yaşadığı, sosyalleştiği, dini ritüellerini ve günlük rutinlerini gerçekleştirebildikleri tüm bu mekânlar; Caferilerin sosyal hayatlarının ve dini ritüellerinin gözlemlenebilmesine olanak sağlamaktadır. Bu sebeple Darıca ilçesi, Caferiliğin anlaşılabilmesi ve incelenebilmesi için uygun zemine sahip bir mekândır. Çalışmamız nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Veri toplama tekniği olarak on altı Caferi birey ile görüşme, mekânlarda ve ritüeller esnasında gözlemler yapılmış ve Caferilikle ilgili dokümanların incelenmesi suretiyle gerekli bilgilere ulaşılmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Caferilik, Darıca, Din, Sosyal Hayat	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Social and Religious Life in the Caferies Living in Darıca	
Author of Thesis: İzzet ÖZTAŞ	
Supervisor: Assoc. Prof. Mustafa GÜNERİGÖK	
Accepted Date: 29/08/2024	Number of Pages: vi (pre text) + 106 (main body) + 24 (add)
The aim of this study is to examine the religious and social lives of individuals who describe themselves as members of the Imamiyye/Jafari sect, living in the Darıca district of Kocaeli, in the light of community sociology. Society is a structure that reveals its cultural mosaic and brings its richness to light as a result of the coexistence of many groups with their differences. One of the elements that shapes individuals' understanding of life and surrounds their world is religion. The ways they understand and practice religion, and the level of influence they have on their daily practices have significant importance in shaping life. As an interpretation of Islam based on the principles of Shiism, Jafariism also has a place in the lives of individuals in a sectarian context and as an element of belonging in their self-description. Darıca is the district of Kocaeli that hosts the largest Jafari population. Darıca is the district where three Caferi mosques, the associations of these mosques, the first foundation to use the names “Turkey” and “Caferi”, the Turkish Caferi Foundation (TÜRCAV), and the Imam Muhammed Mehdi Quran Course, which is stated to be an official Caferi Quran course (affiliated to the Presidency of Religious Affairs) within the body of this foundation, are located. All these places where the dense Caferi population lives, socializes, and performs their religious rituals and daily routines; provide the opportunity to observe the social lives and religious rituals of the Caferis. For this reason, the Darıca district is a place with a suitable ground for understanding and examining Caferis. Our study was conducted using the qualitative research method. As a data collection technique, interviews were conducted with sixteen Caferi individuals, observations were made in the places and during the rituals, and the necessary information was obtained by examining the documents related to Caferis.	
Keywords: Sociology of Religion, Jafarism, Darıca, Religion, Social Life	

GİRİŞ

Dini yapılar kurumsallaşma süreçlerinde, o dinin müntesiplerinin siyasi ya da dini fikir ayrılıkları sebebiyle kendi içinde farklılaşan insan gruplarının oluşturduğu cemaat, mezhep ya da ekoller gibi ayrışmalara gidebilirler. Tarihi süreç içerisinde kurumsallaşmış tüm dinlerde bu değişimi görmek mümkündür. İslam dini de kurumsallaşma sürecinde, Sünni ve Şîî ekolleri çevresinde şekillenmiştir. Çalışmamıza konu olan Caferilik ise Şîî düşüncenin (İsnaâşeriyye/İmâmîyye Şîâsı) içerisinde yer alan fikhî bir mezhep olarak geçmektedir.

Caferi bireyler, çeşitli sebeplerle 1920'li yıllarda Türkiye'ye göçerek Kars, Iğdır, Ağrı gibi doğu illerine yerleşmişlerdir. Genel çoğunluğu Azerbaycan Türklerinden oluşan bu göç hareketi, ifade edilen iller ve çevrelerinde kendi dini inanç ve kültürel yaşantılarını sürdürmüşlerdir. Sonrasında ise ekonomik sebeplerle ve kentleşme hareketinin etkisiyle büyük kentlere göçler başlamıştır. Bu göç sürecinde, 1960'lı yıllarda Kocaeli'nin Darıca ilçesine de ilk Caferi göçleri başlamış; 1970-1980 yıllarında da bu göç hareketi akrabalık, hemşericilik ve mezheptaşlık gibi sosyal bağlar sebebiyle yoğunlaşmıştır. Günümüzde Darıca'da yaşayan Caferi nüfusunun, kendi ifadelerine göre 10.000-15.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir.

Darıca'da yaşayan Caferi bireylerin çok geniş bir bölümü Kars bölgesinden göçmüş olan Azerbaycan Türkleridir. Darıca'da üç camileri, Kur'an kursları, dernek ve vakıfları (Türkiye Caferileri Vakfı) bulunmaktadır. Darıca'da bu denli Caferi popülasyonuna karşılık, bu popülasyonu konu edinen yeterli düzeyde araştırmanın olmadığı düşünülmektedir. Bu sebeple Darıca'da yaşayan Caferi bireylerin dini ve sosyal hayatlarının, kültürel portrelerinin, yaşadıkları dünyayı anlamlandırma şekillerinin; mezhepsel bir cemaat olarak ele alınması suretiyle, araştırılmasına karar verilmiştir.

Çalışmamız nitel araştırma yöntemleriyle, etnografi deseninden de yararlanılarak gerçekleştirilmektedir. Nitel araştırmanın temel veri kaynaklarından gözlem, görüşme ve doküman inceleme teknikleriyle bilgiler sağlanmaktadır. Çalışmamız giriş bölümü ve sonuç bölümü dışında üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; dinin sosyolojik tanımı ve işlevleri, toplumu oluşturan bir unsur olarak din/mezhep kavramı, dinin sosyal hayat ve gündelik hayattaki izleri üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde; çalışmanın evreni olan Darıca hakkında bilgiler verilmektedir. Darıca'da yaşayan Caferilerin, tarihi hakkında ve Caferilik mezhebinin

inanç-ibadet esaslarıyla ilgili bilgilere değinilmektedir. Üçüncü Bölümde ise Darıca'da yaşayan Caferilerin, etnik kimlik ve aidiyetleri, demografik ve ekonomik yapıları, eğitim düzeyleri, devlet erkleriyle, Sünni ve Alevi toplumla ilişkilerine yer verilmektedir. Ardından dini ritüeller, mekânlar, din adamları, bayramlar, sevinç ve yas-matem günleri, geçiş törenleri, toplumsal cinsiyet algısı gibi konular irdelenmektedir. Caferilerde modernleşme ve kentleşmeyle birlikte sekülerizmin etkileri ve kültürel bağlamda Caferilik konusu üzerinde durulmaktadır.

Araştırmanın Konusu

Din olgusu ve inanma isteğinin geçmişi, insanın tarih sahnesine çıktığı zamana kadar geri götürülebilir. Doğayı ve hayatı anlamlandırmada önemli araçlardan biri olan din, bireyin manevi ve sosyal ilişkilerini düzenlemede, yaşadığı gündelik olayları sebep sonuç ilişkisi içerisinde düşünmede, toplumsal kurallarla sınırlar çizmede ve kişinin anlam dünyasını şekillendirmede etkili unsurlardan biridir.

İslamiyet'in en temeldeki iki yorum biçimi olan Sünnilik ve Şîilik de tarihi süreç içerisinde kendi alt dallarına, yorum farklılıklarına ayrılarak mezhepsel düşüncelerini ortaya koymuş ve zaman içerisinde kurumsallaşmıştı. Şîî düşünce içerisinde yer alan İmâmîyye Şîâsı'nın ya da günümüz kullanımında eş anlamlı olarak İsmâîliyye'nin fıkıh mezhebi olan Caferilik¹ de bu mezhebin müntesiplerinin hayatlarında önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmanın konusu, Kocaeli'nin Darıca ilçesinde yaşayan ve kendilerini Caferi mezhebi mensubu olarak tanımlayan bireylerin dini ve sosyal hayatlarının incelenmesidir. Darıca'da yaşayan Caferilerin inançlarının, günlük hayatlarını ne düzeyde etkilediğini, ibadet ritüellerinin neler olduğunu, inanç sistemlerinin çevrelerindeki olayları nasıl anlamlandırdığını anlamaktır. Caferi bireylerin hayatlarında, dönüm noktaları olan doğum, ölüm, evlenme, boşanma, sünnet, düğün gibi geçiş törenlerinde nasıl bir kültürel miras sürdürdüklerini gözlemlemektir.

Darıca'da yaşayan Caferiler, bu bölgeye Kars ve Iğdır'dan göçmüş, Azerbaycan Türkleridir. Darıca, yoğun olarak Kars'tan göç almıştır. Caferilerin ifadelerine göre, ekonomik sebeplerle 1960'ta ilk göçler başlamış; göçler 1970, 1980'li yıllarda da yoğunlaşmıştır. Caferiler Darıca'ya geldiklerinde de kendilerini ve mezheplerini yavaş

¹ Hayreddin Karaman, "Ca'feriyye", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), 7/4.

yavaş yerli halka tanıtmışlar, sosyal ilişkilerini geliştirmişlerdir. Caferiler mezheplerine uygun şekilde, ibadet ve ritüellerini gerçekleştirmişler ve bunun için de Caferi camiler inşa etmişlerdir. Zamanla kurulan ve gelişen cami, dernek, vakıf gibi kurumlarla da toplumsal görünürlüklerini artırmışlardır.

Türkiye’de mezheplere göre bir nüfus sayımı yapılmadığı için Caferi mezhebi müntesiplerinin nüfusu tam olarak bilinmemektedir. Yıldız’ın (2009) çalışmasında Darıca’daki Caferi nüfus 9.000-10.000² olarak verilmiştir. Ancak TÜRCAV Genel Sekreteri Apaydın, Darıca’daki güncel Caferi nüfusunun tahmini olarak 15.000 olduğunu ifade etmiştir.³ Darıca’nın Kocaeli’nin en çok Caferi nüfusuna sahip ilçesi olduğu düşünülmektedir. Yoğun bir Caferi popülasyona sahip olmasına rağmen literatüre baktığımızda, özel olarak Darıca’daki Caferileri araştırma konusu yapan bir çalışmanın olmadığı anlaşılmaktadır.

Darıca, 2008 yılına kadar Gebze ilçesinin bir mahallesidir. 2008 yılında ise Darıca, ilçe olarak kabul edilmiştir.⁴ Yıldız’ın (2009)⁵ nitel ve nicel araştırma yöntemleriyle, İslam Mezhepler Tarihi alanında yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Darıca’da yaşayan Caferilere de yer verilmiştir. Ancak Yıldız’ın araştırma alanının Gebze olması, çalışmada Darıca için ayrılan alanın sınırlı kalmasına sebep olmuştur. Ayrıca Yıldız’ın İslam Mezhepler Tarihi alanındaki bu çalışmasının üzerinden on beş yıl geçmiş olması da daimî olarak değişip dönüşen toplumun, günümüzdeki dini ve sosyal hayatını incelemeye değer hale getirmektedir. Bu sebeple Kocaeli’nin Darıca ilçesinde yaşayan Caferi bireylerin, dini ve sosyal hayatlarının Din Sosyolojisi perspektifiyle ele alınıp araştırılması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, Kocaeli’nin Darıca ilçesinde yaşayan, kendisini İmâmiyye/Caferi mezhebinin mensubu olarak niteleyen bireylerin, dini ve sosyal hayatlarını incelemeyi

² Yavuz Yıldız, *Gebze Caferi Toplumunun Sosyo-Kültürel Yapısı (İnanç ve Değerler Bağlamında Alan Araştırması)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 46.

³ Hasan Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 01.10.2023”.

⁴ T.C. Resmî Gazete 26824: Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (T.C. Resmî Gazete 26824: Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.), 5747 (06 Mart 2008).

⁵ Yıldız, *Gebze Caferi Toplumunun Sosyo-Kültürel Yapısı (İnanç ve Değerler Bağlamında Alan Araştırması)*.

amaç edinmektedir. Bireyin anlam dünyasını, olay ve olguları yorumlama biçimini etkileyen faktörlerden biri olarak geniş çerçevede din fenomeni; dar çerçevede ise mezhepsel farklılıklar önemli bir değere sahiptir. Bu sebeple çalışmamız Darıca ilçesinde yaşayan Caferilerin inançlarına, dini ritüellerine, çevrelerini anlamlandırma şekillerine, kültürel izlerine ve gündelik hayatlarına odaklanmaktadır. Caferilerin mezhepsel farklılıklarının dini ve sosyal hayatlarını, anlam dünyalarını, aidiyet bilinçlerini ne düzeyde şekillendirdiğini anlamaya çalışmaktır.

Araştırmanın Önemi

Bauman, “Sosyolojinin esas konusu gündelik yaşamlarımızda saklıdır ve bu olmazsa yaşamlarımızı başkalarıyla birlikte sürdüremeyiz”⁶ demektedir. Caferiler, çoğunluğu Sünniliği benimsemiş bir toplum olan Türkiye’de mezhepsel bir azınlık olarak hayatlarını sürdürmektedirler. Toplumun bir parçası olan Caferilerin anlaşılabilmesi, günlük rutinlerinin ve dini ritüellerinin incelenmesi, sosyal bağlarının ortaya konmasıyla; kimliklerinin oluşumunda dinin ve özellikle Caferiliğin etkilerini tespit etmekle mümkündür.

Türkiye’de Caferilik üzerine yapılmış çalışmalara baktığımızda Üzümlü’nün (1993) “İnanç Esasları Açısından Türkiye’de Ca’ferilik”⁷ adlı doktora çalışmasının, sonradan yapılan çalışmaların referans noktası olduğu görülmektedir. Üzümlü, Caferilerin Türkiye’de ilk bulundukları yer olan Kars, Iğdır, Taşlıçay (Ağrı) bölgelerini “tarihi bölge” olarak; İstanbul, İzmir, Bursa, Turgutlu (Manisa)’yu ise “göç sonrası yerleşilen bölgeler” olarak isimlendirmek suretiyle ikili bir tasnife gitmiştir. Bu bağlamda Caferilerin günlük yaşayışlarını ve mezhepleriyle ilgili inanç kalıplarını incelemiştir.

2006 yılındaki doktora çalışmasında Albayrak⁸, Keçiören örneği üzerinden Caferilerin inanç, ibadet hayatını ve dinin sosyal hayata yansımalarını araştırmayı amaçlamıştır. 2017 yılındaki doktora çalışmasında Banaz⁹, Çorum Ehl-i Beyt Vakfı örneğiyle, Türkiye’deki Caferiler ile Çorum’da bulunan caferileşmiş Alevîlerin günümüzdeki durumlarını,

⁶ Zygmunt Bauman - Tim May, *Sosyolojik Düşünmek*, çev. Abdullah Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020), 21.

⁷ İlyas Üzümlü, *İnanç Esasları Açısından Türkiye’de Ca’ferilik* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993).

⁸ Ali Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2006).

⁹ Şaban Banaz, *Anadolu’da Ca’ferilik, Ca’feriler ve Ca’ferileşme Olgusu (Çorum Ehl-i Beyt Vakfı Örneği)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2017).

teşkilatlanma şekillerini, demografik yapılarını, sürdürdükleri faaliyetlerini ve ibadetlerini güncel durumlarıyla beraber incelemeyi amaçlamıştır. Son olarak ise 2023 yılındaki doktora çalışmasında Sovgatov¹⁰, Bursa örneği üzerinden Türkiye’de yaşayan Caferilerin kimlik ve aidiyet duygusunu araştırmıştır. Türkiye’de bulunan dini grupların kimlik inşası ve bu kimlikleri sürdürme şekilleri üzerinde durmuştur.

Caferiliğin toplumsal izdüşümünü araştırmak üzere yapılan yüksek lisans tezlerini, Üzüm’ün tasnifiyle sınıflandırmak yerinde olacaktır. Demirci¹¹, Koç¹², Beder¹³, Kara¹⁴, Bakırlı¹⁵ ve Tigrak¹⁶’ın çalışmaları “tarihi bölge” olan Kars ve Iğdır’a; Dağdeviren¹⁷, Yeler¹⁸, Yıldız¹⁹, Türkoğlu²⁰, Şaş²¹ ve Karağaç²²’ın çalışmaları ise “göç sonrası yerleşilen bölgeler” olan Ankara, İstanbul ve Gebze’ye odaklanmaktadır. Bu sınıflandırmanın dışında kalan iki yüksek lisans çalışması Baylak²³ ve Ataibiş²⁴’in çalışmalarıdır. Baylak, Muharrem ayı ve Aşura günündeki ritüeller üzerine bir çalışma yürütmüştür. Ataibiş ise Caferi mezhebiyle ilgili betimsel bir çalışma yapmıştır.

¹⁰ İlham Sovgatov, *Türkiye Caferileri: Din, Kimlik ve Aidiyet (Bursa Örneği)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2023).

¹¹ Filiz Demirci, *Caferilerin Dini Örf ve Adetleri Iğdır Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).

¹² Abdullah Koç, *Iğdır’da Caferilik* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

¹³ Erkan Beder, *Iğdır İlinde Muharrem Ayı Törenleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

¹⁴ Ayşe Kara, *Iğdır Caferileri Halk Bilimi Araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

¹⁵ Hatice Bakırlı, *Kars Caferilerinde Dini Hayat* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

¹⁶ Çetin Tigrak, *Şia Düşünce Sisteminin Sosyolojik İncelemesi -Iğdır Caferileri örneği-* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Tunceli: Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022).

¹⁷ Ercan Dağdeviren, *Ankara İli Keçiören İlçesinde Yaşayan Caferilerde Dini Hayat ve İlçenin Günümüz Dini Durumu* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998).

¹⁸ Abdülkadir Yeler, *Türk Toplumunda Caferiler (İstanbul Halkalı Örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).

¹⁹ Yıldız, *Gebze Caferi Toplumunun Sosyo-Kültürel Yapısı (İnanç ve Değerler Bağlamında Alan Araştırması)*.

²⁰ Harun Türkoğlu, *Din Algısı ve Toplumsal Yapı Açısından Türkiye’deki Caferiler (İstanbul örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014).

²¹ Muhammed Vefa Şaş, *Göçün Dini Gelenekleri Yaşama Üzerine Etkisi: Iğdır İlinden İstanbul İli Halkalıya Göç Eden Caferiler Üzerine Bir Araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

²² Kamile Karağaç, *Türkiye’de Caferilik ve Caferiliğe Yönelişin Sebepleri (İstanbul-Anadolu Yakası örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021).

²³ Ayşen Baylak, *Visibility through ritual: The Caferi/Shiite community in Turkey/Ritüel üzerinden görünürlük: Türkiye’de Caferi/Şi’i cemaati* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlke ve İlkeleri Enstitüsü, 2009).

²⁴ Soner Ataibiş, *Caferiliğin İnanç-İbadet Esasları ve Türkiye’de Caferiler* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

Literatüre baktığımızda, Darıca’da yaşayan Caferileri Din Sosyolojisi bağlamında ele alan bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Darıca, mahalle olarak Gebze ilçesine bağlı iken; Yıldız’ın²⁵, Gebze örnekleminde nicel ve nitel araştırma yöntemleriyle yaptığı çalışmada, Darıca’ya da yer verilmiştir. Ancak günümüzde, Darıca ilçesinin Caferilik konusunda birçok ayırıcı özelliği vardır. Kocaeli’nde en fazla Caferi nüfusa sahip ilçe olması da Darıca’nın bu bağlamdaki önemini artırmaktadır. Bu sebeple Darıca örneklemini üzerinden, Darıca’da yaşayan Caferilerin dini ve sosyal hayatlarının, kültürel farklılıklarının incelenmesi isabetli olacaktır.

Araştırmanın Temel Kabulleri

- a) Görüşmeye katılan Caferi katılımcıların, Caferilik mezhebinin sosyo-kültürel özelliklerini temsil ettikleri varsayılmıştır.
- b) Görüşmeye katılan katılımcıların, görüşmeci tarafından yöneltilen sorulara doğru cevap verdikleri varsayılmıştır.
- c) Gözlemler esnasında Caferi bireylerin doğal davranışlarıyla hareket ettikleri varsayılmıştır.
- d) Çalışmada uygulanacak metot ve tekniklerin araştırmanın modelini gerçekleştirecek güçte olduğu varsayılmıştır.

Araştırmanın Kapsamı

- a) Araştırmanın evreni Kocaeli ilinin Darıca ilçesini kapsamaktadır.
- b) Araştırma, Darıca’da yaşayan ve kendilerini Caferi olarak tanımlayan Caferi mezhebi üyeleriyle sınırlıdır.
- c) Çalışmamız on sekiz yaşını doldurmuş yetişkin, her cinsiyetten, her meslek grubundan ve her ekonomik düzeyden gelen Caferi bireyleri kapsamaktadır.
- d) Çalışmamız Din Sosyolojisi sınırları içerisindedir. Caferi mezhebi ve mezhep üyeleri sosyolojik bir olay olarak irdelenmekte ve çalışmada bu sınırlara riayet edilmektedir.
- e) Nitel araştırma yöntemlerinin kullanılması sebebiyle, araştırmacının gözlem ve yorumlarının da müdahil olduğu anlatımlar olabilmektedir.

²⁵ Yıldız, *Gebze Caferi Toplumunun Sosyo-Kültürel Yapısı (İnanç ve Değerler Bağlamında Alan Araştırması)*.

- f) Araştırma esnasında yapılmakta olan tüm gözlem süreçlerinde, kişilerin veya kurumların izninin gerektiği hallerde, veri ve bilgi paylaşımı izinler dahilinde sağlanmaktadır.
- g) Araştırma sürecinde, yapılmakta olan görüşmelerde katılımcıların isimleri gizlenmektedir. İsminin açıklanmasına izin veren ya da kurumsal bir kimlikle bilgi aktaran bireylerin isimlerine yer verilebilmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Sosyal olay ve olgular daimî bir değişim içindedir. Toplumsal bir varlık olan insanın hareketlerinin anlaşılabilmesi için tüm değişkenlerin bir arada ele alındığı ve o zamanın ruhu içerisinde değerlendirildiği bir yaklaşımla incelenmesi, ilgili toplumsal hareketleri ve değişimleri anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Bütüncül bir yaklaşımla tüm değişkenlerin bir arada değerlendirilmesi ve anlamlı sonuçlara varılması gerekmektedir.²⁶ Bu nedenle nitel araştırma yönteminin çalışmamızda daha etkili sonuçlar elde etmemizi sağlayacağı düşünülmektedir.

Nitel araştırma birey ya da grupların varsayımlarla sosyal veya insanlarla ilgili olan bir soruna ya da soruya yönelttikleri anlam bütünlerinin ve araştırma problemlerinin incelenmesini önceleyen yorumlayıcı/kuramsal çerçevelerin kullanımıyla başlamaktadır.²⁷ “Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir.”²⁸ Nitel araştırmada genel olarak toplumsal bağlama yapılan bir vurgu vardır. Çünkü toplumsal eylemin ya da toplumsal ifadenin doğru anlaşılabilmesi için kendi bağlamında ve kendi zamanında değerlendirilmesi gerekmektedir.²⁹

Çalışmamız, ortak kültüre sahip bir grubu incelemektedir. Aynı dinî, millî ve kültürel değerlerle beslenen bir topluluk üzerine odaklanmaktadır. Bu sebeple çalışmamızda, nitel araştırma yönteminin etnografi deseninden³⁰ faydalanılmaktadır. Soyut ve anlaşılması

²⁶ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, 2021), 41.

²⁷ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni (3. Baskıdan Çeviri)* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2023), 45.

²⁸ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 37.

²⁹ W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, çev. Özlem Akkaya (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020), 1/309.

³⁰ Creswell, *Nitel araştırma yöntemleri*, 125.

güç gibi görünen nitel veriler, gerçek olayları belgeleyerek, gerçek insanların söylediklerini kaydederek, davranışlarını gözlemleyerek ve yazılı dokümanları inceleyerek nitel verileri somut hale getirebiliriz.³¹ Bu nedenle de çalışmamızda nitel araştırmanın temel veri toplama araçlarından olan görüşme/mülakat, gözlem, doküman inceleme kaynaklarıyla bilgilere ulaşılmaktadır.

Araştırma sürecinde, gözlem esnasında yapılan görüşmeler “sohbet tarzı görüşme”; çalışmanın katılımcılarıyla yapılan görüşmeler “görüşme formu yaklaşımı (yarı yapılandırılmış görüşme)”³² olarak değerlendirilmektedir. Dokuz erkek ve yedi kadın olmak üzere toplamda on altı Caferi katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın, görüşme katılımcısı seçiminde maksimum çalışma örneklemini³³ oluşturulmaya çalışılmaktadır. Kadın katılımcılarla yapılan görüşmeler, görüşme sorularına yazılı cevap verilerek ya da telefon üzerinden cevapların ses kaydı halinin gönderilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Erkek katılımcıların tamamı ile yüz yüze görüşülmekte, katılımcıların izinleriyle ses kaydı alınmıştır. Erkek katılımcılarla yapılan görüşmeler ortalama atmış dakika sürmüştür. Caferilik ile ilgili fikhî ve kültürel bilgilerinin daha fazla olduğu düşünülen iki din adamıyla yapılan görüşmeler ise üç ya da dört oturum şeklinde gerçekleştirilmiştir. Erkek katılımcılarla yapılan görüşmelerin ses kayıtları, görüşme sonrasında yazıya geçirilmiştir.

Araştırma esnasında, Darıca’da yaşayan Caferi bireylerin ortak mekânlarında, bir arada oldukları düğün, bayram, cenaze, yas, matem vb. süreçlerinde veri toplamak amacıyla gözlemler gerçekleştirilmiştir. Bu gözlemler, “Gözlemci olarak katılımcı” ya da “katılımcı olmayan gözlemci”³⁴ yöntemleriyle gerçekleştirilmiş ve veri olarak işlenmiştir. Bu gözlemler esnasında, uygun durumlarda veri niteliğinde fotoğraflar çekilmiştir. Doküman inceleme sürecinde hem Caferilikle ilgili akademik literatür hem de TÜRCAV’ın Caferi mezhebiyle ilgili, araştırmacının kullanımına sunmuş olduğu Şîi fıkıh kitapları, veri sağlayıcı kaynaklar olarak kullanılmıştır. Araştırmalar esnasında çekilen fotoğraflar, görüşme ses kayıtları, görüşme ve gözlemlerde alınan araştırmacı notları da doküman inceleme sürecinin birer parçasıdır.

³¹ Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, 1/307-308.

³² Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 129.

³³ Creswell, *Nitel araştırma yöntemleri*, 159.

³⁴ Creswell, *Nitel araştırma yöntemleri*, 168-169.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Dinin Sosyolojik Tanımı ve İşlevleri

Din en temelde kutsalın deneyimlenmesini hedeflemektedir. Kutsal aracılığıyla hayata nihai bir anlam veren inanç, duygu, eylem ve toplumsal ilişkiler sistemidir. Dünyevi ve profan işlerden arınmış kutsalın deneyimlenmesidir.³⁵ Birey, çevresindeki olay ve olguları anlamlandırırken sebep-sonuç ilişkileri kurmaya meyillidir. Olay ve olguları ya da nesneleri algılama sürecinde kurduğumuz bu anlam dünyası profan (din dışı) veya dinî (kutsalla ilişki) şekilde tezahür etmektedir. Bireyin yaptığı bir ritüel eğer “kutsal” fikri göz ardı edilerek düşünülürse, bu ritüelin anlamsız bir fiil olarak algılanması kaçınılmaz olmaktadır. Bireyin oluşturduğu bu anlam ağı, bireyin içine doğduğu toplum için de geçerlidir. Hatta bu anlam ağının mimarı bireyden önce toplumdur ve birey içine doğduğu toplumda bu anlam ağıyla şekillenmektedir. Toplumda kutsal ve kutsalla ilişkili oluşan tüm bu çerçeve dinin tanımı olarak değerlendirilebilir. Otto dini, “tarihin bir yandan kutsalı bilme yatkınlığımızı geliştirmesi diğer yandan kendisinin bizzat kutsalın göstergesi olması ölçüsünde, tarihin bir ürünü”³⁶ olarak; Durkheim ise dini, “kutsalla, yani diğerlerinden ayrılmış ve yasaklanmış şeyle ilgili inançlar ve amellerden oluşan tutarlı bir sistemdir”³⁷ diyerek tanımlamaktadır.

Durkheim din fenomenini öncelikle, değer ve ideolojiden bağımsız şekilde kutsal ve kutsal olmayan ayrımıyla tanımlayarak evrensel bir tanım formuna dönüştürür.³⁸ Kutsal ve kutsal olmayan ile kurulan bu ilişki toplumsal bir hüviyet kazanır. Dinler Tanrı ya da Tanrılara, öbür dünyaya inanma vb. inanç kalıplarıyla şekillenmekte; aynı zamanda mabetlerde ibadetlerle, dualarla, çeşitli ritüellerle ya da belli gıdaların yenilip yenilmemesiyle kendi sınırlarını çizmektedirler.³⁹ Bireyin doğru olduğunu düşünerek inanıp kabul ettiği inançlar, aynı zamanda iyiliğin soyut standartları olan değerler bütünü de sunmaktadır.⁴⁰ Kutsal ve kutsal olmayan ile kurulan bu ilişki; topluma da yansımaktadır. Kutsal ya da din, inançlar, ritüeller, değerler, kurumlar, mekânlar, doğru

³⁵ James Beckford, *Sosyoloji Sözlüğü*, ed. Bryan S. Turner (İstanbul: Pinhan Yayınları, 2020), “Din”, 204.

³⁶ Rudolf Otto, *Kutsala Dair*, çev. Sevil Ghaffari (Kadıköy: Altıkkırkbeş Yayın, 2014), 215.

³⁷ Emile Durkheim, *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, çev. Fuat Aydın (Ankara: Eskiye Yayınları, 2018), 50.

³⁸ Günter Kehr, “Din Sosyolojisi”, *Din Sosyolojisi*, ed. Yasin Aktay - M. Emin Köktaş, Vadi yayınları Toplum dizisi, 92 21 (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), 30.

³⁹ Anthony Giddens - Philip W. Sutton, *Sosyoloji*, çev. E. Arzu Kayhan (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2021), 735.

⁴⁰ John J. Macionis, *Sosyoloji*, çev. Vildan Akan (Ankara: Nobel, 2020), 66.

ve yanlışın nerede başlayıp nerede bittiği gibi birçok konuda toplumu şekillendiren bir yapı unsuru olmaktadır.

Din, toplumsal bir fenomen olarak sosyale tabidir veya sosyal bir önem içermektedir.⁴¹ Toplum için yapısal bir unsur olan din, soyut bir ilişkiden ziyade gerçekliğin kapsamında bir şeydir. “Din sosyal bir fenomen olduğu ölçüde, toplum da dinî bir fenomendir. Kutsal şeyler de (ilahlar gibi kutsal tasavvurlar da) toplumsal birliğin sembolüdür.”⁴² Bu etkileşimin bir sonucu olarak da toplum üzerinde çeşitli işlevlere ve etkilere sahiptir. Din, yapısal işlevselci yaklaşıma göre, insanları bir arada tutmak, davranışlarını kontrol etmek, hayata anlam katmak gibi; sembolik etkileşim yaklaşımına göre, kutsalı profandan ayıran ritüelleri inşa etmek, tehlike ve belirsizlikler karşısında bireyi dini sembollere yöneltmek gibi; sosyal çatışma yaklaşımına göre de toplumsal eşitsizliği legal bir hale getirmek ve bireylerin dikkatini şimdiki dünyanın problemlerinden gelecek dünyaya çevirmek gibi işlevlere sahiptir.⁴³

Din bir anlam bütünü sunan ve toplumun yapısal faktörlerinde yer edinen bir olgudur. Toplumsal yönü olduğu sürece de sosyolojinin odağında yer alacaktır. Sosyal yapılara bağlı veya toplumsal ilgiler içerisinde önemli bir yere sahiptir.⁴⁴ Din, toplum ile beraber düşünüldüğünde bir anlam kazanır. İnsanın tarih sahnesine çıkışıyla beraber tecrübe sahası içerisindeki konulardan biri de dindir. Dini yaşayacak ve uygulayacak özne insan ve de insanın içinde bulunduğu toplumdur. Bu sebeple din olgusunun toplumdan ayrı düşünülebilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla din, bir yönüyle ruhanî (ya da kutsal) bir alana hitap ederken diğer yönüyle topluma hitap ederek sosyolojinin konusu haline gelmektedir.

1.2. Din, Mezhep ve Cemaat

İnsanın dünyayı anlamlandırma ve kendini dış dünyanın gerçekliğiyle var etmesinde önemli bir role sahip olan din, bireyin dış dünyayı anlamlı hale getirerek kavrayabilmesi için bir anlam demeti oluşturmaktadır. Bu anlam dünyası içerisindeki birey aynı zamanda toplum içerisinde ve toplumsal gelişme sonucunda bir kimlik kazanarak, o kimliği

⁴¹ Kehrer, “Din Sosyolojisi”, 17.

⁴² Kehrer, “Din Sosyolojisi”, 30-31.

⁴³ Macionis, *Sosyoloji*, 493.

⁴⁴ Mustafa Günerigök, *Risk Toplumu ve Din Yeni Bir Sosyolojiye Doğru* (Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları, 2018), 161.

sürdürmektedir. İnsan toplumdan ayrı düşünülemez. İnsan ve toplum simbiyotik bir bağ ile toplumsal fenomenin doğal birer parçasıdır.⁴⁵

Durkheim, dini kutsalla ilgili inançlar ve amellerden oluşan tutarlı bir sistem olarak tanımladıktan sonra; bu inanç ve amellerin, kendilerine inanan bütün insanları Kilise/Cemaat diye isimlendirilen tek manevi bir toplum haline getirdiğini ve bu bir araya gelişin de kutsalla olan ilişki kadar önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Ona göre, din fikri bir Kilise/Cemaat düşüncesinden ayrı ifade edilemez.⁴⁶ Durkheim, dini toplumsal bir olgu olarak değerlendirmektedir.⁴⁷

Dinin toplumsal bir olgu olarak ortaya çıkması ve görünür hale gelmesi, dini gruplar kavramıyla açıklanmaktadır. Dinin organik cemaat içinde var olduğu, aile, akrabalık, komşuluk gibi organik ilişkilerde kendisini göstermesine “tabii dini gruplar”; Bireyleri birbirine bağlayan bağın tek sebebinin ‘din’ olduğu durumdaki gruplara ise “Hassaten dini gruplar” denmektedir.⁴⁸ Bu tanımlamadan hareketle akrabalık, hemşerilik, komşuluk gibi aralarındaki ilişki ve bağlar doğal süreçlere dayanan, Darıca’da yaşayan Caferiler, tabii dini gruplar içerisinde değerlendirilebilir.

Toplumda oluşan dini grupların en temeline indiğimizde, karşımıza mezhep kavramı çıkmaktadır. Mezhep, dini anlamda kendi düşünce ve inanç kalıplarını, diğer inanç ve düşünce kalıplarından ayırmak olarak özetlenebilir. “Mezhepler, dinsel protesto hareketleridir. (...) İdeolojik bir gerekçe olmaksızın, hiçbir mezhep ortaya çıkmaz.”⁴⁹ Şîî/Caferi ekolünün de ortaya çıkış sürecini düşündüğümüzde, o dönemin siyasî olaylarının bir sonucu olarak teşekkül ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bir protesto hareketi olarak ortaya çıkan mezhep, dinin ortodoks düşüncesinin dışında bir yere konumlanmaktadır. Ortodoks olan din algısında belli şeyleri değiştirerek yeniden bir düzenlemeye gitmesidir. Böyle bir süreç karizmatik bir liderin öncülüğünde gerçekleşebilir. Karizmatik bir lider etrafında teşekkül eden mezhep meşruiyetini de o liderden ya da karizmadan almaktadır.⁵⁰ Şîî ekolün ortaya çıktığı dönem için karizmatik

⁴⁵ Peter L. Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, çev. Ali Coşkun (İstanbul: İnsan Yayınları, 1993), 58-59, 29.

⁴⁶ Durkheim, *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, 50.

⁴⁷ Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, 90-91.

⁴⁸ Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, çev. Turgut Kalpsüz (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1964), 39.

⁴⁹ Bryan Wilson, *Dini mezhepler: sosyolojik bir araştırma*, çev. Ali İhsan Yitik - A. Bülent Ünal (İstanbul: İz Yayıncılık, 2004), 13, 46.

⁵⁰ Wilson, *Dini mezhepler*, 38, 46.

lider⁵¹ Hz. Ali'dir. Ancak günümüzde Şîî/Caferî düşünce için karizmatik lider sıfatı Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve İmam Mehdi isimleri üzerinde daha belirgin hissedilmektedir. Hatta Caferî itikadında İmam Mehdi'nin zuhur edeceği inancı, gerçekleşeceğine inanılan bir karizmatik devrim⁵² olarak Caferî mezhebinin inanç kalıpları içerisinde yerini almaktadır. Dinin toplumsal yüzünün sonuçlarından biri de cemaat kavramıdır. Cemaat, belli düşünce ve fikirlerde ortaklaşan bireylerin oluşturduğu duygu ve düşünce yakınlığının toplumsal ilişkilerde görünür hale gelmesidir. Nisbet göre cemaat kavramı; “yüksek derecede şahsî yakınlığın, duygusal derinliğin, ahlaki sorumluluğun, sosyal insicam ve zamanda sürekliliğin karakterize ettiği bütün ilişki biçimlerini kapsar. Cemaat, bir sosyal düzende oynayabileceği şu ya da bu rolleri ayrı ayrı üstlenen bireyden ziyade, bütünlüğü içinde algılanan ‘insan’a dayanır.”⁵³

Sosyoloji literatüründe cemaat kavramının kapsamlı bir teori haline getirilmesinde Ferdinand Tönnies önemli bir isimdir. Tönnies'e göre “Topluluk (Gemeinschaft/Cemaat) birlikte samimi ve kalıcı bir yaşam demektir. Dolayısıyla toplum yapay ve mekanik bir bütün, topluluğun kendisiyse canlı bir organizma olarak anlaşılmalıdır.” İnsanlar doğdukları andan itibaren kendilerini cemaatlerinin bir parçası olarak bulmaktadırlar.⁵⁴ Tönnies'in ortaya koyduğu cemaat teorisi, klasik sosyoloji literatüründe Gemeinschaft ideal tipi olarak geçmektedir.⁵⁵ Tönnies'in birer ideal tip olarak ortaya koyduğu kavramların sınırları, gerçek hayatta bu kadar keskin olmayabilir ya da farklılaşmaya açık olabilir.⁵⁶ Bu teoride cemaat ve toplum ayrımı köy ve kente bağlı olarak şekillendirilmiştir. Cemaat, organik bir köy ilişkisi biçimi iken; toplum ise mekanik bir kent ilişkisi biçimi olarak idealleştirilmektedir. Ancak mekâna bağlı bu idealleştirme, cemaat yapısının kentte görülemeyeceği anlamına da gelmemektedir. Zira Darıca'da

⁵¹ Max Weber, “Din Sosyolojisi”, *Din Sosyolojisi*, ed. Yasin Aktay - M. Emin Köktaş, Vadi Yayınları Toplum dizisi, 92 21 (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), 159; George Ritzer - Jeffrey Stepnisky, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*, çev. Irmak Ertuna Howison (Ankara: De Ki Basım Yayın, 2019), 28.

⁵² George Ritzer - Jeffrey Stepnisky, *Klasik Sosyoloji Kuramları (Classical Sociological Theory)*, çev. Himmet Hülür (Ankara: De Ki yayıncılık, 2019), 248.

⁵³ Robert A. Nisbet, *Sosyolojik Düşünce Geleneği*, çev. Yusuf Kaplan (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2023), 136.

⁵⁴ Ferdinand Tönnies, *Cemaat ve Cemiyet: Deneyisel Kültür Biçimleri Olarak Komünizm ve Sosyalizm İncelemesi*, çev. Emre Güler (İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları, 2018), 36, 34.

⁵⁵ Ramazan Yelken, *Cemaatin Dönüşümü: Geç Modern Dönemler İçin Bir Cemaat Sosyolojisi* (Ankara: Vadi Yayınları, 1999), 261.

⁵⁶ Nisbet, *Sosyolojik Düşünce Geleneği*, 179.

yaşayan Caferiler özelinde de düşündüğümüzde, kent hayatı içerisinde varlıklarını sürdüren bir cemaat yapılanması oldukları görülmektedir.

Tönnies, Gemeinschaft/Cemaat kuramını aile ve kan bağı üzerine inşa etmektedir.⁵⁷ “Gemeinschaft”ın üç temel direği -kan, yer (toprak), zihin ya da akrabalık, komşuluk ve dostluk- ailede mevcuttur; ancak ilk temel direk ailedeki kurucu unsurdur.”⁵⁸ Nisbet’in ifade ettiği gibi, bu kuramın en temeline indiğimizde, hareket noktasının aile olduğu görülmektedir. Merkezde bulunan bu “aile çekirdeği” kan bağı, akrabalık, komşuluk gibi sosyal ilişkilerle gelişerek organik bir yapı, bir cemaat halini almaktadır. Cemaat ve buna bağlı toplumsal yapı, işte bu aile temeli üzerine inşa edilmektedir.

Modernleşmeyle beraber kentleşmenin başlaması, toprağa bağlı cemaat anlayışının da yeniden gözden geçirilmesine sebep olmuştur. Köy ve kasabalarda yaşayan bireylerin göç sebebiyle kentlere yerleşmeleri, köy ve kasabalarda gelişmiş olan kültürel mirasın da kente taşınmasına sebep olmuştur. Bu durumun sonucunda da Tönnies’in teorisinden farklı olarak, kentler cemaat için yeni bir mekân haline gelmiştir. Ayrıca cemaat; zorunlu, içine doğulan bir olgu olmaktan uzaklaşarak,⁵⁹ bireyin dahil olup olmamayı tercih ettiği bir olguya dönüşmüştür. Şehirleşmeyle beraber hayatını kentte sürdürmek zorunda olan insan, diğer insanlarla yakınlık kurabileceği kesişim noktalarının üzerine odaklanmaktadır. İnsanoğlunun varoluşsal anlamda yetersizliği ve belirsizliğin verdiği korku düşüncesiyle ontolojik bir güven arayışına girdiği görülmektedir. Bu güvensizlik ortamda ‘cemaat’ güvenli bir liman görevi görmektedir.⁶⁰ Darıca’da yaşayan Caferiler için de bu durumun geçerli olduğu düşünülmektedir. Darıca’da yaşayan Caferilerin etnik ve mezhepsel cemaat yapıları, bu bireyleri birbirine yakınlaştıran, bir arada olmalarını sağlayan temel faktörlerdendir.

Modern dönemin bir sonucu olan şehirleşme, cemaat kavramını etkileyen faktörlerdendir. Çünkü kırsal hayatla kent hayatı arasında dinin algılanışının ve tecrübe edilişinin, gündelik hayata etkilerinin ve kültürle olan iletişiminin aynı olması beklenilemez. Kavramlar, olaylar ya da olgular, vuku buldukları zamandan ve mekândan bağımsız düşünülemezler.⁶¹ Bulundukları bağlamdan koparıldıklarında da doğru anlaşılabilimleri

⁵⁷ Tönnies, *Cemaat ve Cemiyet*, 42-43.

⁵⁸ Nisbet, *Sosyolojik Düşünce Geleneği*, 177.

⁵⁹ Yelken, *Cemaatin Dönüşümü*, 14, 86-87.

⁶⁰ Mustafa Günerigök, “Cemaat Sosyolojisi: Bir Kavramın Tarihsel Serüveni”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/5 (07 Ekim 2019), 293, 297.

⁶¹ Günerigök, “Cemaat Sosyolojisi”, 289.

güçleşmektedir. Bir mekân olarak kentte yaşayan bireylerin de inanç ve kültür dünyalarında farklılaşmalar olmaktadır. Modern dönemdeki kentleşme/şehirleşme, dini tecrübenin değişmesinde ve bireyin gündelik hayatındaki inanç, ritüel ve kültür izlerinin farklılaşmasında etkili olmaktadır.

Şehirleşme, toplumun kültür yapısında değişimi zorunlu kılar. Köyün kapalı yaşamından şehrin parçalanmış ve bireyselleşmiş yaşamına geçiş bireyin hayatında ve çevresini anlamlandırmasında da değişimlere sebep olmaktadır. Şehirdeki yerel ilişkiler, toplumsal etkileşimin sürdürebildiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Akrabalık, komşuluk, arkadaşlık, hemşerilik ilişkileri köy ve kent arasındaki geçişte adaptasyonu sağlayan aidiyet ağlarını kurmada etkili olmaktadır.⁶² İbadet için gidilen camide sosyalleşme, dinî dernekler ve dinî vakıflar gibi dinî motivasyonlarla kurulan ilişkiler de bu aidiyet ağlarının örneklerindendir.

1.3. Sosyal Hayat ve Din

Bireyin dünyasını her yönden kuşatmış olan din, sosyal hayatını da etkileyen ve şekillendiren unsurlardandır. Din grupların ahengi, tutumları, sosyal kurumların değişimleri üzerine etkili roller oynamaktadır. Bu rollerin yeterli düzeyde ortaya çıkabilmesi için, dinin toplumsal alanda dil, eylem ve diğer araçlarda somutlaşması, etki ve nüfuz etmesi gerekmektedir.⁶³ Sosyal yapı tüm insanlığın üzerinde büyük bir etki ve kontrol gücüne sahiptir ve bireyden bağımsız var olan bir nesnel gerçekliktir. Fakat sosyal yapı, birey olmadan da var olamaz.⁶⁴ Birey bu sosyal yapının içine doğar, bu sosyal yapıyla yetiştirilir ve hayatında uygulayabileceği hazır kalıplar bulur. Dinî kalıplar, ideolojik kalıplar veya değer yargısı kalıpları, toplumsal cinsiyet kalıpları vb. tüm bunlar bireyin kimliğini oluşturmada da çevresindeki dünyayı anlamlandırmasında da oldukça etkili yaşamsal araçlar haline gelmektedir.

Berger'e göre de toplumun içinde, sosyal bir sistemde konumlanmışızdır. Bu sosyal konumlanma durumu içinde, kendi kişisel isteklerimizden ziyade toplumun koyduğu kurallar veya yasaklar belirleyici olmaktadır. Toplum, bireyi hem mekânsal hem de zamansal olarak kuşatmaktadır. Bizden önce var olan, içine doğduğumuz sosyal sistem;

⁶² Celaleddin Çelik, *Şehirleşme ve Din* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2002), 21, 64.

⁶³ Necdet Subaşı, *Gündelik Hayat ve Dinsellik* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 41.

⁶⁴ David M. Newman, *Sosyoloji: Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek*, çev. D. Ali Arslan (Ankara: Nobel Yayınları, 2016), 147.

bizden sonra da varlığını sürdürecektir. “Kısacası toplum, tarihin içindeki tutsaklığımızın duvarlarıdır.”⁶⁵

Sembollerle sosyal hayatı inşa eden anlamlandırma sistemi, bireylere bir gerçeklik algısı sunar. Böylece belirli bir hayat tarzı ile sunulan gerçeklik arasında denge oluşturulur. Kùltürler, semboller, gelenekler ve diğèr dengeleyici unsurlar varlıklarını sürdürebilirler.⁶⁶ Bu dengeleyici unsurların çıkışında değèrler de bir yapı taşıdır. Değèrler, insanların iyi olanın ne olduğuna karar verirken kullandıkları kültürel standartlarıdır. Bu kültürel standartlar sosyal yaşamın da anahtarlarıdır. Aynı kültürü paylaşan insanlar, değèrlerin sunduğı standartlarla sosyal hayatlarında kararlar verirler. Değèrler, toplumda inançları destekleyen genel kurallardır.⁶⁷

Din de bu değèr sağlayıcılardan ve sosyal hayata yön vericilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayata anlam verme, bir dinle kimliklenme ve bağlanma, değışimlerin hızlı olduğu günümüz modern toplumunda bir yerlere bağıllık ya da aidiyet duygusu önemli bir ihtiyaçtır. Bireylerin sosyal hayatlarının düzenlenmesinde ve özel hayatlarındaki geçiş dönemi törenlerinde de dinî ritüeller, kimliğin oluşumunda ve toplumsal aidiyet duygusunun gelişiminde işlev sahibidir. Geçiş dönemi törenleri, geleneksel toplumlarda öteden beri dinî kutsamalar ve seremonilerle gerçekleşmiştir.⁶⁸

Din, anlam ve amaç sağlayıcı olarak görülebilir. Kişisel bağıllık veya inanç olarak anlaşıldığında ise irade terbiyesi, manevi doygunluk, aşkın ile iletişim gibi anlamlar sunmaktadır. Bireyin kendi dünyasında din ile teması ahlâkî ve manevî bir kazanım bağlamında değèrlendirilebilir.⁶⁹ Dinin bunlar dışında, sosyal hayata ve bireye sunduğı anlam kalıpları ya da işlevleri ise toplumsal bütünleşme, toplumsal düzen, sosyal kurumların meşrulaştırılması veya kutsallaştırılması gibi toplum için olumlu sayılabilecek işlevlerdir.⁷⁰

Subaşı, dinin bireysel ve sosyal tezahürlerini dinsel olarak ifade eder. Din, inanç ve ibadet kurallarıyla şekillenmiş bir yapıdır. Dinsellik, bu inanç ve ibadetler toplamının

⁶⁵ Peter L. Berger, *Sosyolojiye Çağrı: Hümanist Bir Perspektif*, çev. A. Erkan Koca (İstanbul: İletişim Yayınları, 2020), 116.

⁶⁶ Subaşı, *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, 26.

⁶⁷ Macionis, *Sosyoloji*, 66.

⁶⁸ Ali Coşkun, “Din ve Kimlik”, *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2003), 16.

⁶⁹ Paul Vermeer - Johannes Van Der Ven, “Dini Kimlik Oluşumu: Eğitimsel Bir Yaklaşım”, çev. Ayşe Zişan Furat, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2006), 177.

⁷⁰ Coşkun, “Din ve Kimlik”, 16.

bireye olan etkisiyle sosyal hayata akmasıdır. Sosyal hayat, söz konusu yapının birey üzerinden ortaya çıkışıdır.⁷¹

Dinin ortaya koyduğu normlar ve değerler ile kimlik kategorileri arasında da yakın bir ilişki vardır. Bir toplumun ve kültürün değerlerinin oluşturulmasında ve aktarılmasında din önemli işlevler üstlenmektedir. Bireyin değer yargılarının oluşmasında da etkili olan din, birey vasıtasıyla toplumsal ve kültürel kimlik kategorilerinin oluşmasında ve korunup aktarılmasında önemli rollere sahiptir.⁷²

Evrensel normların ve ulusal değerlerin arasındaki muhtemel bir çatışma durumu, kültürel kimlikleri yeniden tanımlanmaya mecbur kılıyor. Bu sebeple evrensel normların hızla yayılabildiği, günümüz modern dünyası ‘kimlik arayış çağı’ olarak ifade edilebilir. Bu dönem, kimlik arayışının aynı zamanda bir benlik arayışına dönüştüğü, evrensel değerlere karşı ulusal değerlerin korunması mücadelesinin verildiği bir zaman olarak nitelenebilir.⁷³ Kimlik kavramı bireyler ve nesneler arasında, benzerlik ve farklılıkların kıyaslandığı iki kriterle oluşur. Kimlik toplum nazarında bireyin onaylanmasıdır.⁷⁴

Toplumlar kendilerini tarihleriyle tanımlar. Toplumların ortak geçmişi, üyeleri tarafından ritüellerle hatırlanır, yorumlanır ve zamanla mitler haline gelir. Mitleştirilen ortak tarihin aktörleri kahramanlaştırılır. Bu şekilde oluşan kolektif kimlikler, toplumun üyelerince subjektif bir şekilde algılanarak yeniden yorumlanır. Bireyler kendi kimliklerini, ötekiyle farklılıklarını vurgulayarak yeniden inşa ederler.⁷⁵ Bireyler diğerlerinin tavır ve rollerini benimserken, diğerlerinin dünyasını da almaktadır. Kimliğin yeniden yorumlanması esnasında, kimlikle beraber onun ait olduğu dünya da içselleştirilmektedir.⁷⁶ “Sosyal ilişkiye dair her eylem bir kimlik seçimi barındırır. Bunun tam tersine her kimlik de varlığını sürdürmek için belirli sosyal ilişkiselliklerin olmasını gerektirir.”⁷⁷

⁷¹ Subaşı, *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, 43.

⁷² Coşkun, “Din ve Kimlik”, 6.

⁷³ M. Zeki Duman, “Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük”, *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (Nisan 2009), 107.

⁷⁴ Assiye Aka, “Kimliğe Teorik Yaklaşımlar”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* 34/1 (Mayıs 2010), 17.

⁷⁵ Ramazan Saim Dalbay, “‘Kimlik’ ve ‘Toplumsal Kimlik’ Kavramı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 31 (Şubat 2018), 170.

⁷⁶ Peter L. Berger, “Bilgi Sosyolojisinde Bir Sorun Olarak Kimlik”, çev. Nihat Erdoğan, *Sosyoloji Dergisi* 1 (Mart 1987), 210.

⁷⁷ Berger, *Sosyolojiye Çağrı: Hümanist Bir Perspektif*, 127.

1.4. Gündelik Hayat ve Din

Gündelik hayat ya da gündelik yaşam çoğunlukla olağan, rutin kişisel deneyimlerin bilgisini anlatmak için kullanılan bir terimdir.⁷⁸ Genel olarak mikro sosyolojiyle, birey davranışları, iş deneyimleri, konuşmaları ve günlük zaman gibi çok çeşitli konulara yer veren gündelik deneyimler üzerine odaklanan sosyolojik anlayıştır.⁷⁹ Gündelik yaşam, bireyin kişisel deneyimlerinin içinde bulunduğu sosyal yapı aracılığıyla kolektif eylemlerle bütünleşmesini sağlayan, sosyal ilişki ağının tümüdür. Bu sebeple gündelik deneyimler, sosyolojik anlamda bireyin kimliğini niteleyen birer veri kaynakları olarak görülmektedir.⁸⁰

Gündelik hayat bireyin sıradan faaliyetlerinin incelendiği, şu anda olanın alanıdır. Bireyin bedenlen buradallığına ve şimdiliğine odaklanır. Gündelik hayat, bireyle beraber zaman ve mekân bütünlüğüyle şekillenir. Hem mekânsal hem de zamansal bir bütünlüğü taşımalıdır. Bu şekilde bireyin varlığı gündelik hayat tarafından kesintisiz olarak düzenlenerek vücut bulur.⁸¹ Gündelik yaşamda ötekilerde kurduğumuz ilişkiler neticesinde, kendimiz ve onlar arasındaki ayrımlar üzerinden tanımlamalar yaparız. Bireyin “ben” ve “sen” ayrımını yapabilmesi bu ilişkilere ve farklılıklara bağlıdır.⁸² Burada ifade ettiğimiz “ben” ve “sen” ayrımında bireylerin dahil oldukları etnik, mezhepsel ya da cemaat aidiyetlerinin de önemli olduğu bir gerçektir. Mezheplerde kabile bağlarına benzer, kuvvetli bir “biz” duygusunu vardır⁸³ ve mezhep müntesiplerinin bu duyguya olan bağlılığı, müntesibi oldukları mezhebe olan bağlılıklarıyla doğru orantılıdır.

Günlük rutinlerimiz ve insanlarla olan etkileşimimiz, yapıp ettiklerimize şekil vermektedir. Bu sebeple toplumsal bir varlık olan insan hakkında bilgi elde etmek için bireyi ve toplumsal yaşamı incelemek önemli bir başlangıç noktasıdır. Gündelik rutinler, insanların mevcut toplumsal gerçeğine ışık tutmaktadır. Bireyin davranışları, üstlenilen

⁷⁸ Ira Cohen, *Sosyoloji Sözlüğü*, ed. Bryan S. Turner (İstanbul: Pinhan Yayınları, 2020), “Gündelik Hayat”, 389.

⁷⁹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay - Derya Kömürcü (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2021), 288.

⁸⁰ Polat S. Alpman, “Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 21/2 (Ekim 2018), 15.

⁸¹ Öznur Yılmaz Altun, “Gündelik Hayat ve Gündelik Hayatın Sosyolojisi: Bir Literatür Çalışması”, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/1 (31 Mayıs 2023), 147; Mevlüt Yılmaz, “Gündelik Hayat: Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım”, *Medeniyet Araştırmaları Dergisi* 6/1 (22 Ekim 2021), 153.

⁸² Bauman - May, *Sosyolojik Düşünmek*, 74.

⁸³ Wilson, *Dini mezhepler*, 42.

toplumsal roller, kimlikler ve kurallar doğrultusunda gerçekleşse de bireylerin gerçekliği algılama şekli geçmişlerine, eğitimlerine, yaşadıkları zaman ve mekâna göre farklılıklar gösterebilmektedir.⁸⁴ Bu nedenle gündelik hayat sadece insanın günlük rutinlerini bilmekle açıklanamaz. Aynı zamanda bireyin kültürel koşullarının da bilinmesi gerekmektedir. Özellikle modern toplumlarda bireylerin günlük rutinleri çoklu kültürel şartlar taşıyan kompleks bir hal almıştır.⁸⁵ Kapitalizm sonrası iş bölümüyle beraber, kamusal hayat ve özel hayat ayrımı da modern dönemin getirdiği hayatı algılayış biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁶ Sanayi toplumuyla birlikte oluşan bu yeni düzen toplumdaki din, mezhep ve cemaat algılarını da etkileyen değişimlerdendir. Modernleşmenin sonucu olan kentleşmenin dini ve toplumsal anlamda da farklılıklara ve değişimlere sebep olduğu görülebilir.

Kutsal ve profan birbirinin zıttı olarak değerlendirilir. Günlük hayatın rutinleri de aksi ispat edilmedikçe profandır.⁸⁷ Bu sebeple günlük hayatın rutinlerinde kutsalın yansımalarını görmek, dinin, birey hayatına etkilerini anlamayı sağlamaktadır. Günlük hayatın içindeki rutinlerin oluşumunda, ne düzeyde kutsalın ya da kutsalın bir sonucu olan mezhep ve cemaat ilişkilerinin olduğu, günlük hayat rutinleri ve din ilişkisi üzerine ipuçları vermektedir.

Mezhep bağları bireylere güçlü bir kimlik duygusu sağlamaktadır.⁸⁸ Mezhebin sağladığı bu kimlik, bireyin günlük hayatını direkt olarak ilgilendiren; dini olguların nasıl yorumlanacağı, iyi ve kötü değer yargılarının sınırları vb. gibi birey ve toplumun günlük hayatı anlamlandırma ve etik sınırlarını belirleme alanlarına direkt etki eden bir unsurdur. Gündelik yaşamın bir parçası olan din ya da kutsal, profanla bitmeyen bir ilişki halindedir. Farklılıkları olsa da birbirlerinden ayrılamayacak bir bütünlük içindedirler ve bu bütünlük sayesinde bireyin, yaşamı anlamlı bir bütünlüğe kavuşmaktadır. Bir din olgusuna, mezhep ya da cemaat bağlarına sahip birey için modern dönemdeki kent hayatı yaşanılabilir ve anlamlı bir hal almaktadır. Modern kültürle beraber, dini kimlik vicdani bir unsur olarak görülme eğilimi de taşımaktadır.⁸⁹ Gündelik hayatını dinin kuşattığı

⁸⁴ Giddens - Sutton, *Sosyoloji*, 311-312.

⁸⁵ Yılmaz, “Gündelik Hayat”, 156.

⁸⁶ Subaşı, *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, 27.

⁸⁷ Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, 56.

⁸⁸ Wilson, *Dini mezhepler*, 36-37.

⁸⁹ Abdullah İnce, “İnsan, Toplumsal Sorunlar ve Kur’an”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/2 (30 Ekim 2020), 537.

geleneksel toplumlar, modernleşme süreciyle dinin gündelik hayat üzerindeki etkisinde değişimler yaşamışlardır.⁹⁰ Modern toplumla beraber kırdaki cemaat ilişkileri, kent hayatına taşınarak yeni bir toplumsal ilişki ağı ve yeni bir kutsal/profan algısını yaratmıştır.

1.5. Araştırma Alanının Genel Yapısı ve Özellikleri

Tarihi kökeni itibariyle çok eski dönemlere uzanan Darıca, Helen asıllı bir kavim olan Bitinlerin Anadolu'ya gelerek yayılması, ardından M.Ö. III. yüzyıl dolaylarında krallıklarını ilan etmesiyle; Şirinköy anlamına gelen Kalos Agros ismiyle tarih sahnesine çıktığı iddia edilmektedir. Darıca tarihi süreçte, Roma döneminde Trallia, Bizans öncesinde Tatarion, daha sonra ise Ritzion isimleriyle anılmaktadır. Rumlar Areçu ismini kullanırken; Osmanlı arşiv kayıtların ve kaynaklarda ise Taruca, Darucı, Tarıca, Tarıcı, Darıcı ve Darıca isimleriyle geçmektedir.⁹¹ Darıca, İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan güzergahta bir sahil kasabası olma sebebiyle stratejik bir konuma sahiptir. Kuruluşu milattan önceye dayanan ve farklı medeniyetlerce el değiştirerek günümüze kadar gelmiştir.⁹²

Darıca, 1329'da Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiş ve Fetret Devri hariç Osmanlı toprağı olarak kalmıştır. 19. yüzyıla kadar Rum nüfusun fazla olduğu ve Rumlarla Müslümanların beraber yaşadığı bilinmektedir. Fransız İhtilaliyle beraber yayılan ulus devlet fikri ve 1897 Osmanlı-Yunan Harbiyle beraber Rumlarla Müslümanların barış içinde yaşaması da yaralanmaya başlamıştır. 1918 yılında Mondros Mütarekesi ile Darıca'daki Yunan işgali ve Darıcalı Rumlardan bazılarının işgal kuvvetlerine yardımları, Darıca'daki Müslümanlarla Rumların artık beraber yaşayamayacağını göstermiştir. Bu süreçlerin ardından Kuvayi Milliye hareketi ile verilen kurtuluş mücadelesi ile Darıca işgalden kurtarılmıştır. Sonrasında Lozan Anlaşmasıyla yapılan nüfus mübadelesi ile Darıca'daki Rum-Müslüman komşuluğu sona ermiştir. Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasıyla Darıca'da yaşayan Müslümanlar rahata kavuşmuşlardır.⁹³

Günümüzde Darıca, 22 Mart 2008 tarihli 26824 sayılı Resmî Gazete'de 5747 Kanun numarası ile 06.03.2008 tarihinde Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin ilçesi olarak kabul

⁹⁰ Subaşı, *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, 12.

⁹¹ Fikrettin Yavuz, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Sahil Kasabası: Darıca", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri* (Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2015), 2/869.

⁹² "Darıca Kaymakamlığı; Genel Bilgiler: <http://darica.gov.tr/tarihi>" (Erişim 17 Ocak 2024).

⁹³ Yavuz, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Sahil Kasabası: Darıca", 2/878-879.

edilmiştir.⁹⁴ Kocaeli'nin Gebze ilçesinden ayrılan Darıca; doğu ve güneydoğusunda Gebze, kuzeyinde Çayırova, kuzeybatısında Tuzla, batı ve güneyinde Marmara deniziyle çevrelenmiş durumdadır. İl merkezine ise yaklaşık 52 km. uzaklıktadır. Güncel nüfusu Darıca Kaymakamlığı'nın internet sitesinde 225,602 olarak belirtilmektedir. Yüz ölçümü 24 km², denizden yüksekliği ise 28 metredir.⁹⁵ Darıca, iş imkanlarının geniş olduğu bir bölgede bulunan ve bu imkanlara ulaşımın kolay olduğu bir yerleşim yeri olma sebebiyle, ekonomik göçler alan bir ilçedir.

⁹⁴ T.C. Resmî Gazete 26824: Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun; <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/03/20080322M1-1.htm> (06 Mart 2008).

⁹⁵ “Darıca Kaymakamlığı; Mahalli İdareler: <http://darica.gov.tr/mahalli-idareler>” (Erişim 17 Ocak 2024).

2. BÖLÜM: CAFERİLİK, YAPI VE ESASLAR

2.1. Caferiliğin Tarihi ve Darıca'da Yaşayan Caferiler

İslam dininin mezhep farklılıklarını iki ana başlıkta ele almak gerekirse bunlar Sünnilik ve Şîilik'tir. Çalışmamızın konusu olan topluluğun mezhebi olan Caferilik de Şîî ekol içerisinde yer alan İmâmiyye Şîası ya da İsnâaşeriyye'nin Cafer es-Sadık'a nispetle, fikhî mezhebi olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramların tanımları şu şekildedir:

Şîa: "Hz. Peygamber'in vefatından sonra devlet yönetiminin Hz. Ali'ye ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesi etrafında birleşen çeşitli grupların ortak adıdır."⁹⁶ Şîa ya da Şîî çatı bir kavram olarak kabul edilebilir. Şîilik düşüncesi altında birçok fırka ya da ekol vardır. Çalışmamızın kapsamında ise Şîiliğin İmâmiyye ya da İsnâaşeriyye mezheplerinin, fikhî olarak da Ca'feriyye mezhebinden olan bireyleri esas almaktayız. İmâmiyye: "İmameti dinin esaslarından kabul eden, bazen Şîa ve İsnâaşeriyye ile eş anlamlı olarak kullanılan Şîî fırkaların ortak adıdır."⁹⁷ İsnâaşeriyye ise "On iki imam sistemini benimseyen Şîî fırkasıdır."⁹⁸ Ca'feriyye de "İsnâaşeriyye Şîası'nın fikhî mezhebidir."⁹⁹

Kavramlar zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılabilmektedirler. Şîa bir çatı kavramdır. Çünkü bu kavramın altında birçok farklı görüşte mezhepsel yapılar vardır. İmâmiyye tarihi süreç içerisinde düşünce sistemindeki değişikliklerle İsnâaşeriyye olarak da isimlendirilmiştir. "Eski İmâmiyye doktriniyle İsnâaşeriyye arasında en önemli farkın imamların sayısının sınırlandırılması ve birbirini takip eden iki gaybetin kabulü olduğu ortaya çıkar."¹⁰⁰ Her ne kadar böyle bir fark olsa da bu iki kavramın zamanla eş anlamlı olarak da kullanıldığını görmekteyiz. Ca'feriyye ismi ise İsnâaşeriyye'ye göre VI. İmam olan Cafer es-Sadık'ın fikhî yönündeki görüşlerine nispetle fikhî mezhep ismi olarak kullanılmaktadır.

Türkiye'deki Caferiler; Azeriler ve Müteşeyyîler olarak iki grupta değerlendirilirler. Azeriler Kars, Iğdır yörelerinde eskiden beri yaşayan ya da Kuzey-Güney Azerbaycan'dan bu yörelere göçmüş olan Azeri Türkleridir. Müteşeyyîler de Alevi ya da

⁹⁶ Mustafa Öz, "Şîa", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2010), 39/111.

⁹⁷ Mustafa Öz, "İmâmiyye", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2000), 22/207.

⁹⁸ Ethem Ruhi Fırlı, "İsnâaşeriyye", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2001), 23/142.

⁹⁹ Karaman, "Ca'feriyye", 7/4.

¹⁰⁰ Fırlı, "İsnâaşeriyye", 23/143.

Sünni iken Caferi fıkhnı uygulamaya başlayarak mezhep tercihini değıştiren bireylerdir.¹⁰¹ Çalışmamıza konu olan Darıca'daki Caferiler ise genel çoğunluğu Kars'tan göçmüş olan Azerî Türkleridir. Çok az sayıda Müteşeyyî bireyler olduğu söylene de Darıca'daki Caferilerinin nüfus yoğunluğunu, belirttiğimiz gibi Azerî Caferileri oluşturmaktadır.

Türkiye'de bulunan Azerilerin tümü Caferi değildir. Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde Kars ve Iğdır yörelerinde bulunan Azerilerin Sünni olanlarına Karapapak ve Terekeme denilmektedir. Yine Türk boylarından olan Karapapak ve Terekemeler Kuzey ve Güney Azerbaycan, Gürcistan, İran, Kafkasya bölgelerinden 1920 yılından sonra Türkiye'nin Kuzeydoğu illerine göç etmeye başlamışlardır.¹⁰²

Tüm bu isimlendirmelerle ilgili görüşmelerimiz esnasında, Türkiye Caferileri Vakfı (TÜRCV) Genel Sekreteri Hasan Apaydın'ın anlatımlarını şu şekilde yorumlayabiliriz; Şîa kavramını, bir şemsiye kavram olarak değerlendirmektedirler. İmâmiyye/İsnâaşeriyye'yi İslam Mezhepler Tarihi açısından, Şîi düşüncüyü benimsemiş ve on iki imamın hilafetini kabul eden itikadî mezhep olarak; Caferiliği ise fikhî mezhep olarak tanımlamaktadırlar. Türkiye'de, Caferi isimlendirmesinin daha yoğun kullanıldığı ifade edilmektedir. Bunun sebepleri ise Caferiliğin Türkiye'de yaygın olan Hanefi ve Şafi mezheplerinden daha eski ve köklü olduğuna bir vurgu yapılmak istenmesi ve İran, Irak gibi ülkelerde yaşanan siyasi sorunlar esnasında Şîilik isminin kötü bir imajla anılır hale gelmesidir. Caferi ismi öncesinde ise Azeri isminin kullanıldığı ifade edilmektedir. Türkiye'deki Azerilerin genel çoğunluğunun Caferi/Şîi olması sebebiyle, Azeri isimlendirmesi ile Caferi bireyin kastedildiği ifade edilmektedir. Doğu Anadolu'da, Sünni olmayan Türklerin, Alevi olanlarına Türkmen; Caferi olanlarına Azeri ya da Acem denildiği ifade edilmektedir. Genel olarak Caferi bireyleri isimlendirmek için, Doğu Anadolu'da kullanılan bir diğer kelime ise tat'tır. Tat, Hazar Denizi'nin kıyı şeridi etrafında yaşayan, Caferi/Şîi olan Azeri Türklerine verilen bir isimdir. Bu sebeple az da olsa zaman zaman tat isimlendirmesi de kullanılabilir.¹⁰³

Türkiye'de Iğdır, Tuzluca ve Taşlıçay bölgelerinde yaşayan Caferi sakinler olmakla birlikte; 1918-1925 tarihlerindeki nüfus değişimleri sonucunda Ermenistan'dan göçen

¹⁰¹ Şaban Banaz, "Türkiye'de Ca'feriler", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2018), 32-33.

¹⁰² Üzüm, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferilik*, 24.

¹⁰³ Apaydın, "Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 01.10.2023".

Azeri-Caferiler Kars ve çevresine yerleşmişlerdir. Ayrıca Kafkaslardan ve Kuzey Azerbaycan'dan da göçler gerçekleşmiştir. Bunlara ilave olarak 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, 1917 Bolşevik İhtilali, 1920'de Kuzey Azerbaycan'ın Ruslar tarafından işgali ve az sayıda da 1940'ta İkinci Dünya Savaşı sırasında göçler gerçekleşmiştir. Gelen göçler Kars, Arpaçay, Iğdır Tuzluca'ya yerleşmişlerdir. 1950'lerden sonra başlayan iç göçlerle de Türkiye'nin diğer bölge ve illerine yerleşmişlerdir.¹⁰⁴

Üzüm Türkiye'deki Caferi nüfusu 1. Tarihi bölge ve 2. Göç sonrası yerleşilen bölgeler olmak üzere ikili tasnifle incelemektedir. Tarihi bölge; Iğdır, Kars, Taşlıçay (Ağrı); Göç sonrası yerleşilen bölgeler ise İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Turgutlu (Manisa) olarak ele alınmaktadır.¹⁰⁵ Tarihi bölgeden iç göçler sonucunda başka şehirlere göç edildiği anlaşılmaktadır. Günümüzde Kocaeli Darıca'da göç sonrası yerleşilen bölgeler grubuna eklenebilir. Çalışmamızın evreni olan Darıca ilçesi iç göçler sonucunda yoğun bir Caferi nüfusun ikametgahıdır. Darıca'ya göçlerin yoğunluklu olarak Kars'tan geldiğini az miktarda Iğdır ve Taşlıçay'dan göçenlerin olduğunu alanda yaptığımız görüşmelerden anlamaktayız. Ayrıca Darıca'ya göçler 1960 yılı sonlarında başlayarak 1970'te devam etmiş, 1980'de ise bölgeye göç hareketi yoğunlaşmıştır.

Türkiye'de mezhep temelli bir nüfus sayımı yapılmadığı için Caferilerin nüfusunun tam olarak bilinebilmesi oldukça güçtür. Caferiler Türkiye'deki nüfuslarını üç milyona kadar çıkarmaktadır. Ancak bir milyondan daha az olduğunu savunanlar da vardır.¹⁰⁶ Güngör 750 bin ile 1 milyon arasında¹⁰⁷; Fırlıklı da 1 milyon dolayında Caferi nüfus olduğu değerlendirmesini yapmaktadırlar.¹⁰⁸

Darıca'daki Caferi nüfusa baktığımızda da Yıldız'ın 2009'daki çalışmasında 9000-10.000¹⁰⁹ Caferi olduğu belirtilmiştir. Ancak TÜRCAV Genel Sekreteri ve din adamı Apaydın, Darıca'daki günümüz Caferi nüfusunu 15.000 olarak ifade etmiştir.¹¹⁰ Türkiye'de mezhep ya da inançsal farklılıkların belirlenebileceği bir nüfus sayılımı

¹⁰⁴ Üzüm, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferilik*, 24-25.

¹⁰⁵ Üzüm, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferilik*, 84-98.

¹⁰⁶ Adem Arıkan, "İslam Dünyasının Mezhep Haritası ve Nüfus Dağılımı", *İslami Araştırmalar* 29/2 (2018), 365.

¹⁰⁷ Ayşen Baylak Güngör, "Türkiye'de Caferi Topluluğun Konumu ve Değişim Dinamikleri Üzerine Değerlendirmeler", *İnsan & Toplum Dergisi (The Journal of Human & Society)* 7/1 (2017), 73.

¹⁰⁸ Fırlıklı, "İsnâaşeriyye", 23/146.

¹⁰⁹ Banaz, *Anadolu'da Ca'ferilik, Ca'feriler ve Ca'ferileşme Olgusu (Çorum Ehl-i Beyt Vakfı Örneği)*, 46.

¹¹⁰ Apaydın, "Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 01.10.2023".

yapılmadığı için, mezhepsel farkı belirten resmi bir veriye ulaşamamaktadır. Bu sebeple Caferi bireylerin verdiği nüfus yoğunluğu bilgilerine yer verilmektedir.

2.2. Caferilikte İnanç ve İbadet Esasları

Caferiliğin inanç ve ibadet esaslarına geçmeden önce bu mezhepsel yapının tarihi süreç içerisinde inanç ve ibadetle ilgili kurallarını ortaya koyarken esas aldığı bilgi kaynaklarının ve mezhep kurallarının uygulanması esnasında taklit merci olan merci-i taklid kavramının açıklanmasında, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için yarar vardır.

Şia'da bilgi kaynakları Kur'an, sünnet, akıl ve icmadır. İcma, başlı başına bir delil sayılmamakla birlikte peygamberin sünneti icma ile keşfediliyorsa geçerli kabul edilmektedir. Şîi alimler dinin asıl kaynaklarına (Kur'an ve Sünnet) başvurarak akıl ve doğru içtihat kurallarıyla fetva verebilirler. Şîi aleminde hiçbir zaman içtihat kapısı yasaklanmamıştır.¹¹¹

Şîi fıkhnın bilgi kaynaklarının gelişimi aşamasındaki önemli ayrıntılardan biri Ahbâri ve Usûli tartışmasıdır. Ahbâri fakihlere göre hüküm ve fetvaların anlaşılmasında ve uygulanmasında tek kaynak hadislerdir. Özellikle dört hadis kitabının¹¹² tamamının sahih olduklarını ve kesin bir şekilde imamların söz ve davranışlarını ifade ettiklerini düşünmektedirler. Kur'an'ın anlaşılmasında da hadislerin açıklamalarını esas almaktadırlar. Bunların dışında da başka bir delil kabul etmemektedirler. Usûli fıkıhçıları ise müçtehitlerin bilgi elde etmek ve hüküm verebilmek için başvurabilecekleri dört delili esas alırlar: Kitap, sünnet, icmâ ve akıl. Bu kaynaklarda hükme varamamaları durumunda uygulama ilkelerine (el-usûlü'l-ameliyye) bakılır. Sünnî fakihlerin başvurduğu kıyas ve istihsan ise muteber kabul edilmemektedir.¹¹³ Günümüzde Şîi fıkhi Usûlîlik ekolü üzerinde devam etmektedir.¹¹⁴

“Bu iki ekol arasındaki farkları şöyle özetlemek mümkündür:

a. Kur'an, Sünnet ve Akıl'ı kaynak alan Usuliler aynı zamanda Kur'an ve Sünnet'in aklın aracılığıyla anlaşıldığını savunmaktadırlar. Buna karşın Ahbariler, Kur'an ve

¹¹¹ Muhammed Ali Şimali, *Şia Mezhebini Tanıyalım*, çev. Akın Caba (İstanbul: Alulbeyt Yayınları, ts.), 29, 43.

¹¹² Küleynî (ö. 329/940-41), *el-Kâfî*, ts.; İbn Bâbeveyh (ö. 381/991), *Men lâ yahduruhü'l-fakîh*, ts.; Ebû Ca'fer et-Tüsî (ö. 460/1067), *el-İstibşâr fî ma'htülife mine'l-ahbâr*, ts.; Ebû Ca'fer et-Tüsî (ö. 460/1067), *Tehzîbü'l-ahkâm*, ts.

¹¹³ Karaman, “Ca'feriyye”, 7/4-7.

¹¹⁴ Ahmet Ekinci, “Caferî Fıkhnın Doğuşu ve Dönemleri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 33 (2019), 542.

Sünnet'in anlaşılmasının yalnızca imamların açıklamaları ve yorumları ile mümkün olabileceğini söylemişlerdir.

b. Usulilere göre akli bilgi nakli bilgi ile çelişirse nakli bilgi tevil edilir, akılla hüküm verilir. Buna karşın Ahbarilere göre ise nakil yoluyla gelen bilgiler daha üstündür.

c. Usulilere göre delil kabul edilen dört hadis kitabında (Kutub-i Erba'a) güvenilmeyen, sahih olmayan birçok rivayet vardır. Ahbari düşünceye göre ise bu rivayetler güvenilir ve sahihtir.

d. Usuli geleneğe göre müçtehid hata da etse sevap alır ve sadece hayatta olan bir müçtehid merci-i taklid olabilir. Ahbariler güvenilir bir kaynağa dayanmadan fetva verenlerin günah kazandığını aynı zamanda ölen müçtehitlerin fikir ve fetvalarından yararlanmanın mümkün olacağını savunmaktadırlar.¹¹⁵

Ahbâri ve Usûli ekol arasındaki önemli görüş ayrılıklarından bir tanesi de Kur'an'ın tahrif edilip edilmediği sorusudur. Ahbâri ekol Kur'an'ın tahrif edildiğini söylemektedir. Usûli ekol ise buna şiddetle karşı çıkmaktadır.¹¹⁶ Günümüzde de Usûli ekol devam ettiği için, günümüz Şîi inancında Kur'an'ın değişmeden geldiği, tahrif edilmediği inancı benimsenmektedir.¹¹⁷

Son olarak merci-i taklid konusuna baktığımızda, Caferiler inançları gereğince fikhî meselelerde özellikle de yeni ortaya çıkan veya şüpheli olan durumlarda içtihat derecesine sahip yetkinlikte bir âlimi takip etmeli ve ona danışmalıdır. Bu yetkinlikteki müçtehitler merci-i taklid adıyla isimlendirilmektedir. Taklit edilen kişinin istisnai durumlar dışında sağ olması gerekmektedir.¹¹⁸ Darıca yaşayan Caferilerle yaptığımız görüşmelerden edindiğimiz bilgilere göre, üç merci-i taklid takip edilmektedir. Ayetullah Ali Sistâni, Ayetullah Ali Hamaney ve Ayetullah Vahid Horasani. Ayetullah Ali Sistâni'yi taklit edenlerin sayısı çoğunluktadır.¹¹⁹

Caferi mezhebinde dinin temel esasları inanç (Usulü'd-Din) ve ibadet (Fürûu'd-Din) olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir. Usulü'd-Dîn: Tevhid, Adalet, Nübüvvet,

¹¹⁵ Sabuhi Şahavat, "İmâmiyye Şîası'nın Kur'an'ın Tahrifi Konusuna Yaklaşımı", *Usul İslam Araştırmaları* 22/22 (Aralık 2014), 47-48.

¹¹⁶ Ebû Câfer Muhammed İbn Ali İbn Bâbeveyh el-Kummî, *Risâletu'l-İ'tikadâtî'l-İmâmiyye (Şîi-İmamiyye'nin İnanç Esasları)*, çev. Ethem Ruhi Fırlalı (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1978), 98; Şahavat, "İmâmiyye Şîası'nın Kur'an'ın Tahrifi Konusuna Yaklaşımı", 44, 46; Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabatabai, *İslam'da Kur'an* (Tahran: İslami Tebliğ Teşkilatı Uluslararası İlişkiler Bölümü, 1987), 173.

¹¹⁷ Karaman, "Ca'feriyye", 7/7; Şimali, *Şia Mezhebinin Tanıyalmı*, 30; Ahmet Sabri Hemedanî, *İslam'da Caferi Mezhebi ve İmam Cafer Sadık Buyrukları* (Kum: Ensariyan Yayınları, 1991), 71.

¹¹⁸ Hamid Algar, "Merci-i Taklid", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2004), 29/172.

¹¹⁹ Apaydın, "Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 01.10.2023".

İmamet, Meâd; Fûrû'd-Din: Namaz, Oruç, Hac, Zekât, Humus, Cihad, Tevella, Teberra, Emr-i bi'l-maruf, Nehyi ani'l-münker.¹²⁰

2.2.1. İnanç Esasları

2.2.1.1. Tevhid

Tevhid Allah'ın tek (ahad) ve bir (vâhid) olduğuna inanmaktır. Allah'ın bir benzeri yoktur, Kadim'dir; Semi', Basir, Alim, Hakîm, Hayy, Kayyum, Aziz, Kuddüs, Alim, Kadir, Ganiyy olmasıdır.¹²¹ Her türlü sınırlılıktan, eksiklikten ve kusurdan uzak olmasıdır. Allah'ın birliği, soyut bir şeyin birliğini ifade eder, hiçbir şekilde bölünemezlik anlamındadır.¹²²

Fığlalı, Şîî düşüncedeki klasik tevhid sınıflandırmasını kullanarak tevhidi dört başlıkta incelemektedir. Bunlar: tevhid-i zât, tevhid-i sıfat, tevhid-i fiil, tevhid-i ibadet.¹²³ Üzüm ise en geniş taksimi esas alarak altı başlık altında incelemekte ve yukarıdaki sıralamaya tevhid-i hakimiyet, tevhid-i teşri' ve taknîn¹²⁴ başlıklarını eklemektedir.

Tevhid-i Zât: Allah'ın zatı itibarıyla birleşmesidir. O'nun zatı her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir. Eşi ve benzeri yoktur.¹²⁵ Tevhid-i Sıfat: Allah'ı sıfatlarıyla bilmek ve tanımaktır. Yaratılmışlarda olduğu gibi sıfatlarıyla zatının ayrı olduğunu düşünmeden sıfatlarıyla zatını bir bütün olarak anlamak ve inanmaktır.¹²⁶ Tevhid-i Fiil: Kâinatta olan her şey, Allah'ın takdiriyle ortaya çıkmaktadır. Tüm hareketin ve eylemlerin Allah'ın irade ve takdirinin sonucu olduğunu kabul etmektir.¹²⁷ Tevhid-i İbadet: İbadetlere layık olanın yalnızca Allah olmasıdır. O'ndan başka tapılacak bir varlığın olmadığını kabul etmektir.¹²⁸ Tevhid-i Hakimiyet: İnsanları yönetme hakkının yalnızca Allah'a ait olmasıdır. Allah bu yönetimi seçtiği peygamberler ve imamlar vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Üzüm'e göre tevhidin ilk üçü nazari tevhidi, dördüncüsü amelî

¹²⁰ Mehmet Keskin, *Caferi İlmihali* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 29-30; Ethem Ruhi Fığlalı, *İmâmiyye Şîası (Ca'feriyye Mezhebi) Doğuşu, Gelişimi ve Görüşleri* (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2008), 207-242.

¹²¹ Ebû Câfer Muhammed İbn Ali İbn Bâbeveyh el-Kummî, *Risâletu'l-İ'tikadâtî'l-İmâmiyye (Şî-İmamiyye'nin İnanç Esasları)*, 17-18.

¹²² Abdullah Turan, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar Tevhid Adalet ve Nübüvvet Cilt 1* (İstanbul: Al-i Taha, ts.), 1/170.

¹²³ Fığlalı, *İmâmiyye Şîası*, 209-212; Keskin, *Caferi İlmihali*, 37-38.

¹²⁴ Üzüm, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferîlik*, 102.

¹²⁵ Fığlalı, *İmâmiyye Şîası*, 209.

¹²⁶ Keskin, *Caferi İlmihali*, 37.

¹²⁷ Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, 77.

¹²⁸ Banaz, *Anadolu'da Ca'ferîlik, Ca'ferîler ve Ca'ferîleşme Olgusu (Çorum Ehl-i Beyt Vakfı Örneği)*, 162.

tevhidi, son ikisi ise siyasî tevhidi ifade etmektedir.¹²⁹ Tevhid-i Teşri' ve Taknîn: Kanun koyma yetkisinin yalnızca Allah'a ait olduğuna inanmaktır.¹³⁰

Ehli Sünnet ile Şiîliğin ayrıldığı konulardan biri de Allah'ın görülüp görülemeyeceği tartışmasıdır. Şia'ya göre Allah'ın Dünya ya da Ahiret hayatında görülebilmesi mümkün değildir. Allah'a mekân ve zaman isnat etmek olarak düşünüldüğü için Şiî düşünce Allah'ın görülemeyeceğini kabul etmektedir.¹³¹

Tevhid-i hakimiyet konusunda ilişkili olan velayet-i fakih konusu da Şiî düşünce tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. On ikinci imamın gaybetinden sonra Şiî siyasî düşünce tarihinde meydana gelmiş en önemli olay olarak görülen¹³² Velayet-i Fakih teorisi İran İslam Cumhuriyeti'nin kurucusu Şiî âlim İmâm Rûhullah Mûsevî Humeynî (1902-1989) tarafından ileri sürülen siyasal teoridir. Humeynî'ye göre masum imamlar¹³³ Hz. Muhammed'den devraldıkları dini ve dünyevi tam bir yönetim yetkisine sahiptir. On ikinci imamın gaybet döneminde ise velâyet âdil fakihe intikal etmiştir.¹³⁴ Humeyni, Velayet-i Fakih makamında bulunan kişinin masumluk sıfatına sahip olup olmadığı konusunda fakihin derecesinin Peygamber ve imamlara eşit olmadığını da ifade etmekle birlikte, imamın siyasi anlamdaki otoritesinin fakih tarafından temsil edilebileceğini savunmaktadır.¹³⁵

Humeyni'ye kadar Şiî düşüncesinin gelişimi göz önüne alındığında ise fakihin gaib imamı üç ana konuda temsil edebileceği görüşü hakimdir. “1) Yetim, kimsesiz ve dulların şahıs ve malları üzerindeki velayet hakkı. 2) Toplumun dini hayatıyla ilgili mal ve aktiviteler üzerindeki velayet hakkı. 3) Müslüman toplumun refahını ilgilendiren meselelerle ilgili fakihe verilen genel bir velayet hakkı.”¹³⁶ Görüldüğü gibi belli toplumsal konularda, toplumun refahı için fakihlere sınırlı olarak üç alanda verilen velayet hakkı; Humeyni'nin Velayet-i Fakih teorisiyle, toplumun üzerinde fakihe genel bir velayet alanı oluşturmaktadır.

¹²⁹ Üzüm, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferilik*, 129-130.

¹³⁰ Üzüm, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferilik*, 134-135.

¹³¹ Ebû Câfer Muhammed İbn Ali İbn Bâbeveyh el-Kummî, *Risâletü'l-İ'tikadâtî'l-İmâmiyye (Şiî-İmâmiyye'nin İnanç Esasları)*, 18-19; Hemedânî, *İslam'da Caferi Mezhebi ve İmam Cafer Sadık Buyrukları*, 61.

¹³² İsmail Safa Üstün, “Velâyet-i Fakih”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2013), 43/21-22.

¹³³ Şiî inancında İsmet sıfatına (günahtan korunmuş olma, masumluk) sahip olan kişiler: Hz. Muhammed, Hz. Fatıma, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve diğer dokuz imamdır.

¹³⁴ Üstün, “Velâyet-i Fakih”, 43/19.

¹³⁵ Mazlum Uyar, “Velâyet-i Fakih'in Ortaya Çıkışı ve Değerlendirilmesi”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 2/6 (2000), 86-87.

¹³⁶ Uyar, “Velâyet-i Fakih'in Ortaya Çıkışı ve Değerlendirilmesi”, 84.

Humeyni'nin ortaya attığı teoriye göre Gâib İmam (Mehdi)'a niyâbeten müçtehit fakih devletin bütün otoritesini ele almaktadır. Ancak bu konu da ciddi eleştiriler de vardır. Şîî ulemanın önde gelenleri de bu farklı görüşü onaylamamışlardır.¹³⁷ Humeyni öncesindeki görüşlerde ya da şu an Velayet-i Fakih teorisini kabul etmeyen ulemanın görüşlerinde, külli otorite yalnızca ilâhî makam sahibi, nas ve ilâhî tayinle belirlenmiş on iki imama aittir.¹³⁸ Peygamber'den sonra mutlak siyâsî idareye layık olan kimseler yalnızca masum olan imamlardır. Bu yüzden gaybet sürecinde hâkim olan mevcut hükümler, cair ve gasıb olarak kabul edilmektedir.¹³⁹

2.2.1.2. Adalet

Allah'ın adil (adl), kulun da irade ve fiillerinde hür olmasıdır. Allah kullarına güçleri ölçüsünde sorumluluk yükler. Güçlerini aşan herhangi bir şeyden onları sorumlu tutmaz. Hak sahibinin bütün haklarının gözetilmesi, insanların hukukuna riayet edilmesi gibi anlamlara gelir.¹⁴⁰

“Ehl-i Beyt imamlarının buyruklarına baktığımızda, adl-i ilâhiyi şu sıfatlarla tanıyabiliriz: 1- Allah Teala zalim değildir, 2- Allah Teala kullarına en hayırlı olanı seçer, 3- Allah Teala herkese ancak gücü yettiği kadar yükler.”¹⁴¹ Sonuç olarak; ilahî adalet, Allah'ın hiçbir kimseye zulmetmediğine yani adaletsiz davranmadığına ve her işin doğruluk ve hikmet üzere olduğuna inanmaktır.

2.2.1.3. Nübüvvet

Peygamberlik, Allah'ın seçtiği kullarına, Cebrail vasıtası ve vahiy yoluyla ilâhî bir vazifeyle görevlendirmesidir. Peygamberlik Hz. Adem ile başlamış, Hz. Muhammed ile son bulmuştur.¹⁴² Peygamber, herhangi bir insan aracı olmadan, Allah'tan emirler alan ve bu emirleri tebliğ eden kişidir.¹⁴³ Allah'ın kullarına peygamber göndermesinin vacip

¹³⁷ Muhsin M. Milâni, “Humeyni'den Hamaney'e, Velayet-i Fakih Kurumunun Değişimi”, çev. Fatih Topaloğlu, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2004), 192; Üstün, “Velâyet-i Fakih”, 43/21.

¹³⁸ İrfan Abdulhamîd Fettâh, “İmamiyye Şîa'sında Velâyet-i Fakih”, çev. Seyit Bahçıvan 9/2 (2009), 249.

¹³⁹ Uyar, “Velayet-i Fakih'in Ortaya Çıkışı ve Değerlendirilmesi”, 77-78.

¹⁴⁰ Keskin, *Caferî İlmihali*, 40; Üzümlü, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferîlik*, 138.

¹⁴¹ Turan, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar Tevhid Adalet ve Nübüvvet Cilt 1*, 1/229-235.

¹⁴² Fıçlalı, *İmamiyye Şîası*, 213.

¹⁴³ Üzümlü, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferîlik*, 172.

olduğuna inanılmaktadır.¹⁴⁴ Peygamber sıdk, emanet, fetanet, ismet ve ilim sahibi olmalıdır. Zamanının en üstün insanı olmalı ve masum olmaları gerekmektedir.¹⁴⁵

“Peygamberlerin hedefleri: 1. Yalnızca Allah’a kulluğu sağlamak, 2. Bilge ve uygar bir toplum yaratmak, 3. İnsanları her türlü esaretten kurtarmak, 4. Müstekbirlerle (kendini üstün gören) mücadele etmek, 5. İhtilaf ve bölünmeleri ortadan kaldırmak, 6. Aklı teyit etmek, 7. Ruhsal hastalıkları tedavi etmek, 8. Ölen ruhları tekrar diriltmek, 9. Güzel bir örnek oluşturmaktır.”¹⁴⁶

Meleklerle ve kitaplara iman etmek nübüvvetin birer cüzü olarak görülmektedir. Meleklerle iman konusu Ehli Sünnetle aynı eksendedir. Kitaplara iman konusunda ise daha önce bahsettiğimiz Ahbâri-Usûli ekol farklılığı sebebiyle Kur’an’ın tahrif edildiğini söyleyenler olsa da genel Şîî camia Kur’an’ın değişmeden günümüze ulaştığına inanmaktadır.

Hz. Muhammed’in sünnetinin günümüze ulaştığı kaynak olan hadis ilminde de İmâmiyye kendilerince benimsenmiş sahabenin, Ehl-i Beytin ve imamların rivayetlerine dayanır. Nakledilen bir hadisin doğru/sahih kabul edilebilmesi için Ehl-i Beyt ve onlara dayanan râvilerin rivayetleri olması gerekmektedir.¹⁴⁷ Kimlerin Ehl-i Beyt sayılacağı konusunda da Şîî düşünce Sünnilikten ayrılmaktadır. Şîîlere göre Ehl-i Beyt kapsamına Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve imam kabul edilen dokuz kişi girmektedir. Hz. Muhammed’in hanımları, Hz. Fatıma dışındaki çocukları, Hasan ve Hüseyin dışındaki torunları ise Ehl-i Beyte dahil değildir.¹⁴⁸

2.2.1.4. İmamet

Şîî düşünceyi Ehli Sünnetten ayıran temel düşünce imamet inancıdır. Şîî inancı ve dolayısıyla Caferiliğinde inanç sisteminin oluşumunda önemli yere sahip olan imamet, inanç esasları içerisinde de yerini almaktadır. Bu kavram Hz. Muhammed’den sonra halife/imam olarak gelecek kişilerin, Allah tarafından, nas ve tayinle seçildiği, bu seçilen

¹⁴⁴ Banaz, *Anadolu’da Ca’ferilik, Ca’feriler ve Ca’ferileşme Olgusu (Çorum Ehl-i Beyt Vakfı Örneği)*, 163.

¹⁴⁵ Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, 78.

¹⁴⁶ Turan, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar Tevhid Adalet ve Nübüvvet Cilt 1*, 1/361-367.

¹⁴⁷ Fığlalı, *İmâmiyye Şîası*, 216.

¹⁴⁸ Ahmet Yaşar Ocak, “Alevî”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 2/499; Şimali, *Şia Mezhebini Tanıyalım*, 39-40.

kişilerin de Hz. Ali'nin ve onun soyundan gelen masum imamların olduğudur. Şîilik denildiğinde ilk akla gelen İmamet nazariyesidir.¹⁴⁹

“Bizim nebiler, resuller, imamlar ve melekler hakkındaki inancımız şudur: Onlar mâsumdur, her türlü lekeden temizlenmişlerdir. İster küçük ister büyük olsun hiç günah işlemezler. Kendilerine emrettiği hususlarda Allah'a karşı gelmezler ve emrolunanı işlerler. Onların halleri ile ilgili bir hususta günahsızlıklarını (ismet) inkâr eden bir kimse, onları tanımamaktadır. Onları tanımayan (cahil) kimse ise, bir kâfirdir.”¹⁵⁰

Şîi düşüncede daha önce belirttiğimiz gibi Hz. Muhammed, Hz. Fatıma, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve diğer dokuz imam masumdurlar. Günah işlemekten korunmuş ismet sıfatına sahip kişilerdir. İmamlar, Allah tarafından nas ve tayinle peygamberlikten sonra tüm dini konularda insanoğlunun rehberliği üstlenen kişilerdir.¹⁵¹ Allah tarafından atanmış, Hz. Muhammed vasıtasıyla tayin edilmiş kişilerdir. İslam'da imamın tayininden daha önemli bir rüknün olmadığı düşünülür. Hz. Muhammed, ümmetin durumundan endişelenmeksizin ancak bu şekilde vefat edebilir. Bu sebeple de Hz. Muhammed'in kendinden sonrası için bir imam tayin edip duyurması vacip olarak değerlendirilir.¹⁵² Caferilerce imamet makamı nübüvvet makamı gibi ilâhi bir makamdır. Kullanın peygamber seçme hakları olmadığı gibi imam seçme hakları da yoktur.¹⁵³ Bu nedenle Caferiler “imam” kelimesini herhangi bir karışıklığa sebep olmaması için yalnızca on iki imam için kullanırlar.¹⁵⁴ Diğer dini liderlerine ahund, molla, hoca, din görevlisi gibi sıfatlarla hitap ederler.

İsnââşeriyye'nin tarihsel gelişimini imamlar dönemi ve gaybet dönemi olarak iki aşamada değerlendirebiliriz. İmamlar dönemi, on iki imamın yaşadığı dönemdir. Gaybet dönemi ise on ikinci imam Muhammed Mehdi'nin 260 (874) yılında küçük gaybete (Gaybeti Sugra) çekilmesi ile başlamıştır. İsnââşeriyye'ye göre on iki imam şunlardır: 1) Hz. Ali b. Ebû Tâlib (ö. 40/661), 2) Hz. Hasan b. Ali (ö. 49/669), 3) Hz. Hüseyin b. Ali (ö.

¹⁴⁹ Ali Albayrak, “Dini Gruplar Bağlamında Caferilik”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/13 (2008), 115.

¹⁵⁰ Ebû Câfer Muhammed İbn Ali İbn Bâbeveyh el-Kummî, *Risâletu'l-İ'tikadâtı'l-İmâmiyye (Şîi-İmamiyye'nin İnanç Esasları)*, 113.

¹⁵¹ Cemil Hakyemez, “İmamiyye Şiasında İsmet İnancı”, *Marife* 1 (2007), 168.

¹⁵² Ekinci, “Caferî Fıkhnın Doğuşu ve Dönemleri”, 524-525.

¹⁵³ Abdullah Turan, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar İmamet ve Mead Cilt 2* (İstanbul: Al-i Taha, ts.), 2/3; Hemedanî, *İslam'da Caferî Mezhebi ve İmam Cafer Sadık Buyrukları*, 79.

¹⁵⁴ Seyyid Riyaz El-Hekîm, *Usûl-u Dîn On Derste İnançlarımız*, çev. Şirali Bayat (İstanbul: Sekaleyn Yayınları, 2007), 57.

61/680), 4) Hz. Zeynel Âbidîn (Ali b. Hüseyin) (ö. 94/713), 5) Hz. Muhammed Bakır (ö. 114/733). 6) Hz. Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/ 765), 7) Hz. Mûsâ el-Kâzım (ö. 183/799), 8) Hz. Ali er-Rızâ (ö. 203/818), 9) Hz. Muhammed et-Takî el-Cevâd (ö. 220/835), 10) Hz. Ali en-Nakî el-Hâdî (ö. 254/868), 11) Hz. Hasan b. Ali el-Askerî (ö. 260/ 874), 12) Hz. Muhammed el-Mehdî el-Muntazar (el-Kâim, el-Hücce; doğumu, 15 Şâban 255/29 Temmuz 869).¹⁵⁵

İsnâaşeriyye/Caferiyye inancına göre İmam Muhammed Mehdi H. 255 yılında doğmuştur ve hala yaşamaktadır. Vakti geldiğinde de zuhur edecektir. Gaybet dönemi, Gaybeti Sugra (küçük gizlenme/kaybolma) ve Gaybeti Kübra (büyük gizlenme/kaybolma) olmak üzere iki kısımda incelenir. Gaybeti Sugra dönemi H. 260 yılında imamın gizlenmesiyle başlamıştır ve H. 330 yılına kadar sürmüştür. Bu süreçte halk ile imamın arasında iletişim kuran Naib denilen elçiler görev yapmıştır. 1. Osman bin Said-ul Amri (Vefat, H. 280), 2. Muhammed bin Osman bin Said-ul Amri (Vefat, H.304/305), 3. El-Hasan bin Ruh Nevbahti (Vefat, H. 320), 4. Ali bin Muhammed Es-Samuri (Vefat, H. 328/329). Dördüncü Naibin vefatıyla Gaybeti Sugra dönemi biterek Gaybeti Kübra dönemi başlamıştır. Günümüzde de bu dönem hala sürmektedir. Caferi inancını benimseyen kişiler Gaybeti Kübra'nın biterek, on ikinci imam Muhammed Mehdi'nin zuhurunu (ortaya çıkışını) beklemektedirler.¹⁵⁶

Şîî düşüncede hilafet anlayışı yalnızca siyasî bir kurumu ifade etmemektedir. Hem siyasî hem de dinî bir kurumdur. Halife peygamberin yerinde oturan şahıstır. Nasıl ki peygamber dini getiren, ahlakı öğreten ve siyaseti idare eden konumda ise halife de toplumun hem dinî hem de siyasî yöneticisi ve toplumun önderidir.¹⁵⁷ Peygamberler ve imamlar arasındaki fark nübüvvet makamıdır. Peygamberler vahiy alarak dinin kurucusu unvanını alırlar. İmamlar ise, dinin koruyucusu, uygulayıcısı ve müfessiridirler. İnsanların din ve dünya işlerinde, peygamberlerden aldıkları din üzerinden her konuda önderlik etmektedirler.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Fığlalı, "İsnâaşeriyye", 23/143; Hemedanî, *İslam'da Caferi Mezhebi ve İmam Cafer Sadık Buyrukları*, 80.

¹⁵⁶ El-Hekîm, *Usûl-u Dîn On Derste İnançlarımız*, 100-103.

¹⁵⁷ Seyyid Ali Hüseyinî - Hamza Aydın, *İmam Cafer Sadık A.S. ve Fikrî Akımlar* (İstanbul: Kevser Yayınları, 2001), 88-89.

¹⁵⁸ Turan, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar İmamet ve Mead Cilt 2*, 2/4.

2.2.1.5. Meâd (Ahiret İnancı)

İmâmiyye/Caferiyye'nin inanç esaslarından sonuncusu da meâd'dır. Dönülecek yer ve dönüş anlamına gelen meâd,¹⁵⁹ dinî bir terim olarak ise insanların öldükten sonra yeniden dirilerek dünya hayatındaki dini sorumluluklarından, inanç ve ibadetlerinden yargılanacaklarına; bu yargılamanın sonucunda da ceza veya mükafat göreceklerine yani cennet ya da cehenneme gideceklerine inanmayı ifade eder. Belli farklılıklar olmakla beraber meâd'la yani ahiret hayatıyla ilgili ölüm, kabir, ba's, sırat, mizan, havz-ı kevser, şefaât ve cennet-cehennem konuları üzerinde durulur.¹⁶⁰

Ehli Sünnet'in ahiret inancından hareketle, İmâmiyye'nin Meâd inancında belli farklılıklar vardır. Örneğin kabirde "İmamın kim?" sorusunun da sorulacağı, "İmamım Ali'dir" diyenlerin kurtulacağı; Ba's (yeniden diriliş) günü Kevser havuzunun suyunu Hz. Ali'nin dağıtacağı ve dostlarına ikram edip düşmanlarını kovacağı; Hz. Muhammed ve vâsilerinin (imamların) Arâf'ta kişileri simalarından tanıyacağı; Sırât kavramının vâsileri ifade ettiği ve dünyada o vâsileri tanıyanların Sırât'tan geçebileceği ve Hz. Ali'nin velayetine delil getirenlerin geçebileceği; Ahiret'te ümmetlerin hesabını imamların göreceği; Nebi'nin ve vâsilerin şî'asına (tarafdarlarına) günahlarının sorulmayacağı; günahkar olup Şîi inancında olan kişilere Hz. Muhammed ve vâsilerinin şefaât edeceği; şefaatin Hz. Muhammed ve vâsilerine ait olduğu gibi inanç farklılıkları vardır.¹⁶¹

2.2.1.6. Rec'at, Beda, Takiyye

Rec'at, Beda ve Takiyye İsnâaşeriyye'de usulü'd-dîn (inanç esasları)'in içinde yer almamakla birlikte, inanç konularıyla ilişkili başlıklar olması sebebiyle önem arz etmektedir. Ancak belirttiğimiz gibi usulü'd-dîn (inanç esasları)'in bir şartı olmadığının altını çizmek gerekmektedir.

Rec'at: Sözlükte geri gelmek, dönmek anlamlarına gelmektedir. İmâmiyye inancına göre Mehdi'nin kıyamı esnasında ölmüş olan bazı kişilerin aynı surette yeniden diriltilmesidir. İmanda en ileri olanlarla küfürde aşırıya kaçan kişilerin yeniden diriltilerek hak ehlinin haklı, zalimlerinse haksız olduklarının meydana çıkması ve zalimlere azâb okunduktan

¹⁵⁹ Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, 86-87.

¹⁶⁰ Üzümlü, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferîlik*, 245.

¹⁶¹ Fırlıklı, *İmâmiyye Şîası*, 227-228.

sonra bunların yeniden ölmeleridir. Kıyamet esnasında da yeniden dirileceklerdir. Bu inanç rec'at olarak isimlendirilmektedir.¹⁶²

Bedâ: Sözlük anlamı ortaya çıkarılmak, görünmek demektir. Terim olarak ise “Allah’ın belli bir şekilde vuku bulacağını haber verdiği bir olayın daha sonra başka bir şekilde gerçekleşmesi” şeklinde tarif edilmektedir.¹⁶³ Cafer Sâdık, kendisinden sonra büyük oğlu İsmail’in imam olacağını söylemiş fakat İsmail vefat etmiştir. Bu olay üzerine bazı kişiler Cafer Sâdık’ın yalan söylediğini ve bu sebeple imam olamayacağını ifade etmişlerdir. Cafer Sâdık ise Allah’ın İsmail’in imameti konusunda fikir değiştirdiğini söylemiştir.¹⁶⁴ Anlatılan bu rivayetin bedâ inancının temelini oluşturduğunu söyleyebiliriz.¹⁶⁵

Takıyye: Sözlükte korumak, sakınmak anlamındadır. Terim olarak ise “Kişinin canına veya malına yönelik bir tehlike karşısında inancını gizleyip gerektiğinde aksini söylemesi anlamında bir terimdir.” Şîî düşüncenin tarihsel gelişimi esnasında siyasî olaylarla iç içe olmasının bir sonucu olarak varlığını sürdürebilmek ve mensuplarını yaşadıkları dönemin muhalif fırkalarından koruyabilmek gibi gerekçelerle takıyye bir mezhep prensibi haline getirilmiştir.¹⁶⁶

Takıyyenin hükmüne baktığımızda “Takıyye vacibdir ve onu terkeden namazı terkedenle aynı durumdadır”¹⁶⁷ değerlendirmesiyle karşılaşmaktayız. Ancak Üzüm’ün değerlendirmesinde ise takıyyenin hükmü, içinde bulunulan durum ve şartlara göre vacip, müstehap, mübah, mekruh ya da haram olabilir. Takıyye uygulanması halinde alınacak sonucun zararına ya da faydasına göre hükmünde değişiklik olacağı ifade edilmektedir.¹⁶⁸

2.2.2. İbadet Esasları

2.2.2.1. Namaz

Caferilikte ibadetlerin anlatıldığı ilmihal kitaplarında ibadetlere geçmeden önce taklid ve önemi, temizlik hükümleri gibi konular anlatıldıktan sonra ibadetlerle ilgili bilgi verilmektedir. Yaptığımız bir görüşmede bunun sebebi şöyle ifade edilmiştir: “İbadet

¹⁶² Keskin, *Caferi İlmihali*, 89; Fığlalı, *İmâmiyye Şiası*, 229.

¹⁶³ Avni İlhan, “Bedâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), 5/290.

¹⁶⁴ Üzüm, *İnanç Esasları Açısından Türkiye’de Ca’ferilik*, 271.

¹⁶⁵ Banaz, *Anadolu’da Ca’ferilik, Ca’feriler ve Ca’ferileşme Olgusu (Çorum Ehl-i Beyt Vakfı Örneği)*, 185.

¹⁶⁶ Mustafa Öz, “Takıyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2010), 39/453-454.

¹⁶⁷ Ebû Câfer Muhammed İbn Ali İbn Bâbeveyh el-Kummî, *Risâletu’l-İ’tikadâtı’l-İmâmiyye (Şîî-İmamiyye’nin İnanç Esasları)*, 127.

¹⁶⁸ Üzüm, *İnanç Esasları Açısından Türkiye’de Ca’ferilik*, 275-276.

edebilmek için önce temiz olmak ve abdestli olmak gerekmektedir. Bu sebeple ibadetlerden önce bu konulara anlatılmaktadır.” Çalışmanın bu aşamasında abdest konusuna değinilerek ardından namazla ilgili bilgilere yer verilecektir.

Caferilikte abdestin alınışı şu şekildedir: Abdeste başlamadan önce sünnet gereği eller bileklere kadar yıkanır. 1) “Niyet ediyorum abdest almaya gurbeten ilellah” niyetiyle abdeste başlanır. Sonra sağ elle yüz saç bitiminden çenenin altına kadar uzunlamasına ve başparmakla orta parmağın arasında kalan kısım yukarıdan aşağıya doğru yıkanır. 2) Sağ el dirsekten parmak uçlarına kadar yukarıdan aşağıya doğru yıkanır. 3) Ardından sol el dirsekten parmak uçlarına kadar yukarıdan aşağıya doğru yıkanır. 4) Yüz ve eller yıkandıktan sonra elin ıslaklığıyla başın ön kısmı mesh edilir. 5) Islak olan sağ elle sağ ayak parmak uçlarından ayak bileğine kadar mesh edilir. Islak olan sol elle sol ayak aynı şekilde mesh edilir.

Caferilerin Sünnîlere göre abdest uygulamasındaki farklılıklarına bakıldığında uzuvların yukarıdan aşağıya doğru yıkandığı ve ayakların mesh edildiği görülmektedir. Ayrıca Caferiler, Sünnîler gibi mest üzerine mesh uygulamasını uygun görmezler.

Guslün alınışına baktığımızda da baş ile boyundan başlanarak tüm beden gusül suyu ile ıslanacak şekilde yıkanmaktadır. Baş ve boyun yıkanır. Sağ taraf ve sol taraf yıkanarak gusül tamamlanır. Caferilerde vacip olan gusüller; cenabet guslü, ölüye dokunma guslü, cenaze guslü, hayız guslü, istihaze guslü, lohusalık guslüdür.¹⁶⁹

İbadet öncesi hazırlığın bir parçası kabul edilebilecek abdest ve gusül kavramlarıyla ilgili bilgilerden sonra namaz konusu üzerinde durulabilir. Namaz diğer mezheplerde olduğu gibi Caferilikte de oldukça önem verilen, hassasiyetle üzerinde durulan bir ibadettir.

Namaza çağrışı ifade eden ezan Caferilerce farklı okunmaktadır. Ayrıca ezanın canlı olarak değil de bant kaydından verilmesi de farklı uygulamalarından bir tanesidir. Yaptığımız görüşmelerde bunun sebebi şöyle ifade edilmektedir; “Namaz bir çağrıdır. Caferi toplumu tarihi süreçte de Caferi mezhebinden din adamına ulaşma konusunda sorunlar yaşadığı için güzel sesli, güzel kıraate sahip din görevlilerinin okuduğu ezan kayıtlarını camilerinde kullanmaktadır. Çağrının amacı insanları güzel sesle ibadete çağırmaktır. Bu sebeple ses kaydı kullanılmasında bir engel yoktur. Sesi güzel olan din

¹⁶⁹ Hemedanî, *İslam'da Caferi Mezhebi ve İmam Cafer Sadık Buyrukları*, 102-103.

görevlilerimiz kendileri de okumaktadırlar. Ancak genel olarak ses kaydı kullanılmaktadır.”¹⁷⁰

Darıca’daki Caferilerde ezan:

Allahü Ekber (4 defa)

Eşhedü en lâ ilâhe illallah (2 defa)

Eşhedü enne Muhammeden Resulullah (2 defa)

Eşhedü enne Eliyyen veliyullah (2 defa)

Hayya ala’s-selâh (2 defa)

Hayya ala’l-felâh (2 defa)

Hayya elâ hayr’il amel (2 defa)

Allahü Ekber (2 defa)

Lâ ilâhe illallah (2 defa)

İkamenin okunuşu ise ezanın başında söylenen “Allahü Ekber” cümlesinden ikisi ve ezanın sonunda okunan “Lâ ilâhe illallah” cümlesinden biri azaltılır. “Hayya elâ hayr’il amel” dendikten sonra iki defa “Gad gâmed is-saleh” cümlesi ilave edilir.

Caferilerde namazın kılınışı şu şekildedir: Niyet; kılınacak namazın farkında olarak, niyet ederek başlamak. Başlangıç tekbiri (Tekbiratü’l İhram); Eller açık vaziyette kulak ve omuz arasında yüz hizasına getirilerek “Allahu Ekber” diyerek başlangıç tekbiri yapılır ve eller yana salınır. Kıraat; Kur’an’dan sure veya belli ayetleri okumaktır. Rukû ve zikri; Elleri diz kapaklarına koyacak şekilde eğilmektir. Üç defa “Sübhaneallah” veya bir defa “Subhane rabbiyel azîmi ve bihamdih” denir. İki secde ve zikri; Elleri, dizleri ve ayak başparmaklarını yere koyarak kapanmaktır. Üç defa “Sübhaneallah” veya bir defa “Subhane rabbiyel a’lâ ve bihamdih” denir. Burada birinci rekât biter ve ikinci rekâta kalkılır. Fatiha ve Kur’an’dan sure okunur. Ardından farz ve sünnet namazların hepsinde, ikinci rekâta rükûya gidilmeden önce kunut okunması sünnettir. Kunut okunmak istendiğinde eller yüz hizasına getirilir, yukarı bakacak şekilde başparmaklar hariç birleştirilir ve avuçların içine bakarak “Subhanallah” bile olsa herhangi bir zikrin söylenmesi yeterlidir. Ancak şu zikrin okunması tavsiye edilmektedir: “Lâ ilâhe illallahül halîmül kerîmü lâ ilâhe illallahül a’liyyül azîmü sübhanellahi rabbissemevâtisseb’i ve rabbil eradînesseb’i ve mâ beynehünne ve rabbil arşil a’zîmi velhamdülillâhi rabbil âlemîn.” Namazın ikinci ve son rekâtlarında oturularak teşehhüd okunur. Teşehhüd:

¹⁷⁰ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 01.10.2023”.

“Eşhedü en-lâ ilâhe illallâhü vahdehü lâ şerîke lehü ve eşhedü enne muhammeden abduhü ve rasûlühü allahümme salli alâ muhammedin ve âli muhammed.” Eğer namaz iki rekât ise “Es selâmu aleyke eyyuhe’n nebiyyu ve rahmetullâhi ve berakâtuh” demek sünnettir. Sonrasında da şu iki selam söylenir. “Es selâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhi’ssâlihîn”; “Es selâmu aleykum ve rahmetullâhi ve berakâtuh.” Selam esnasında baş kible yönünden ayrılmaz. Eğer namaz iki rekâtta fazla ise ikinci rekâtta teşehhüd okunduktan sonra ayağa kalkılır. Bir defa Fatiha suresi veya üç defa tesbihat-ı erbaa (“Sübhânellâhi vel hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illellâhü vellâhü ekber.”) zikri okunur. Ardından rükû ve secde yapılır. Dördüncü rekât var ise eğer dördüncü rekât da üçüncü rekât gibi kılınarak namaz tamamlanır. Namazın ardından da Hz. Zehra (Hz. Fatıma) tesbihi yapılır. Bu tesbihat, 34 defa “Allahü Ekber,” 33 defa “Elhamdülillah,” 33 defa “Sübhânellah” şeklindedir.

Namazdan sonra şükür secdesi yapmak da sünnet kabul edilmektedir. Namazların bitiminde ziyaretname adı verilen Allah’a hamd ve 14 masuma salât ve selam içeren bir dua okunmaktadır.¹⁷¹

Caferilerdeki namaz ibadetinde göze çarpan farklılıklara baktığımızda secdede alın mühür ya da türbete konmaktadır. Mühür/türbet¹⁷² Hz. Hüseyin’in toprağının balçık yapıp sıkıştırılarak kurutulması sonucunda elde edilen, secde ederken kullanılan sıkıştırılmış toprağa verilen isimdir. Caferiler yenilen ve giyilen şeylere seçme etmezler. Toprak, taş gibi zeminlere secde etmeleri gerekmektedir. Topraklarda da secde edilmeye en layık olarak Hz. Hüseyin’in toprağı görülmektedir. Ondan sonra toprak, taş ve bitki gelmektedir. Diğer farklılıklar ise kunut bölümü, ellerin bağlanmaması, selamda başın sağa sola çevrilmemesi, beş vakit namazın cem (birleştirilerek) edilerek kılınmasının adet haline gelmiş olması ve okunan dualardaki farklılıklardır. Ayrıca Caferilerde cemaatle namaz kılınabilmesi için din adamı vasıflarını taşıyan bir kişi olması gereklidir. Herkes cemaatin önüne geçerek namaz kıldırıamaz. Bilgili bir kişinin olmadığı durumlarda Caferiler münferit olarak namazlarını eda ederler.

Caferilere göre namaz ibadeti farz (vacip) ve müstehap olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir.¹⁷³ Vacip olan namazlar; Günlük namazlar, ayât namazı,¹⁷⁴ cenaze

¹⁷¹ Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, 96; Üzümlü, *İnanç Esasları Açısından Türkiye’de Ca’ferilik*, 297-298.

¹⁷² Bkz. Fotoğraflar Bölümü

¹⁷³ Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, 94.

¹⁷⁴ Güneş tutulması, ay tutulması, deprem gibi halkı korkuya sürükleyecek olaylarda farz olarak kılınan iki rekât namazdır.

namazı, Kabe'nin tavaf namazı, büyük oğul üzerine farz olan babanın kılamadığı kaza namazları, adak namazıdır.¹⁷⁵

Ergenlik çağına ulaşmış her Müslümanın günde beş vakit namaz kılması farzdır.¹⁷⁶ Caferi mezhebinde gece ve gündüz kılınması gereken farz namazlar on yedi rekât olup beş vakitte kılınması gerekmektedir. İki rekât sabah namazı, dört rekât öğle namazı, dört rekât ikindi namazı, üç rekât akşam namazı, dört rekât yatsı namazıdır. Birçok sünnet ve müstehap namaz olmakla beraber ön plana çıkanları teheccüd ve beş vaktin sünnetleridir. Ayrıca Ramazan ayı boyunca kılınması gereken bin rekâtlı sünnet namaz vardır. Bin rekâtlı bu namaz, cemaatle değil ayrı ayrı kılınır.¹⁷⁷

Günlük sünnet namazlar 34 rekâttır. Bunlar; iki rekât sabah namazının sünneti, sekizer rekât öğle ve ikindi namazlarının sünnetleri, dört rekât akşam namazının sünneti, iki rekât yatsı namazının sünneti (Oturarak kılındığı için bir rekât olarak sayılır. “Vuteyre” namazı denir.) ve on bir rekât gece namazıdır.¹⁷⁸

Beş vakit namazı kendi vakitlerinde kılmak efdal vakitler olarak isimlendirilir. Efdal vakitlerde kılmanın sevabının ve faziletinin daha fazla olduğu ifade edilmektedir. Ancak beş vakit namaz cem edilerek kılınmaktadır. Sabah namazı, öğle ve ikindi namazları, akşam ve yatsı namazları olarak birleştirilmektedir.¹⁷⁹ Cami içinde beş ezan okunsa da dışarıya üç ezan sesi verilmektedir.

Toplumu bir araya getiren cuma namazı da Caferiler için önemlidir. Caferilerde cuma namazında dini konuları ve toplumsal konuları esas alan iki hutbe okunmaktadır. Kadınların da cuma namazına katılmaları teşvik edilmektedir. Cuma namazı ve bayram namazları Kaim (Mehdi)'in bulunduğu zamanda farzdır. Gaybet döneminde ise farz-ı tahyîrî'dir.¹⁸⁰ Ancak Caferiler bu namazları da eda etmektedirler.

2.2.2.2. Oruç

Caferilere göre oruç dinin farzlarından bir tanesidir. Sabah namazının yani imsak vaktinin girmesiyle başlayan oruç ibadeti; akşam namazı vaktine yani güneşin ve arkasındaki

¹⁷⁵ Üzümlü, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferilik*, 292.

¹⁷⁶ Şimali, *Şia Mezhebinin Tanıyalım*, 63.

¹⁷⁷ Hemedanî, *İslam'da Caferi Mezhebi ve İmam Cafer Sadık Buyrukları*, 91, 99-100.

¹⁷⁸ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 01.10.2023”.

¹⁷⁹ Hemedanî, *İslam'da Caferi Mezhebi ve İmam Cafer Sadık Buyrukları*, 93.

¹⁸⁰ Üzümlü, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferilik*, 294; Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 01.10.2023”.

kızılığının tamamen yok oluncaya kadar yeme, içme ve cinsel isteklerden uzak durulmasıdır. Hüküm bakımından vacip (farz), haram, sünnet ve mekruh¹⁸¹ olmak üzere dörde ayrılır. Vacip olan oruçlar; Ramazan ayı orucu, kaza orucu, keffaret orucu, akde bağlı oruçlar, itikafın üçüncü gününün orucu, Hac’da kurban bedeli orucu, nezir orucu, büyük oğlunun boynuna olan babanın tutamadığı kaza orucu olmak üzere sekiz başlıktır.¹⁸²

Caferilerdeki oruçla ilgili farklılıklara baktığımızda orucu bozan durumlardan bir tanesi, Allah’a, Hz. Muhammed’e ve on iki Ehl-i Beyt imamına yalan isnat etmektir.¹⁸³ Ayrıca yolculukta ya da hastalık halinde oruç tutulması, normal vakitte oruç tutmayan kişiyle aynı görülmektedir. Yolculuk ve hastalık durumundaki kişinin bu arıza ortadan kalktıktan sonra kaza orucu tutması gerekmektedir.¹⁸⁴ Caferiler Ramazan ayının başlangıcını Ramazan hilaline göre tespit etmektedirler. Bu da bazı yıllarda Türkiye’deki Ramazan ayı başlangıcıyla bir iki günlük farklılıklara sebep olabilmektedir.

Caferiler Ramazan ayı içerisinde 19, 21 ve 23. geceleri “Ehya/İhya geceleri” olarak isimlendirmektedirler. Kadir gecesinin bu gecelerden birinde olduğu inancıyla, bu geceleri ibadetle geçirmektedirler. Ehya guslü alarak Kur’an okumakta, mersiyeler ve cevşen-i kebir okunmaktadır. Din görevlileri günün anlamına istinaden vaazlar vermektedirler. Kur’an’ın inmeye başladığı anda uyanık ve ibadet halinde olmaya önem verilmektedir. Bu sebeple bu gecelerde güç yetirebilenler uyumadan sabahlamaktadırlar.¹⁸⁵ Yaptığımız görüşmelerde Caferi bireyler, bu gecelerde vakıftaki (TÜRCAV) ya da camilerdeki programlara katılarak bir arada olmaktadır.

2.2.2.3. Hac

Hac belli şartları taşıyan Müslümanların, belli görevleri yerine getirmek için Kâbe’yi ziyaret etmeleridir. Haccın farz olma şartları; Ergenlik çağına ulaşmış olmak, akıl sağlığının yerinde olması, hür olmak, ekonomik güce sahip olmak, vücut sağlığına sahip

¹⁸¹ Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, 98.

¹⁸² Üzümlü, *İnanç Esasları Açısından Türkiye’de Ca’ferilik*, 299; Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 01.10.2023”.

¹⁸³ Keskin, *Caferi İlmihali*, 285.

¹⁸⁴ Fırlıklı, *İmâmiyye Şîası*, 239-240.

¹⁸⁵ Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, 99; Banaz, *Anadolu’da Ca’ferilik, Ca’feriler ve Ca’ferileşme Olgusu (Çorum Ehl-i Beyt Vakfı Örneği)*, 230.

olmak, yol emniyeti ve hac görevini yapabilecek kadar vakti olmaktır.¹⁸⁶ Caferilerde tüm bu şartları taşıyan kişinin, hac ibadetini terk etmesi hoş karşılanmamaktadır.¹⁸⁷

Hac ya da umre ibadeti için giden kişiler Sünnî kabilelerle değil; Caferi din adamlarının görev aldığı Caferi kabilelerle giderler. Çünkü hac ibadetlerinde Nisa tavafı ve Nisa tavafı namazı gibi farklılıklar vardır.¹⁸⁸

Hac ve umre ibadetleri dışında Caferilerin gerçekleştirmiş oldukları başka sünnet ziyaretler de vardır. Ancak Caferiliğin ibadet esaslarına (fürûu'd-din) girmediği için bu ziyaretlere çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilecektir.

2.2.2.4. Zekât ve Humus

Zekât ibadeti de Caferilerin önem verdiği ibadetlerdendir.¹⁸⁹ Üzerine zekât farz olan kişinin bu ibadetini yerine getirmedeği takdirde namazlarının kabul olmayacağına inanılır. Zekâta tabi mallar; buğday, arpa, hurma, kuru üzüm, altın, gümüş, deve, sığır, koyundur. Her birinin nisap miktarı vardır. Nisaba ulaşan mala sahip kişi zekatını vermekle mükelleftir.¹⁹⁰ Zekât Kur'an'da bildirilen kişilere verilmektedir.¹⁹¹

Caferilikte zekâttan sonra önemli bir malî ibadet olan humus, zekâttan ayrı olarak belirli bazı mallardan belli oranda verilen dini bir vergidir. Zekât ve sadakanın Hz. Muhammed ve onun soyundan gelen kişilere verilmesinin haram olduğuna; bunun yerine humus verilmesi gerektiğine inanılır. Zekât vermeyen kişi fakirlerin; humus vermeyen kişi ise Hz. Muhammed ve onun neslinin hakkını gasp etmiş sayılmaktadır.¹⁹² “Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah’a, Peygamber’e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir...”¹⁹³ ayetiyle humus ibadeti delillendirilmektedir. “Humus beş şeyden verilir; kazanç, maden, defîne, harama karışmış helal mal, denize dalmakla elde edilen mücevher, savaş ganimeti ve zimmî bir kimsenin Müslümandan satın aldığı yer.”¹⁹⁴ Beşte bir (1/5) oranında verilecek olan humus miktarı

¹⁸⁶ Keskin, *Caferi İlmihali*, 358-361; Hemedanî, *İslam'da Caferi Mezhebi ve İmam Cafer Sadık Buyrukları*, 117.

¹⁸⁷ Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, 99.

¹⁸⁸ Üzümlü, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferîlik*, 308-309; Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 01.10.2023”.

¹⁸⁹ Hemedanî, *İslam'da Caferi Mezhebi ve İmam Cafer Sadık Buyrukları*, 116-117.

¹⁹⁰ Üzümlü, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferîlik*, 301.

¹⁹¹ 9/Tevbe, 60.

¹⁹² Keskin, *Caferi İlmihali*, 302-303.

¹⁹³ 8/Enfâl, 41.

¹⁹⁴ Üzümlü, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferîlik*, 303.

belirlendikten sonra altı paya bölünür. Üç pay Allah’a, Hz. Muhammed’e ve yakınlarına aittir. Gaybet döneminde imamın naibi olan adil müçtehide¹⁹⁵ verilir. Diğer üç pay da Haşimoğulları’ndan olup zekât ve sadakanın haram kılındığı fakirlere, yetimlere ve yolculara verilir.¹⁹⁶

2.2.2.5. Emr-i Bil Maruf Nehy-i Ani’l Münker

Emr-i bi’l-ma’ruf ve nehy-i ani’l-münker, iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışma yönündeki faaliyetler için kullanılan bir tabirdir.¹⁹⁷ İmâmiyye (Caferilik)’de de iyiliği emredip kötülükten sakındırma, toplumun doğruluk üzere olmasını sağlamak için bir gereklilik olarak görülmektedir. Özellikle nasihat ve sözlü uyarılarla olumlu olana telkin edilerek yerine getirilmesi hedeflenmektedir. Bunlar etkili olmadığında fiili tedbire de başvurulabilir ancak fiili tedbir yaralama ya da öldürmeye sebep olmamalıdır. Yaralama ve öldürme düzeyindeki zorlama hakkının yalnızca imama ve onun izin verdiği kişiye ait olduğu ifade edilmektedir.¹⁹⁸

2.2.2.6. Tevellî-Teberri

“Teberri (berâet) İmâmiyye Şîası’nın devlet başkanlığı, dolayısıyla siyasî hâkimiyet konusunda kendileri gibi düşünmeyen kişi ve zümrelerle ilişkisini kesmesi, tevellî ise bu hususta kendileri gibi düşünenlerle dostluk içinde bulunması demektir.”¹⁹⁹

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı gibi Caferilikte tevellî Allah, peygamber ve imamlar ile bunları seven kişileri sevmek; teberri ise Allah’ı, peygamberi ve imamları sevmeyen kişileri sevmemek anlamına gelmektedir. Bu düşüncenin Caferi toplumu içerisindeki bireyleri birbirlerine yakınlaştırarak, aralarındaki sosyal ilişkileri artırdığını söylemek yanlış olmayacaktır.²⁰⁰

¹⁹⁵ Fığlalı, “İsnâaşeriyye”, 23/145.

¹⁹⁶ Fığlalı, *İmâmiyye Şîası*, 241.

¹⁹⁷ Mustafa Çağrı, “Emir bi’l-Ma’rûf Nehiy ani’l-Münker”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 1995), 11/138.

¹⁹⁸ Çağrı, “Emir bi’l-Ma’rûf Nehiy ani’l-Münker”, 11/141; Üzüm, *İnanç Esasları Açısından Türkiye’de Ca’ferilik*, 316.

¹⁹⁹ Mustafa Öz, “Teberri”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), 40/214.

²⁰⁰ Farsça’da bu kelimeler teberrâ ve tevellâ şeklinde kullanılır. Bkz.: Öz, “Teberri”, 40/214.

2.2.2.7. Cihat

“Nefisle mücadele, İslam'ı tebliğ ve düşmanla savaşıma anlamında kullanılan”²⁰¹ cihad terimi Caferiliğin ibadet esaslarının sonuncusudur. Büyük cihad (cihad-ı ekber) ve küçük cihad (cihad-ı asğar) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Büyük cihad insanın içindeki kötülüklerle ve insanî zaafılarıyla mücadele etmesidir. Küçük cihad ise Allah'ın dinini korumak, hak ve adaletin tesisi için dıştaki düşmanla yapılan mücadeledir.²⁰²

Küçük cihad (cihad-ı asğar) yani İslam'ı tebliğ niyetiyle düşman ülkesine yapılan cihad çağrısı, ancak masum imamın (Mehdi) ya da onun bu konuda görevlendirdiği naibinin izni ile olabilir. Düşmanın İslam ülkesine saldırması durumunda ise herhangi bir izin beklemeden düşmana karşı konulması gerekir.²⁰³ Velayet-i Fakih teorisini kabul eden Caferilerin görüşleri ise veliy-yi fakîh'in masum imama niyabetle cihad ilan edebileceği yönündedir.²⁰⁴

Görüşmemiz esnasında TÜRCAV Genel Sekreteri ve din adamı Apaydın, küçük cihadı ikiye ayırmıştır. 1) Savunma cihadı: kişinin kendisine, vatanına, bayrağına bir saldırı olduğunda cihad etmesi; 2) cihad-ı ibtidaî: İslam'ı tebliğ maksadıyla düşman ülkesine yapılan cihaddır. Cihad-ı ibtidaî yalnızca peygamber ya da masum imam (Mehdi)'in emriyle yapılabilir. Yalnızca o zaman dinî bir cihad olur.²⁰⁵

²⁰¹ Ahmet Özel, “Cihad”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), 7/527.

²⁰² Fırlı, *İmâmiyye Şîası*, 241.

²⁰³ Özel, “Cihad”, 7/528.

²⁰⁴ Üzüm, *İnanç Esasları Açısından Türkiye’de Ca’ferîlik*, 314.

²⁰⁵ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 01.10.2023”.

3. BÖLÜM: DARICA'DA YAŞAYAN CAFERİLERDE SOSYAL VE DİNİ HAYAT

3.1. Darıca'daki Caferilere Genel Bir Bakış

3.1.1. Etnik Kimlik ve Aidiyet

Bireyler yaşadıkları toplumla kurdukları ilişkilerini etnik kimliklerine, dini ya da mezhepsel aidiyetlerine, düşünce ve fikirsel bağlamdaki yakınlıklarına göre şekillendirirler. Cemaat dediğimiz yapı da toplum içerisindeki bireyin ilişki ağlarının oluşturduğu bir birey-toplum sosyalleşmesinin gösterge şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Caferi bireyler için de tüm bu sosyal süreçler ve ilişki ağları, geçerli birer toplumsal bağ kurma şekilleridir.

Bir topluluğu bir arada tutan karşılıklı bağlanma ve bir duygu, karşılıklı anlayış, hoşgörü ve aynı fikirler çevresinde toplanmanın sonucu olabilir. Bu bireyleri toplumsal güç ve kardeşlik hissiyle bir arada tutan cemaat bağlarıdır.²⁰⁶ Darıca'daki Caferi bireyler için de hem etnik köken itibarıyla Azeri Türkü olmak hem de dinî bir fikir ortaklığı anlamında Caferi mezhebi mensubu olmak, bu topluluk için önemli bir tutkal işlevi görmektedir. Caferi bireyler etnik ve dinî bir ortak küme içerisinde buluşmaktadırlar.

Darıca'da yaşayan Caferilerin hem Türkiye'ye hem de Darıca'ya göçleri tarihsel birer süreçtir. Üzümlü, 1950 öncesine kadar bütün Caferilerin Kuzeydoğu Anadolu'da Kars, Iğdır ve Taşlıçay/Ağrı illerinde yaşadığını ifade etmektedir. Bu bölgeyi 'tarihi bölge' olarak; göç sonrası gidilen kentleri de 'göç sonrası yerleşilen bölgeler' olarak isimlendirmektedir.²⁰⁷ Darıca'daki Caferiler de çoğunluğu Kars kökenli olmak üzere, tarihî bölgeden Darıca'ya göçmüş olan Azeri Caferileridir. Kendi ifadelerine göre ekonomik sebeplerle 1960'larda tek tek başlayan göç hareketi, 1970'te devam ederek 1980'de de zirveye ulaşmıştır.

Darıca'daki Caferilere baktığımızda, aidiyet düşüncesinde özlerinin Azerbaycan'a dayandığını bilseler de Azerbaycan'a olan bağlarının azalmış olduğunu söyleyebiliriz. Kars'ta doğmuş, yaşı daha büyük olan bireylerin Kars'a karşı bir memleket özlemi içerisinde oldukları fark edilebilmektedir. Hatta emekli olduğunda Kars'a taşınan ya da

²⁰⁶ Tönnies, *Cemaat ve Cemiyet*, 63.

²⁰⁷ Üzümlü, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferilik*, 83-84.

yılın yarısını Kars'ta yarısını Darıca'da geçiren emekli bireyler olduğu bilinmektedir.²⁰⁸ Ancak Darıca'da doğmuş olan yeni nesilde bu memleket özlemi, önceki kuşaklara göre daha zayıf ve az hissedilmektedir. Genç kuşaklar kendilerini Kars'tan ziyade Darıca'ya ait hissetmektedirler. Akrabaları ya da büyükleri Kars'ta yaşayan genç bireyler bile Kars yerine Darıca ya da İstanbul'da yaşamayı daha makul gördüklerini belirtmektedirler.²⁰⁹ Çalışmamız esnasında elde ettiğimiz bilgilerde şunu görmekteyiz ki eski kuşaklarla genç kuşaklar arasında, hemen her konuda belirgin düzeyde farklılaşmalar vardır.

Caferi bireylerin, genel olarak herhangi bir ana yurttan koparılma, diaspora fikri içerisinde olmadıkları gözlenmiştir. Azerbaycan'dan göçmüş nesillerin torunları olduklarının farkında olsalar da kendilerini daha ziyade “Kars'tan göçmüş Azeri ve Caferi Türkler” olarak görmektedirler.

Darıca'daki Caferiler, velayet-i fakih teorisini genel olarak kabul etmeyen bireylerdir. Ancak az da olsa, bu teoriyi kabul eden bireyler de vardır. İran devriminin etkisiyle, özellikle velayet-i fakih kuramını kabul eden müçtehitleri taklit eden Caferi bireyler, kendilerini fikrî ve siyasî manada İran'a daha yakın hissetmiş olabilirler.²¹⁰ Velayet-i fakih teorisi benimseyerek inanan Caferi bireyler; Bekledikleri Mehdi'nin zuhuruna kadar, İran'ın Şîî dünyanın lideri olduğu, bu sebeple de fikrî ve siyasî anlamda ‘İslam devleti’ olarak kabul edilmesi, aidiyet beslenmesi gerektiği fikrini benimseyebilmektedirler. Ancak şu konunun altı yeniden çizilmelidir ki Darıca'da yaşayan Caferilerin genel çoğunluğu velayet-i fakih teorisini kabul etmemektedirler. Çalışmamızda yer alan ve mülakat katılımında bulunan Caferiler de velayet-i fakih teorisini kabul etmeyen bireylerdir. Darıca'daki Caferilerde, bu teoriyi kabul eden az bir zümre olmasına rağmen, çalışmamız esnasında bu gruptan bireylere ulaşılamamıştır.

3.1.2. Demografik ve Ekonomik Yapı

Darıca'daki Caferi nüfus, yoğun olarak Osmangazi Mahallesi'nde; sonrasında ise Kazımkarabekir Mahallesi ve Nenehatun Mahallesi'nde yaşamaktadır. Darıca'nın diğer mahallelerinde ikamet eden varsa da sayıları düşüktür. Türkiye'de mezhep ayrımı üzerinden nüfus sayımı yapılmadığı için resmî bir Caferi nüfus bilgisine

²⁰⁸ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”.

²⁰⁹ K 5, “Görüşme, 12.03.2024”; K 6, “Görüşme, 12.03.2024”; K 7, “Görüşme, 12.03.2024”; K 10, “Görüşme, 14.06.2024”.

²¹⁰ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

ulaşılamamaktadır. Kendi ifadelerine göre, Darıca'daki Caferi nüfusu tahmini 15.000'dir.²¹¹ Bu rakamın resmî bir bilgi olmadığı ve tahmini bir rakam olduğu göz ardı edilmemelidir.

Ekonomik duruma baktığımızda da hem görüşmelerimiz hem de sahadaki gözlemlerimizden hareketle, genel çoğunluğunu işçi sınıfının oluşturduğunu söyleyebiliriz. Birkaç kuşaktır burada yaşayan ailelerden ticaret yapan esnaflar, memurlar ya da lisans mezunları da vardır. Ancak Caferi nüfusun genel çoğunluğunu belirttiğimiz gibi mavi yakalılar oluşturmaktadır.²¹² Kendi ifadelerine göre, Darıca'ya göçün başlaması ve günümüzde de hala Darıca'ya göçenlerin temel motivasyonu ekonomik sebeplerdir.²¹³

3.1.3. Eğitim-Öğretim Düzeyi

Nitel bir yöntemle istatistiksel ölçüm yapılmadığı için eğitim-öğretim seviyesinin tespiti güçtür. Ancak yapılan görüşmeler esnasında eğitim düzeyi olarak da kuşak yenilendikçe eğitim-öğretim seviyesinin arttığı ifade edilmiştir.²¹⁴

Görüşmelerimizde de her eğitim düzeyinden katılımcıya yer verilmeye çalışılmıştır. Eğitim-öğretime katılım konusunda cinsiyet ayrımı yapılmadığı da gözlenmiştir. Akademik başarı gösteren bireyler, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın eğitimlerini sürdürdükleri düşünülmektedir, sahadaki gözlemler ve katılımcılarla yapılan görüşmeler de bu kanaati destekler niteliktedir.

3.1.4. Azınlık Olmak

Darıca'da yaşayan Caferiler, Darıca'daki Sünniler tarafından tanınır ve fark edilir bir durumdadır. İbadet farklılıkları, kültürel ve gelenek görenek farklılıkları bilinir bir durumdadır. Bu sebeple de genel anlamda herhangi bir yadırgama ya da ötekileştirme olmamaktadır. Ancak Darıca'ya ilk göç hareketi başladığında, gelen Caferi bireylerin ötekileştirmeye maruz kaldıkları aktarılmaktadır.²¹⁵ Günümüzde ise Darıca dışında ya da Caferiliğin farklılıklarının tam olarak bilinmediği yerlerde, Sünni bireylerin tepkileriyle karşılaşabilmektedirler. Bu durum, Caferileri bir arada olmaya itmektedir. Darıca'da ya

²¹¹ Apaydın, "Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 01.10.2023".

²¹² K 2, "Görüşme, 12.10.2023"; K 4, "Görüşme, 16.12.2023".

²¹³ K 1, "Görüşme, 06.10.2023"; K 3, "Görüşme, 06.03.2024".

²¹⁴ K 1, "Görüşme, 06.10.2023"; K 2, "Görüşme, 12.10.2023"; K 4, "Görüşme, 16.12.2023"; K 10, "Görüşme, 14.06.2024".

²¹⁵ K 9, "Görüşme, 25.11.2023".

da başka şehirlerde bir arada olarak, mezhep farklılıklarının bilindiği yerlerde bulunmayı önelemektedirler. Herhangi bir sebeple şehir değiştirmeleri gerekirse ve seçme şansları olursa da ilk tercihleri Caferi nüfusun olduğu ya da Sünnilerce Caferiliğin bilinir olduğu şehirler olmaktadır.²¹⁶ Darıca özelinde değerlendirme yapmak gerekirse, Darıca, Caferi nüfusun yoğun olarak yaşadığı ve birbiriyle ilişki içinde oldukları bir yerdir. Bu sebeple Caferi bireyler için ciddi bir konfor alanı oluşturmaktadır. Gelenek görenekleri, ritüelleri, sosyal yaşantıları vb. tüm konularda eksiklik hissetmemektedirler.

“Toplumlarda muhafazakâr ve mutaassıp (bağnaz) kesimler vardır. Mutaassıp kesimlerle bazen ayrışmalar olur. Eskiden çok fazlaydı. Ancak günümüzde yok denecek kadar azdır.”²¹⁷ “Darıca, Kars ve Erzurum’dan ciddi göç aldığı için hem kültürel olarak hem de Caferi olarak azınlık hissi yaşamıyoruz.”²¹⁸

“İran, Irak gibi ülkelere ziyarete gidip yeniden Türkiye’ye döndüğümüzde ibadetlerimizdeki farklılıkları ya da azınlık olma düşüncesini biraz hissediyoruz. Çünkü saydığım ülkelerde Şîi nüfus içerisinde oluyorum. Ancak Türkiye’de genel anlamda bir azınlık olma düşüncesi bize yaşatılmamaktadır.”²¹⁹

K 2’nin ifade ettiği gibi, Şîi nüfusun yoğun olduğu ülkelere/bölgelere gittiklerinde dinî manada tatmin hissini yoğun şekilde yaşamaktadırlar. Böyle bir tatmin hissini ardından Darıca’ya döndüklerinde, bir nebze de olsa azınlık oldukları düşüncesi içerisinde girebilmektedirler. Bu durum cemaatin bir arada olma isteğini de artırmaktadır.

Tönnies, daha önce de belirttiğimiz gibi cemaat kuramının temelini aile ile başlatmaktadır.²²⁰ Dini farklılıklar, aile sayesinde sosyal davranışlara aktarılırlar.²²¹ Belli bir topluluğun içindeki azınlık olma düşüncesi de ailenin çocuğa verdiği ilk eğitimlerle çocuğa aktarılan bir farkındalıktır. “Biz farklıyız” düşüncesi, dini ve kültürel olarak neleri söyleyip neleri söylememesi gerektiği ya da “biz” ve “onlar” ayrımı, ailenin çocuğa aşladığı savunma mekanizması olarak görülebilir. Aile bu ayrımları anlatırken çocuğu toplumdan uzaklaştırmayı hedeflemez. Aile, iyi bir niyetle, çocuğu (“biz”i), “onlar”dan gelebilecek olası ayrımcı tavırlardan korumayı amaçlamaktadır. K 2 ve K 6’nın görüşme esnasında anlattıkları anıları, Caferi bireylerin çocukluk süreçlerinde yaşadıkları

²¹⁶ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”; K 2, “Görüşme, 12.10.2023”; K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 8, “Görüşme, 21.10.2022”.

²¹⁷ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

²¹⁸ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”.

²¹⁹ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

²²⁰ Tönnies, *Cemaat ve Cemiyet*, 42-43.

²²¹ Kehrer, “Din Sosyolojisi”, 95.

ötekileştirici tutumlara örnek olabilir. Burada karşı tarafın amacını bilemesek de Caferi bireylerin bu tarz olayları ötekileştirme olarak değerlendirdiğini söyleyebiliriz.

“Çocukken Sünni arkadaşlarımla oyun oynadığımız esnada, su tabancalarımızı cami (Sünni) şadırvanında doldururken, caminin hocası bizi gördü. ‘Neden Kur’an kursuna gelmiyorsunuz, siz kimin çocuğusunuz?’ diye sordu. Diğer arkadaşlarımdan sonra bana da sorunca ben de ‘Caferi Azeri’yim’ dedim. ‘Tamam o zaman sen gelme!’ dedi. ‘Sen de gel!’ deseydi, giderdim. Sonra eve gidince babama bu durumu söyledim. Babam da ‘olabilir, belki biz yanlış anlarız, diye düşünerek öyle söylemiştir’ demişti.”²²²

“Babam camiye (Sünni camisi) gittiği zaman dikkat çekmemesi ve açıklama yapmak zorunda kalmamak için mühür yerine önüne peçete koyardı. Sanırım onların yaş grubunda biraz daha tepki çekebiliyordu. Devrim (İran devrimi) zamanına denk geldiklerinden dolayı, Şîi/Caferi yerine ‘İrancı’ denebiliyordu.”²²³

Caferi bireyler, mezhepsel farklılıkları sebebiyle zaman zaman ötekileştirici tepkilerle karşılaşabilmektedirler. Bu tepkileri üç grupta incelemek mümkündür. İnanç, ibadet ve sosyal hayat. İnanç esaslarındaki farklılıklar sebebiyle, Sünni bireylerle girdikleri diyaloglarda ötekileştirici bir dille yargılanabilmektedirler. Özellikle lise, üniversite gibi bireylerin fikirsel diyaloglarının yoğun olduğu ve tahammül seviyesinin az olduğu çağlarda, bu durum daha sık yaşanmaktadır. Hatta Din Kültür ve Ahlak Bilgisi dersi ya da diğer derslerde de dinî konularla ilgili yapılan konuşmalarda, Caferi bireyler kendilerini ötekileştirilmiş hissettikleri durumlar yaşadıklarını ifade etmektedirler.²²⁴ İbadet konusunda ise Caferi mezhebinin ritüellerindeki şekilsel farklılıklar, aynı ortamda ibadet eden Sünni bireylerin dikkatini çekebilmektedir. Namaz ibadetindeki şekilsel farklılıklar bu durumun önemli bir örneğidir.²²⁵ Sosyal hayatta karşılaşılan ötekileştirmeler ise; dini bir konuda görüşlerinin ciddiye alınmaması²²⁶, şaka ile karışık şekilde “Caferilikten vazgeç!” denmesi²²⁷, “doğru yola” çekmek için tebliğ girişiminde

²²² K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

²²³ K 6, “Görüşme, 12.03.2024”.

²²⁴ K 6, “Görüşme, 12.03.2024”; K 7, “Görüşme, 12.03.2024”; K 9, “Görüşme, 25.11.2023”; K 10, “Görüşme, 14.06.2024”; K 8, “Görüşme, 21.10.2022”; K 16, “Görüşme, 19.06.2024”.

²²⁵ K 7, “Görüşme, 12.03.2024”; K 10, “Görüşme, 14.06.2024”; K 8, “Görüşme, 21.10.2022”; K 16, “Görüşme, 19.06.2024”; K 15, “Görüşme, 19.06.2024”; K 11, “Görüşme, 14.06.2024”; K 5, “Görüşme, 12.03.2024”.

²²⁶ K 11, “Görüşme, 14.06.2024”.

²²⁷ K 10, “Görüşme, 14.06.2024”.

bulunulması²²⁸, “Benim Hristiyan arkadaşlarım da var. Farklı arkadaşları severim” denmesi²²⁹ gibi nahoş sayılabilecek örnekler anlatılmaktadır.

Caferi bireyler, ötekileştirici bir üslupla yaklaşılmadan, merak edilerek, kendilerine sorular yöneltildiği olaylar da yaşamaktadırlar. Böyle diyaloglarda da Caferi bireyler, inanç ve ibadetle ilgili farklılıklarını, bilgileri düzeyinde muhataplarına izah ettiklerini ifade etmektedirler.²³⁰

3.1.5. Darıca’daki Caferiler, Devlet ve Sünni Yapı

Darıca’da yaşayan Caferiler, devlet erkleriyle genel anlamda sorun yaşamadıklarını ifade etmektedirler. Sünni bireylerle zaman zaman tartışmalar olabilse de Sünni toplumun geneliyle de sorun yaşanmadığı görülmektedir. Darıca’da Caferi mezhebinin bilinir olması iki topluluğun arasındaki iletişimi artırmaktadır.

İmâmiyye Şîâsı’nda devlet yönetimi konusunu yakından ilgilendiren bir siyasî teori olan velayet-i fakih kavramı²³¹, Şîî nüfusun genelinde ayrışma yaratıcı bir başlık olarak görülmektedir. Darıca’da da Caferi nüfusun genel çoğunluğu velayet-i fakih kabul etmeyen müçtehitleri; küçük bir grup ise velayet-i fakih kabul eden müçtehitleri taklit etmektedir. Bu durumda da bireylerin takip ettiği müçtehitlerin görüşlerini benimsediğinden hareketle, Darıca’daki Caferi nüfusun genelinin velayet-i fakih kabul etmediği; az sayıda kişinin ise velayet-i fakih kabul ettiği sonucuna varmak mümkün olmaktadır.

İmâmiyye Şîâsı’na göre, velayet-i fakih teorisinin kabul edilmesi laik devlet anlayışının reddedilmesi anlamına gelmektedir.²³² Çünkü din ve devlet yönetimi, İmam Mehdi’nin zuhuruna kadar, seçilmiş olan fakihin kontrolünde olmalıdır. İmam’ın zuhuru ile İmam’ın yönetimi başlamaktadır. Ancak velayet-i fakih kabul etmeyenler İmam adına masum (ismet) olmayan kişi veya kişilerin, din ve devleti yönetemeyeceğine inanırlar. Buna göre, din adına konuşan alimler, halkın dini ihtiyaçlarına cevap vermelidirler. Siyasî yönetim ise İmam’ın zuhuruna kadar din işlerinden ayrı olmalıdır.²³³ Yani velayet-i fakih kabul

²²⁸ K 12, “Görüşme, 15.06.2024”.

²²⁹ K 14, “Görüşme, 20.06.2024”.

²³⁰ K 4, “Görüşme, 16.12.2023”; K 8, “Görüşme, 21.10.2022”.

²³¹ Ayrıntı için bkz.: Üstün, “Velâyet-i Fakih”.

²³² Musa K. Yılmaz, “Şia’da Din ve Devlet İlişkisi ve Velayet-i Fakih”, *Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu Bildiriler* (Din Devlet İlişkileri Sempozyumu, İstanbul: Beyan Yayınları, 1996), 44, 51.

²³³ İzzet Öztaş, “Türkiye’de Din-Devlet İlişkisi ve İmâmiyye Şîâsı (Darıca Örneği)”, *Din Sosyolojisi Araştırmaları* 3/4 (Nisan 2023), 17.

etmeyen Caferi bireyler, İmam'ın zuhuru kadar laik yönetim şeklinin ideal olan devlet yönetimi biçimi olduğunu benimsemektedirler. İmam'ın zuhuruyla ise İmam'ın ilahi yönetiminin başlayacağına inanmaktadırlar.

Gözlemlerimiz esnasında velayet-i fakihi kabul eden ancak mülakat vermek istemeyen bir kişi, velayet-i fakihi “Şîi toplumu için birlik beraberlik sağlayıcı bir mesele olarak gördüğünü, lakin doğru anlatılıp doğru anlaşılamadığını” ifade etmiştir. Velayet-i fakih teorisi, Humeyni'nin ortaya koyduğu bir siyasî teoridir. Velayet-i fakih makamındaki dini liderin, İmam'ın zuhuru kadar, İmam'ın yerine dini ve siyasî yönetime vekalet edebileceğini kabul etmektir. Bu düşünceyi benimseyen kişiler, velayet-i fakih teorisinin Şîi toplumu için birlik ve bütünlük kaynağı olacağını düşünmektedirler. Lakin velayet-i fakih teorisini kabul etmeyen Şîiler de azımsanmayacak düzeydedir.

Yaptığımız görüşmelerde ise velayet-i fakih konusunda pek de yorum yapılmamıştır. Görüşmecilerimiz velayet-i fakih meselesini kendilerinin kabul etmediklerini, kabul edenlere de saygı duyduklarını belirtmişlerdir.

Velayet-i fakih teorisi, İmâmiyye Şîası'nın inanç esaslarından “imamet”i ilgilendiren bir meseledir. Velayet-i fakih teorisinin kabulü ya da reddi imamet esasının da farklı yorumlanmasına sebep olmaktadır. İmâmiyye’de on iki İmam’da masum (ismet sıfatı) kabul edilirler. Bu sebeple onların yönetimi bir nevi ‘günahsız bir yönetim’ olarak değerlendirilir. Velayet-i fakih kabul edildiği takdirde ise gayr-i masum fakihe, masum İmam’a vekalet edebilme yetkisi verilmektedir. Bu durum imamet inancındaki ‘masum olanın ilahi yönetimi’ anlayışına karşı olarak görülmekte ve bu sebeple velayet-i fakihi kabul etmeyenlerce reddedilmektedir. Velayet-i fakih teorisi de İran Şîiliğinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. K 2, velayet-i fakih teorisıyla ilgili değerlendirmesinde Şîiliği; Şîilik ve İran Şîiliği olarak ikiye ayırmaktadır.

“Velayet-i fakihi kabul edenlerle kabul etmeyenler arasında inanç esaslarından olan imamet anlayışı farklılaşmaktadır. İki grup arasında ihtilaf vardır. (Şîiliği ikiye ayırıyor) Şîilik ve velayeti fakih sebebiyle İran siyasetinin sonucunda oluşmuş, İran Şîiliği vardır. Şîi'nin kırmızı çizgisi, yönetimde din ve devlet işlerini Masum olan (ismet sahibi, günahsız) görebilir. Bu olmadığında aramızda (Sünni ile) bir fark kalmaz. Gayr-i Masum bu işi yapabilecekse zaten Şîi'nin bir davası kalmaz. Gaybet sürecinde din adı altında, molla kisvesi altında devlet yönetilemez. Bu kisve altında yapılırsa, oluşabilecek hatalar dine zarar verir. Ayetullah Şeriatmedârî, gaybet döneminde en güzel yönetim şeklini laiklik olarak belirtir. Din, alimler tarafından

öğrenilip halka nakledilir. Alim, siyaset yapmaya başlarsa hatalar dine de mâl edilir. Bu yüzden din-devlet ilişkisi gaybet sürecinde ayrı olmalıdır. Biz biraz daha Ayetullah Şeriatmedârî'yi benimsiyoruz. Biz de Türkiye'de laiklik sayesinde mezhebimizi rahatça yaşayabiliyoruz.”²³⁴

Velayet-i fakih teorisini kabul etmeyen Şiîler için makbul devlet yönetimi laiklik olarak ifade edilse de bu durum masum İmam'ın gaybeti süresince geçerlidir. Masum İmam'ın zuhuruyla beraber, İmam'ın liderliğinde 'ilahi yönetimin' başlayacağına inanılır.

Darıca'da yaşayan Caferiler, devlet kurumlarıyla genel olarak sorun yaşamadıklarını, mezheplerinden dolayı herhangi bir ayırım ya da ötekileştirmeye maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir.²³⁵ Gözlem ve görüşmelerimiz de bu ifadeyi doğrular niteliktedir. Ancak dinî konularda bazı eksiklikler olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Caferi mezhebinin de temsil edilmesi ya da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında Caferi mezhebine daha fazla yer verilmesi gibi konularda taleplerini belirtmekteler.²³⁶ Lakin Caferiler, fikir ayrılıkları sebebiyle ortak bir bütünlük gösterememektedirler. Caferi topluluğunun ya da cemaatinin, “nasıl bir bünye olarak kabul edileceği veya kimlerin veya hangi kurumların muhatap olarak ele alınacağı ciddi bir tartışma konusudur.”²³⁷ Türkiye'deki Caferi nüfus kendi içerisinde düşünce ve inanç konularında homojen bir yapıya sahip değildir. Bu da durumu güçleştirmektedir.

Günümüzde, devlet erkleriyle ilgili herhangi bir sorun yaşanmadığı ancak tarihi süreç içerisinde zaman zaman kendilerini anlatmak durumunda kaldıklarını ifade eden K 2, tarihsel süreci şu şekilde özetlemektedir;

“Belli başlı ithamlar olmuştur. ‘Takıyyeci’ denir mesela. Takıyye Caferilikte vardır. Mü'minin canını korumak için gerçekleştirilir. Kişi canını korumak için kalben inancını dilde gizleyebilir. Yönetimin sıkı olduğu bir yerde, kişinin oradan ayrılma şansı da yoksa tehlike varsa inancını gizleyebilir. Ama günümüzde serbestliğin arttığını söyleyebiliriz. Öncesinde ise İran devrimi sürecinde ya da büyüklerimizin anlattığı, eski sıkı yönetim zamanlarında biraz daha kontrol hissediliyormuş. Böyle durumlarda kontrolün artması da normaldir tabii. Eskiden Kars, Iğdır tarafında hocalarımız, örneğin Ahund Malik birkaç kez sorguya çekilmiş. Dininin içeriğini

²³⁴ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

²³⁵ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 9, “Görüşme, 25.11.2023”; K 6, “Görüşme, 12.03.2024”.

²³⁶ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

²³⁷ Baylak Güngör, “Türkiye’de Caferi Topluluğun Konumu ve Değişim Dinamikleri Üzerine Değerlendirmeler”, 77.

anlattığında, fikhını anlattığında, ne olduğunu ifade ettiğinde sıkıntı yaşanmamış bir daha Caferiler üzerinde.”²³⁸

Darıca’da yaşayan Caferiler, Sünni bireylerle de herhangi bir ciddi sorun yaşamadıklarını ifade etmektedirler. Ufak tefek sıkıntılar yaşansa da genel anlamda sorun olmadığını ifade eden kişi sayısı daha fazladır. Sıkıntı yaşadığını söyleyenler de aslında bunun kişilerin bireysel tutumlarıyla sınırlı olduğunu, genele mâl edilmesinin yanlış olduğunu söylemektedirler.²³⁹

“Türkiye’de Caferiler ve Ehl-i Sünnet arasında mezhepsel bir sıkıntı yaşamadık. Fitneci gruplarca kaçınmak istenen bir yaraya dönüştürülüyor mu? Bazen böyle hareketler var. Ancak biz toplumda bunun bir iz düşümünü görmedik. Türkiye’deki Ehl-i Sünnet, Ehl-i Beyt ekolüne daha yakın, Ehl-i Beyt sevgisi daha yoğun olan bir toplum. Bu sebeple biz sorun yaşamıyoruz. Osmanlı döneminde, o zamandan bu zamana Yezid’i haklı görecektir ya da Hz. Hüseyin’i haksız görecektir bir sözle karşılaşamazsınız. Arşivlerde (tarih arşivleri kastediliyor) İstanbul’da Muharrem matem meclisleri kurulduğu biliniyor. Hatta Osmanlı’da ‘Goygoycular’²⁴⁰ diye bir topluluk var. Diyanet Ansiklopedisinde de maddesi var. Muharrem ayında Aşura günü sabahdan akşama Hz. Hüseyin’e mersiyeler okuyarak, ağlayarak dolaşırlarmış. Sokaklarda böyle gezerken yanlarındaki kese benzeri şeylere halk bir şeyler koyarmış. Goygoycular ismi de buradan gelirmiş.”²⁴¹

Türkiye’de ya da araştırma alanı olan Darıca’da yaşayan Caferilerin, devlet kurumları veya Sünni bireylerle olan ilişkilerinde olumsuz bir durumun olmadığı görülmektedir. İstisnai anlaşmazlıklar ya da yanlış anlaşılmalara ötesine geçemeyecek sorunlar olabilsede de genele yansıtılabilecek bir Sünni-Şîi anlaşmazlığından söz edilemez. Darıca’da da Sünni cemaat, Caferilerin inanç ve ibadetlerindeki farklılıkları da bildikleri için, Caferilerin karşılaşabilecekleri olası olumsuz durumlar da en alt seviyede kalmaktadır.

3.1.6. Darıca’daki Caferiler ve Aleviler

Alevî: “Hz. Ali’ye bağlılık noktasında birleşen çeşitli dini ve siyasi gruplar için kullanılan bir terimdir.”²⁴² Alevî kelimesi terimsel olarak daha geniş bir anlam içerse de bu

²³⁸ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

²³⁹ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”; K 8, “Görüşme, 21.10.2022”; K 4, “Görüşme, 16.12.2023”; K 9, “Görüşme, 25.11.2023”.

²⁴⁰ Ayrıntı için bkz.: Nuri Özcan, “Goygoycular”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1996).

²⁴¹ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

²⁴² Ocak, “Alevî”, 2/368.

çalışmada kastedilen; XIII. yüzyılda Anadolu'daki sosyal ve dinî etkileşimin ardından, XVI. yüzyılda Safeviler'in Şîî propagandasının²⁴³ sonucunda gelişen Kızılbaşlık'tır. Osmanlı arşiv belgelerinde Kızılbaş ve Râfîzîler diye geçen bu mezhep kendilerini Alevî olarak isimlendirmektedir.²⁴⁴

Alevilik hem Sünni paradigmadan hem de Şîî/Caferi paradigmadan etkilenen bir dinsel anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁵ Ancak hangisinden daha fazla etkilendiğini belirlemek pek mümkün değildir. İnanç bağlamında Caferilikle benzer semboller içerse de ayrıştığı birçok nokta olduğu görülmektedir.²⁴⁶ Ancak bu tartışma, bu çalışmanın sınırlarının dışında yer almaktadır. Darıca'da yaşayan Caferilerin günümüzdeki Alevi bireylerle olan ilişkilerinin tespiti hedeflenmektedir.

Darıca'daki Caferilerin Alevi nüfus ile iletişimlerinin az olduğu düşünülmektedir. Görüşmelerde her ne kadar Caferilik ve Alevilik arasındaki inanç benzerliğinden bahsedilse de katılımcıların çoğunluğu çevrelerindeki Sünni nüfusun daha fazla olduğunu ifade etmektedirler. Bu da Caferi bireylerin yoğun etkileşiminin, komşuluk, arkadaşlık vb. gibi sosyal iletişimlerinin Alevilerden ziyade Sünnilerle olduğunu göstermektedir.

Darıca'daki Caferiler Alevi bireylerle ilişkilerini şu başlıklarda değerlendirmektedirler; Alevilerle itikadî, Sünnilerle amelî benzerlikler sebebiyle iki tarafa aynı mesafede olduklarını²⁴⁷; Alevîleri daha yakın görmekle beraber, çevrelerindeki yoğun Sünni nüfus sebebiyle, Sünnilerle sosyal ilişkilerinin çok daha fazla olduğunu²⁴⁸; Alevi-Sünni gibi bir ayrımı doğru bulmayarak, iki grupla da saygı ve sevgi çerçevesinde iletişim kurduğunu²⁴⁹; Her ne kadar çevrelerinde Sünni nüfus yoğun olsa da Alevileri daha yakın ve samimi gördüğünü²⁵⁰ ifade etmektedirler. Ayrıca K 11, Anadolu Aleviliği ile Sünniliğin birbirlerine benzediğini, Caferiliğin ile de Arap Aleviliğinin benzediği ifade etmektedir.²⁵¹

²⁴³ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri: Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2022), 281-282.

²⁴⁴ Ocak, "Alevî", 2/369.

²⁴⁵ Necdet Subaşı, *Alevi Modernleşmesi: Sırrı Fâş Eylemek* (İstanbul: Mahya, 2019), 24.

²⁴⁶ Özcan Güngör, "Yolda 'Caferi' Olmanın Sosyolojik Anlamı: Alevilik Caferilik İlişkisi", *Journal of Turkish Studies* Volume 7 Issue 4-II/7 (2012), 1942.

²⁴⁷ K 1, "Görüşme, 06.10.2023".

²⁴⁸ K 2, "Görüşme, 12.10.2023"; K 6, "Görüşme, 12.03.2024"; K 3, "Görüşme, 06.03.2024"; K 9, "Görüşme, 25.11.2023"; K 13, "Görüşme, 15.06.2024".

²⁴⁹ K 16, "Görüşme, 19.06.2024"; K 15, "Görüşme, 19.06.2024"; K 4, "Görüşme, 16.12.2023"; K 12, "Görüşme, 15.06.2024".

²⁵⁰ K 5, "Görüşme, 12.03.2024".

²⁵¹ K 11, "Görüşme, 14.06.2024".

K 7 ve K 10 ile yapılan görüşmelerde; “Alevilikte bana yanlış gelenler var ama Aleviler de azınlık olduğu için, Aleviler bizi hor görmüyor.”²⁵²; “Anlaşılabileceğimi düşündüğüm için (Alevi bir kişiyle iletişimde), kendimi açıklama gereği duymuyorum.”²⁵³ ifadelerine yer verilmiştir. Bu iki cümlede Caferi bireylerin kasıtlı olarak ötekileştirilmese de tüm grupların kendilerini, “biz” ve “onlar” şeklinde tanımladığı, sosyal hayat bağlarını geliştirdiği bir toplumda, bilerek ya da bilmeyerek ötekileştirmenin nesnesi haline gelebileceklerini düşündürmektedir.

K 14, Sünnilik, Alevilik ve Caferilik arasındaki ilişkiler üzerine yaptığı değerlendirme birçok konuya değinmektedir. K 14, üç grubun da dindarlık algısının farklı olduğu; Caferilerde eş seçimi esnasında Alevi bireylerin Sünnilere yeğlendiği; dini hassasiyetler ya da dindarlığın az olması halinde, farklı gruplar arasındaki toplumsal ilişkilerin daha kolay geliştiği yönündeki düşüncelerini aktarmaktadır.

“Genel anlamda iki grubun da bizi (Caferileri) tanıdığını ve anladığını düşünmüyorum. Sünni arkadaşlarımız bize “katı ve dindar” görünürken; biz Caferiler de Alevilere “katı ve dindar” görünebiliyoruz. Yine de Aleviler ile Ehl-i Beyt muhabbetinde birleşiyoruz. Hatta kız alıp vermede, Sünni bireyden Alevi bir aday, istekle karşılanır bizde. Kavga olmasa da dostluk da gelişmiyor, dindar Sünnilerle bizim aramızda. Ancak dindar olmayan Sünni arkadaşlarımız ile çok daha iyi anlaşıyoruz. Hep beraber barış içinde yaşıyoruz Darıca’da, sınırlarımızı da bilerek elbette. Dini hassasiyet kırıldıkça (azaldıkça), ilişkiler daha da artıyor karşılıklı olarak.”²⁵⁴

Albayrak Türkiye’deki Caferi nüfusu değerlendirirken Alevilikten Caferiliğe geçenlerin sayısının fazla olduğuna dikkat çekmiştir.²⁵⁵ Banaz da Alevilikten Caferiliğe geçişi konu edinmiştir.²⁵⁶ Kanaatimizce Darıca’da Alevi nüfusun az olması sebebiyle Alevilikten Caferiliğe geçişin dikkate değer bir düzeyde olmadığını söyleyebiliriz. Görüşmeler esnasında katılımcılardan edinilen bilgiler de bu yöndedir. Caferi bireyler, çevrelerindeki yoğun Sünni nüfus sebebiyle, Alevilerle değil, Sünnilerle sosyal ilişkiler kurmaktadır.²⁵⁷

²⁵² K 7, “Görüşme, 12.03.2024”.

²⁵³ K 10, “Görüşme, 14.06.2024”.

²⁵⁴ K 14, “Görüşme, 20.06.2024”.

²⁵⁵ Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, 81.

²⁵⁶ Banaz, *Anadolu’da Ca’ferilik, Ca’feriler ve Ca’ferileşme Olgusu (Çorum Ehl-i Beyt Vakfı Örneği)*, 3.

²⁵⁷ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

“Azeri kökenli olmayan Caferiler genellikle Ehl-i Sünnetten gelenlerdir. Alevilerden daha az, Ehl-i Sünnet daha fazladır. Genellikle Karanlı değiller. Örneğin Eskişehir, Gümüşhane’den var, şu an hatırladığım. Özellikle üniversite döneminde araştırıp ya da yaşı itibariyle İran devrimini görüp etkilenen kişiler. Sonraki nesillerde de internetten, TV’den Caferiliği, Şiiliği duyararak araştırın ve Caferileşen kişiler var.”²⁵⁸

Darıca’da Caferilik mezhebini sonradan benimseyen bireylerin Ehl-i Sünnetten Caferiliğe geçen bireyler olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle İran devrimi, kendi tarihi sürecinde, Sünni bireyleri de etkilemiştir. Mezhepsel farklılıkları çok da gözetmeden belki de siyasî bir motivasyonla, “İslam devleti kurulmuş!” düşüncesinin, o dönemin Sünni bireylerinde de bir heyecan yarattığı düşünülmektedir. Görüşmelerimiz esnasında da Caferiliği sonradan kabul eden, yaşça büyük bireylerin mezhep değiştirme sebebi olarak bu heyecanın Sünniler üzerindeki bir etkisi olarak görülmektedir.

“Benim gördüğüm mezhep değiştiren kişiler İran inkılabı zamanında babaları mezhep değiştirmiş kişilerdi, Sünnilerdi. Alevilerde ise ‘inanıyoruz ama ibadette etmemiz gerekir’ diye düşünen Aleviler olabiliyor. Böyle düşünen Aleviler Sünni toplumu içindelerse Sünniliği benimsiyorlar; Caferi toplumu içindelerse Caferiliği benimsiyorlar.”²⁵⁹

Bireylerin dini hassasiyetlerinin arttığı durumlarda, yaşadıkları toplum ya da çevre içerisinde bu dini ihtiyaçlarını karşıladıkları anlaşılmaktadır. Alevi bireyin, “ibadetlerime özen göstermeliyim” fikriyle, içinde bulunduğu çevre, Sünni ise Sünniliği, Caferi ise Caferiliği uygulamaya karar vererek, o mezhebin görüşlerini kabul ediyor olması, içinde bulunduğumuz toplumun birey üzerindeki dönüştürücü etkisini²⁶⁰ göstermektedir. Bireyler, içinde bulundukları toplumla sosyalleşerek, o toplumda kimlik kazanmaktadır.

3.2. Darıca’da Yaşayan Caferilerde Dini Ritüeller

3.2.1. İbadet Ritüelleri

Şiî/Caferi ibadet esasları, Sünni ekole göre farklılıklar içermektedir. Bu farklılıklar ikinci bölümde, ibadet esasları başlığı altında işlenmiştir. Bu sebeple, burada mümkün olduğunca, farklılıklar tekrar edilmeyecektir. Caferi bireylerin dini ritüelleri, bu ritüeller

²⁵⁸ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

²⁵⁹ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”.

²⁶⁰ Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, 29.

esnasında karşılaştıkları sorunlar ve bireyin sosyal hayatına olan etkileri üzerinde durulmaktadır.

3.2.1.1. Namaz

Caferi bireylerin, Sünnilerle etkileşime girdikleri anlardan biri namaz ibadetidir. Caferiler için namaz, meraklı ya da yargılayıcı bakışlara maruz kalabildikleri bir ibadet sürecidir. Özellikle ortak ibadet edilen alanlarda namaz ibadetindeki farklılıklar, diğer mezheplerden bireylerin dikkatini çekebilmektedir.

Caferiler namazı beş vakit olarak kabul ederler ancak cem ederek üç vakitte kılarlar.²⁶¹ Görüşmelerimizde namazların sünnetlerini kılmadıklarını, onun yerine kaza namazları varsa onları kıldıklarını ifade etmişlerdir.²⁶² “Sünniler önce sünnet sonra farz kılıyor. Bence önce Allah’ın farz kıldığı kılınır. Sonra sünnet kılınır.”²⁶³ ifadesiyle bir katılımcımız, farz olanın öncelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Dinin yorumlanarak bir kural bütünü içerisinde uygulandığı mezhepsel farklar, Caferi birey perspektifinden bakıldığında da Sünni uygulamaların anlaşılması zor ya da “yanlış” olarak algılanıp yorumlanmasına sebep olmaktadır.

Caferilere göre cuma namazı, İmam Mehdi’nin zuhuruna kadar farz değildir. Belli başlı farklılıklardan özellikle kadınların da cuma namazına katılması ve biri dinî konulardan biri de sosyal konulardan bahseden iki hutbe irat edilmesi dikkat çekmektedir. Her camideki din görevlisi kendi yazdığı ya da irticalen hutbeyi irat eder. Belirlenmiş ortak bir hutbe anlayışı yoktur.²⁶⁴

“Üç gün cumaya gelmediğinde kalbin mühürlenir diyor, Ehli Sünnet. Bu da bizim inancımızdan farklı.”²⁶⁵ Bu sözleriyle görünürde iki mezhep arasındaki farkı belirten katılımcı, aslında bir yönüyle de bir serzenişini dile getiriyor olabilir. Çünkü cuma namazı Caferilerce farz olmadığı için camiye gitmeyen bir Caferi, cuma namazına gitmeyi önemli gören Sünni kişilerce yadırganabilir. İbadet ritüelleri her ne kadar dinî saiklerle gerçekleştirilse de katılımcının cümlesi okunurken, dinin toplumsal işlevlerinin de akılda tutulması gerektiği kanaatindeyiz.

²⁶¹ K 9, “Görüşme, 25.11.2023”.

²⁶² K 1, “Görüşme, 06.10.2023”; K 4, “Görüşme, 16.12.2023”; K 10, “Görüşme, 14.06.2024”.

²⁶³ K 5, “Görüşme, 12.03.2024”.

²⁶⁴ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

²⁶⁵ K 5, “Görüşme, 12.03.2024”.

Caferilere göre namaz kıldırarak kişinin dinî anlamda bilgili, kıraati düzgün, adalet sahibi bir kişi (büyük günahlar işlemeyen, küçük günahlarda ısrarcı olmayan) olması gerekmektedir.²⁶⁶ Bu vasıflarda bir kişi yoksa, namaz bireysel olarak eda edilir. Bu da dinî eğitimi olan, din görevlisi, ahund, molla, alim vb. kişiler olmadığı takdirde namazlarını bireysel olarak eda ettiklerini göstermektedir.

“Yalova’da tersanede çalışıyorum. Bir arkadaşımız var, kaza geçirmiş. Akıl sağlığında biraz sorunlar var. Kıraati de kötü. Oradaki Sünni arkadaşlar, o arkadaşın kalbi kırılmasın diye ona namaz kıldırıp arkasında namaz kılıyorlar. Bence bu durum da pek doğru değil. Namaz kıldırarak kişinin bilgili ve sağlıklı bir kişi olması gerekir sonuçta.”²⁶⁷

Katılımcının yukarıda anlattığı örnek olayda geçen Sünni bireylerin, Sünniliğe göre de yanlış olan uygulamaları görülmektedir. Bu durum din sosyolojisi sınırları içerisinde yorumlandığında ise; büyük bir topluluğun küçük bir grubunda görülen yanlış davranışın, o topluluğun tamamına ait bir gerçekmiş gibi algılanmasının ne denli kolay olabildiğine örnek teşkil edebilir.

Caferi bireyin, Sünni bir imama uyarak namaz kılabilceği fikhî olarak söylene²⁶⁸ de görüşmelerimizdeki katılımcılar, Sünni bir imamın olduğu camide namaz kıldıkları esnada, Sünni imama uymadıklarını ve kendi fıkıhlarına göre bireysel olarak namazlarını eda ettiklerini ifade etmişlerdir. Eğer Caferi bir hoca varsa o zaman cemaat şeklinde namazlarını kılarlar.²⁶⁹

Caferi camilerine devam eden cemaatin, genel olarak orta ve üst yaş grubu olduğu söylenilebilir. İş, okul vb. sebeplerle aktif yaşamın içinde olan, genç bireylerin camiye gitmek için fazlaca vakit ayıramadıkları ve bulundukları yerlerde namazlarını kıldıkları aktarılmıştır.²⁷⁰ Çalışmamızın katılımcıları, genel olarak dinî hassasiyeti olan ibadetlerini yerine getiren ya da getirmeye çalışan bireylerden oluşmaktadır. Katılımcılar, TÜRCAY ile bağı olan ya da bu vakıftaki Caferi yetkililerin referansı ile çalışmaya katılmayı kabul eden bireylerdir. Bu sebeple ibadetlerinde hassasiyet sahibi olmaları doğal karşılanabilir.

²⁶⁶ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

²⁶⁷ K 5, “Görüşme, 12.03.2024”.

²⁶⁸ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

²⁶⁹ K 4, “Görüşme, 16.12.2023”; K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 5, “Görüşme, 12.03.2024”; K 9, “Görüşme, 25.11.2023”; K 10, “Görüşme, 14.06.2024”; K 12, “Görüşme, 15.06.2024”.

²⁷⁰ K 5, “Görüşme, 12.03.2024”; K 6, “Görüşme, 12.03.2024”; K 7, “Görüşme, 12.03.2024”; K 10, “Görüşme, 14.06.2024”; K 11, “Görüşme, 14.06.2024”; K 14, “Görüşme, 20.06.2024”.

3.2.1.2. Oruç

Oruç, Caferiler için de oldukça önem verilen bir ibadettir. Genel olarak fikhî farklılıklar olmamakla beraber, orucun açmada zamansal bir fark vardır. Bu da özellikle Sünni ve Caferi mezheplerinden olan bireylerin, topluluk halinde iftar yemeği yediği durumlarda dikkat çekici olabilmektedir. Din adamı olan katılımcımız, oruçtaki bu durumun fikhî yönünü şu şekilde izah etmektedir;

“İmsakta farklılık yoktur. Caferiler de yeme içmeyi bitirirler. Ancak iftarda farklılık var. İftar açmada, güneş batıdan batarken kızılık doğuya düşer. Güneş battıkça doğudaki kızılık batıya gelir ve kaybolur. Doğudaki kızılık batıya geçmeden, yani doğu bütünüyle kararmadan iftar açılmaz, namaz kılınmaz. Ehl-i Sünnette ise Güneş’in yuvarlağı batıdan kaybolduğunda iftar açıp namaz kılınabilir. Ancak iftar açmak ve namaz kılmak için Caferilikte doğunun kızılığının da kararması beklenmektedir.”²⁷¹

Bir diğer farklılık Caferilerde teravih namazının olmayışıdır. “Ramazan’da kılınan bin rekâtlık müstehap namaz olarak geçmektedir. Özel bir adı yoktur. Her gece bölünerek kılınır. Müstehap namazlar cemaatle kılınmaz. Toplum nezdinde pek yaygın değildir.”²⁷² Gözlem ve görüşmeler de bu bilgiyi destekler niteliktedir. Bu namazın, bazı Caferilerce bilinmediği görülmüştür.

İhya/Ehya geceleri, Caferilerce önemli sayılan ve ibadetle geçirilen Ramazan ayının üç gecesine verilen isimdir. “Ramazan ayının 19, 21, 23’ün gecesidir. 19’u Hz. Ali’nin vurulduğu/yaralandığı; 21’i Şehit olduğu; 23’ü de Kadir gecesine olma ihtimali olan gecedir. İhya zinde saklamak, hayatta tutmaktır. Bu üç gecede sabaha kadar uyunmaz ibadetle geçirilir.”²⁷³ Her ne kadar uyunmadan ibadetle tüm geceyi geçirme niyeti içerisinde olsalar da daha çok sohbet, Kur’an, vaaz vb. içeriklere sahip bir program yapılarak, bu geceler ibadetle geçirilir. Programın bitişinde de cemaat evlerine dağılır. İş, okul vb. sebeplerle bireyler tüm geceyi ibadet ederek uyanık geçiremezler.²⁷⁴

Ramazan ayı ve diğer önemli gün ve gecelerde cami, dernek, vakıf ya da evlerde “efsan/ihsan verme” diyerek isimlendirilen yemekler ve ikramlarla geçirilen, Kur’an,

²⁷¹ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

²⁷² K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

²⁷³ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

²⁷⁴ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 5, “Görüşme, 12.03.2024”; K 8, “Görüşme, 21.10.2022”; K 6, “Görüşme, 12.03.2024”.

vaaz, dua gibi içerikleri de olan programlar yapılmaktadır.²⁷⁵ Bu programlar Caferi bireyler için birer sevap sebebi olmakla beraber; Caferi cemaatinin arasındaki ilişkiyi artıran, sosyal bağları geliştiren, beraber ve bir arada olma bilincini kuvvetlendiren programlardır. Etnik ya da dini sebeplerle her fırsatta bir araya gelerek dayanışan bir topluluk imajı çizmektedirler.

Katılımcıların hemen hemen hepsinin bir farklılık ve sorun olarak belirttiği konu, ay takvimi ile güneş takvimindeki uyumsuzluk sebebiyle Ramazan'ın başlangıcı ve bitişi konusundaki uyumsuzluktur. Caferiler Ramazan'ın başlangıcı için Ramazan hilalini, bitişi için de Şevval hilalini takip ederler. Bu sebeple Diyanet İşleri Başkanlığı'nın belirlediği takvimle aralarında uyumsuzluk olabilmektedir. Bu uyumsuzluğu toplumla da aralarındaki bir uyumsuzluk olarak görmektedirler. Sünni topluluk bayram yaparken Caferi topluluk oruçlu olabilmektedir ya da tam tersi gerçekleşmektedir. Bu da Sünni-Caferi evliliklerinin olduğu ya da herhangi bir şekilde Ramazan sebebiyle, Sünnilerle iletişimde oldukları hallerde, sorun olabildiği belirtilmektedir.²⁷⁶

3.2.1.3. Hac

Hac ibadeti de Caferi fıkhi için önemli ritüellerdendir. “Caferi fıkhında naklolan rivayetlerde; ‘Bir insana hac farz olur, gitme imkânı olduğu halde gitmez ve öyle ölürse İslam ümmetinden diriltilmez. Ya Yahudi ya Hristiyan toplumundan diriltilir’ şeklinde geçmektedir.”²⁷⁷ Önemsenen bir ibadet olmasının yanı sıra Ehl-i Sünnete göre de bazı farklılıkları vardır. Hac konusu fikhî bilgi gerektiren bir mesele olduğu için sorduğumuz sorulara katılımcıların genel çoğunluğundan cevap alınamamıştır ya da bu konuda bilgilerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Elde ettiğimiz bilgiler İran’da dini eğitim almış ve Caferi alim/hoca unvanını taşıyan katılımcılardan sağlanabilmiştir. Caferi fıkhında, hac ibadetlerinde belli farklılıklar vardır. Bu farklılıkların da gerçekleştirilebilmesi için Caferi gruplar kendi din görevlileriyle, Diyanet İşleri Başkanlığı ya da özel şirketler vasıtasıyla giderek bu ibadetlerini gerçekleştirmektedirler.

“Hac farz bir amel olduğu için sınırları, ritüelleri bellidir. Hac konusunun geneli aynıdır. Sadece küçük farklılıklar vardır. Nisa tavafı ve Nisa tavafının namazı vardır.

²⁷⁵ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 7, “Görüşme, 12.03.2024”; K 15, “Görüşme, 19.06.2024”.

²⁷⁶ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”; K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 6, “Görüşme, 12.03.2024”; K 8, “Görüşme, 21.10.2022”.

²⁷⁷ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

Arafat'ta akşama kadar bekleriz. Arafat'tan Müzdelife'ye geçtiğimizde sabah gün çıkıncaya kadar bekleriz. Oradan hareket etmeyiz. Gece şeytanı taşlamayız. Günümüzde Türkiye'den giden hacılar gece de taşıyabiliyor (Ehl-i Sünnette). Caferiler de özel şirketlerle ya da Diyanet'le gruplar oluşturarak giderler. Yıl içerisinde grup oluştukça umre ziyaretleri de yapılır. Ayrıca hem hac ve umre için hem de sünnet olan Kerbela ve Meşhed gibi ziyaretlerin öncesinde temizlenip yani gusül alıp öyle gideriz. (Buna da) ziyaret guslü denir.”²⁷⁸

3.2.1.4. Meşhed ve Kerbela Ziyaretleri

İmamların haremelerini (Türbe) ziyaret etmek Caferilerde sünnet amel olarak kabul edilmektedir. Ziyaret öncesi ziyaret guslü alınır. Ziyaretler gerçekleştirilir. Haremelerde ziyaret namazı kılınır ve okunan belli dualar vardır. Caferiler Meşhed'i ziyaret edenlere Meşhedî; Kerbela'yı ziyaret edenlere Kerbelaî isimleriyle hitap etmektedirler. Ayrıca imamların kabirlerinin bulunduğu kompleks yapıya “harem” ismi verilmektedir. Haremin tam merkezinde imamın kabri, kabrin etrafında ise “zerih” ismi verilen demir parmaklık bulunmaktadır. Kabrin sağ ve soluna mescit, ayrıca ziyaretçilerin Kur'an okuyabilecekleri yerler yapılmaktadır.²⁷⁹

Konuyla ilgili yapılan görüşmelerde, Meşhed ve Kerbela ziyaretlerine katılan bireylerde, inançsal bir heyecan yaşattığı anlaşılmaktadır. Hem manevi deneyim hem de aidiyet düşüncesi üzerinde Caferiler için olumlu etkilerinin olabileceği varsayılabilir. Kadın katılımcıların, bu ziyaretlerle ilgili olarak, duygusal anlamda daha yoğun bir his içerisinde oldukları ya da yaşadıkları deneyimi duygusal anlamda daha iyi ifade edebildikleri görülmektedir. Erkek katılımcıların üçte ikisinin bu ziyaretlerden birini ya da ikisini birden gerçekleştirdikleri; kadın katılımcıların ise tamamının bu ziyaretlerden birini ya da ikisini birden gerçekleştirdikleri öğrenilmiştir.

Meşhed'e gidenler genel olarak önce Kum'u ziyaret etmektedirler. Meşhed'de VIII. İmam Ali ibn. Musa Rıza, Kum'da da kız kardeşi Hz. Masume'nin haremi vardır. İmam Rıza, Medine'den Horasan'a getirildiğinde, kız kardeşinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Belli bir zaman geçtikten sonra kız kardeşi Hz. Masume, bu ayrılığa dayanamayıp yola çıkmış ancak Kum'da vefat etmiştir. Bunun üzerine İmam Rıza ‘her kim, beni ziyaret etmek isterse önce Kum’a gidip kız kardeşimi ziyaret etsin, sonra Meşhed’e gelerek beni

²⁷⁸ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

²⁷⁹ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

ziyaret etsin' dediği rivayet edilmektedir. Bu iki şehirdeki ziyaretin bağlantısı da bu şekildedir. Ayrıca bu şehirlerde belli başlı imam zadeler vardır, onlar da ziyaret edilmektedirler. İmam Zaman (Mehdi)'ın emriyle yaptırılan Kum'daki mescit de yine ziyaret edilen mekânlar içerisinde dir.²⁸⁰

Caferilerin Kerbela ziyaretiyle alakalı dikkat çeken önemli ritüellerden biri Erbain yürüyüşüdür. Başlangıçta Iraklı Şiîler tarafından yerel bir görünümle ortaya çıkan bu yürüyüş, zamanla farklı Şiî grupların katılımıyla uluslararası bir etkinlik halini almıştır. Necef'ten Kerbela'ya ortalama 80 km. yol yürüyerek kendi inanç dünyalarında manevî bir deneyim yaşamaktadırlar. Aynı zamanda toplumsal kimliğin ve mezhepsel aidiyetin de güçlenmesine katkı sağlamaktadır.²⁸¹

Erbain yürüyüşü, Hz. Hüseyin'in şehadetinin kırkinci gününde yapılan yürüyüşe verilen isimdir. Necef'ten Kerbela'ya takribî üç günde yürümektedirler (80km.). Yürünen bu yolda, yürüyüşe katılanların yemek, su, uyuma vb. gibi ihtiyaçlarını karşılamak isteyen, bu ihtiyaçları karşılamayı da sevap olarak gören kişiler vardır. Yerel halk tarafından ya da ilgili devletin kurumlarınca insanî ihtiyaçların karşılanabileceği dinlenme yerleri yapılmıştır. Katılımcıların ifadelerine göre yalnızca Caferiler değil, Sünni ya da başka dinlerden bireylerin de bu yürüyüşü deneyimlemek için katıldıkları anlaşılmaktadır. Görüşme esnasında, "hacda üç milyon hacı oluyor. Erbain yürüyüşüne yirmi beş milyon insan katılıyor"²⁸² diyerek, hac ile erbain yürüyüşü arasında dikkat çeken bir kıyas da yapılmaktadır.

Bu ziyaretler esnasında güvenlikle ilgili sorun yaşanmadığı da elde ettiğimiz bilgilerdendir. Irak ya da Türkiye tarafında herhangi sorunla karşılaşmadıklarını, iddia edilen sözde Kürdistan bölgesinde ise sınırda bekletme olayı yaşanmıştır. IŞİD'in yeni oluştuğu zamanda, Samarra şehrine yapılan bir ziyarette otobüslerinin taşlandığını ifade etmektedirler. Bu tarz olaylar yaşansa da herhangi bir güvenlik kaygısı içinde olmadıkları görülmektedir.²⁸³

Erbain yürüyüşlerinde, Muharrem ayındaki eza meclislerinde yapılan ibadetler, programlar, mersiye, sinezen, ağlama, olayların tarihsel sürecinin anlatılması, İmam Caferi Sadık'tan nakledilen Aşura ziyaretnamesinin okunması, günlük ibadetlerin

²⁸⁰ K 2, "Görüşme, 12.10.2023".

²⁸¹ Habip Demir, "Modern Dönem Şiî Düşüncesinde Bir Kimlik İnşası Olarak Erbaîn Yürüyüşü", *Şarkiyat* 13/1 (2021), 169.

²⁸² K 1, "Görüşme, 06.10.2023".

²⁸³ K 2, "Görüşme, 12.10.2023"; K 3, "Görüşme, 06.03.2024".

yapılması gibi dinî ritüeller gerçekleştirilir.²⁸⁴ Bu yürüyüş esnasında Caferi bireylerin hem matem hüznünü hem de dinî atmosferin heyecanını yaşadıkları anlaşılmaktadır.

“Ritüelin kendisi Erbain yürüyüşüdür. Çok farklı bir atmosfer! Siz yürürken etrafınızda koşuşturup su, yemek, içecek vb. ellerinden ne geliyorsa ikram ediyorlar.”²⁸⁵; “Oraya gidip geldikçe insanlar ibadetlerine, ahlaki davranışlarına daha fazla dikkat ediyor. İnsanın şuurunu açık tutan bir yolculuk oluyor bu ziyaretler.”²⁸⁶; “Peygamberin sevgili torununun, yanı başında durmak, onun mazlumiyetine, yıllar önce hunharca katledilip yok sayılmasına ağlamak, göz yaşı dökmek tarif edilemeyecek bir duygu bence.”²⁸⁷; “Tarih boyunca her yerde göçebeymişiz de orası bizim biricik evimizmiş hissini verdi. Ne zaman, hangi duyguyla gitsem, anneme ve babama kavuşmuşum da bir zerre huzur bulmuşum gibi hissedirim.”²⁸⁸; “Bu manevi mekanların etkileyici bir havası var. Arınmış, terapi almış gibi bir his yaşıyor insan. Sanırım insan, tüm dertleri ve varoluşsal soruları sayıp döküyor sessizce, orada yatan imama.”²⁸⁹; “Kerbela’da yaptığım ibadetler maneviyat doluydu. Her amelimden feyz aldım. Döktüğüm her göz yaşında, attığım her adımda dua ettim.”²⁹⁰

Katılımcıların anlatımlarından aktardığımız, yukarıdaki kısa alıntılarla anlatmayı amaçladığımız konu şudur; Caferi bireylerin bu ziyaretler esnasında yaşadıkları duygu yoğunluğunu anlatabilmektir. Meşhed ve Kerbela ziyaretleri, dinî atmosferin çok yoğun olduğu ve bireylerin samimiyetle gerçekleştirdikleri ritüeller olduğu görülmektedir. Caferi bireyler, ziyaretlerini heyecanla anlatmaktadırlar. Meşhed ve Kerbela ziyaretlerini, sadece birer “ziyaret” olarak değerlendirilmek, hatalı bir yaklaşım olabilir. Durkheim’in kutsal ve profan ayrımındaki “kutsal”ın, bu ziyaretlerde görünür bir halde, hayat bulduğunu söyleyebiliriz.

3.2.1.5. Zekât ve Humus

“İmâmiyye Şiası’na göre zekât şu dokuz sınıftan verilir. Deve, sığır, koyun-keçi, buğday, arpa, üzüm, hurma, altın ve gümüş.”²⁹¹ Bu durumda ticaretten elde edilen değerlerden ise humus verilmektedir. Humus, Caferi fıkında ticaretten gelen kârın beşte birinin, Allah

²⁸⁴ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

²⁸⁵ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”.

²⁸⁶ K 10, “Görüşme, 14.06.2024”.

²⁸⁷ K 11, “Görüşme, 14.06.2024”.

²⁸⁸ K 12, “Görüşme, 15.06.2024”.

²⁸⁹ K 14, “Görüşme, 20.06.2024”.

²⁹⁰ K 16, “Görüşme, 19.06.2024”.

²⁹¹ Fığlalı, *İmâmiyye Şiası*, 240.

yolunda verilmesidir. Zekâtı vermeye de önce yakın çevreden başlanır.²⁹² “Humus ile kastedilen; Allah ‘sende ihtiyacın dışındakinin olmasını istemiyorum.’ diyor. Bu seni fesada sürükler.”²⁹³ Verilmek üzere hesaplanan humusun, müçtehitlere ulaştırılması gerekmektedir. Humusun müçtehide ulaştırılması ya müçtehidin vekilleri vasıtasıyla ya da müçtehide ziyarete gidecek kişiler vasıtasıyla gerçekleşmektedir.

“Humusu müçtehitlere vermek zorundayız. (Türkiye’de) Müçtehitlerin vekilleri varsa onlara verilir. Oraya (müçtehidin yanına) ziyarete giden, buradan bir hocaya verilerek de ulaştırılabilir. Kişi çok isterse, kendisi müçtehide ziyarete giderek de verebilir. Her insan kendine humus günü belirler. Yıl tamamlanınca humusunu hesaplayıp verir. Zekât mal üzerindendir. Para üzerinden verilmez.”²⁹⁴

3.2.1.6. Kurban

Caferilerde Kurban Bayramı’nda kurban kesilmesi bir zorunluluk değildir, sünnettir. Hac ibadetini gerçekleştiren kişilerin kurbanları, hac ibadeti kapsamında zorunludur. Ancak Caferiler de Kurban Bayramı’nda kurban ibadetini yerine getirirler.²⁹⁵ Her ne kadar bir zorunluluk olmasa da kültürel olarak yapılagelen uygulamaları bu yöndedir. Akika, adak/nezir, şükür kurbanları Caferilerce de gerekli durumlarda ifa edilmektedir.

“Hacda Zilhicce’nin 10. gününde vaciptir, farzdır. Hacda olmayana ise sünnettir. Yabancı kişilerle ortak kurban kesilmez. Beş farklı insan bir yere gelip ortak kurban kesmez. Aynı aile içindeyseler, yakınlıkları varsa ortak kurban kesilir. Bu örf/adettir. Akika, Adak, Şükür kurbanları vardır yine.”²⁹⁶

Kurban Bayramı’nda, kurban ibadetinin farz olmamasına rağmen gerçekleştiriliyor olması, Caferi cemaatinin dinî gerekliliklerinin ötesinde, yaşadıkları toplumun ya da gelenek göreneklerinin hayatlarına olan etkisini göstermektedir. Dini bir ibadet olan kurbanın, dinî olarak zorunlu olmadığı halde içinde bulundukları toplum ve kültürel saikleri sebebiyle gerçekleştiriliyor olması; ibadetin sosyal ve kültürel boyutuyla ilişkilendirilebilir.

²⁹² K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

²⁹³ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

²⁹⁴ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”.

²⁹⁵ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”.

²⁹⁶ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

3.2.1.7. Emr-i Bil Maruf Nehy-i Ani'l Münker

Katılımcılarla görüşmeler ya da gözlemler esnasında karşılaşılan durumlar şunu göstermektedir ki Caferi bireyler fikhî, akademik bilgi gerektiren konularda cevap vermekten kaçınabilmektedirler. Araştırmacıyı, “Caferi hocalar, size bu konularda daha derin bilgi verebilirler” minvalindeki, nezaket cümleleriyle Caferi hocalara yönlendirmektedirler. Bu sebeple fikhî meselelerin ağırlıklı olduğu başlıklarda maalesef katılımcı sayımız azalmakta ve akademik din eğitimi almış katılımcıların cevaplarına daha fazla yer verilmektedir.

Emr-i bil maruf nehy-i ani'l münker; iyi ve güzel olanın emredilip kötü ve çirkin işin engellenmesi tanımıyla bilinmektedir. Sünni ekolde de var olsa da bir ibadet esası olarak geçmemektedir. Lakin Caferilikte, bir ibadet esası olarak farz kabilindendir.

“Emri bil maruf yapılabilmesi için dini bilen bir kişi olması gerekir. Karşı tarafla bir tanışıklık olmalı, söylediğiniz sözün karşı tarafta olumsuz bir etki oluşturmayaçağından emin olunmalı. Yoksa dinin kıymeti düşürülmüş olur. Bu sebeple (emir bi'l-maruf nehyi ani'l-münker) iyiliğin emrinin amaca ulaşacağından emin olunması durumunda yapılır.”²⁹⁷

3.2.1.8. Tevellî-Teberri

Tevellî-Teberri ya da Farsça karşılıklarıyla Tevellâ-Teberri; Ehl-i Beyti seveni sevmek, sevmeyeni sevmemek olarak, kalıplaşmış bir ifade şeklinde, Caferilerce bilinir bir değer olarak ibadet esaslarında geçmektedir.

“Allah, Peygamber ve Ehli Beyte dost olana dost, düşman olana düşman olmak zorundasınız.”²⁹⁸; “Tevellâ-Teberri, bizde dinin özüdür aslında. En başında bununla başlar, her şey.”²⁹⁹ Caferi mezhebinin tarihi sürecine de baktığımızda da her şeyin Tevellâ-Teberri ile başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Tarihi olaylar da göz önünde tutularak; dinî olduğu kadar, bünyesinde siyasî yorum da barındıran bir ibadet ilkesi olarak değerlendirilebilir.

²⁹⁷ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

²⁹⁸ K 8, “Görüşme, 21.10.2022”.

²⁹⁹ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

3.2.1.9. Cihat

Caferilikle ilgili yapılan çalışmaları incelediğimizde, cihat konusu büyük cihat ve küçük cihat şeklinde ele alınmıştır. Ancak araştırmamızda büyük cihat ve küçük cihadın ahlaki bir değerlendirme olduğu ifadesiyle karşılaşılmaktadır. Caferilerde cihat, genel anlamıyla saldırmayı ve savunmayı içeren başlıklarla tasnif edilmekte ve anlatılmaktadır.

Caferilerde cihat ikiye ayrılmaktadır. 1) Cihad-ı ibtida-i/Cihad-ı evveliyye (saldır emri); 2) Cihad-ı difâ'i (koruma, savunma cihadı). Cihad-ı ibtida-i; yapılacak olan bir saldırıya karşı koymak maksadıyla, önce davranarak saldırıya geçmektir. Bu türdeki cihad yalnızca Peygamberin ve Masum İmam'ın emriyle gerçekleşebilir. Dini bir cihad olabilmesi için masum bir kişinin emri gereklidir. Cihad-ı difâ'i ise kişinin vatanını, ailesini, canını, malını koruma niyetiyle kendini savunmasıdır. Büyük cihad, küçük cihad ise ahlaki bir değerlendirmedir.³⁰⁰

3.2.2. Camiler

Caferiler için önemli konulardan biri de kendi fıkıh kurallarına göre ve kendi hocalarıyla ibadet edebilecekleri camilerdir. Camiler, Caferi toplumunda ibadet merkezi, önemli gün ve gecelerde matem ve kutlama programlarının yapıldığı, halkı bilgilendirici vaaz, Kur'an kursu gibi dini işlevlerinin yanı sıra toplumsal ilişkilerinin sürdürüldüğü kültürel merkezler olarak işlev görmektedir.³⁰¹

Darıca'da yaşayan Caferiler için de camiler ibadet ve kültürel toplanma merkezleridir. Darıca'ya Caferi göçler, daha önce de belirttiğimiz gibi 1960'ta başlamış, 1970 ve 1980'de de artarak devam etmiştir. Darıca'daki ilk Caferi cami de 1970'te ibadete açılmıştır. Bu bile, Caferi nüfus için kendi mezhepleri doğrultusunda ibadet edebilecekleri camilere verdikleri önemi gösterir niteliktedir.

Darıca'da üç Caferi cami bulunmaktadır. 1) Hicret Cami: 1970 yılında Osmangazi Mahallesi'nde ibadete açılmıştır. 2) Ensar Cami: 1991 yılında Osmangazi Mahallesi'nde ibadete açılmıştır. 3) Hz. Cafer-i Sadık Cami: Kazımkarabekir Mahallesi'nde yapım aşamasındadır. Ancak inşa faaliyeti büyük oranda bitirilmış ve ibadete başlanmıştır.

³⁰⁰ K 1, "Görüşme, 06.10.2023"; K 2, "Görüşme, 12.10.2023".

³⁰¹ Banaz, "Türkiye'de Ca'feriler", 56; Baylak Güngör, "Türkiye'de Caferi Topluluğun Konumu ve Değişim Dinamikleri zerine Değerlendirmeler", 76.

Bu camiler bölgede yaşayan Sünni ya da Caferilerce, “Azeri cami” olarak isimlendirilmektedir. Bu camilerde günde üç vakit, kayıttan Caferi ezanı okunmaktadır. Hicret Cami ve Ensar Cami’nin elektrik ve suyu devlet tarafından karşılanmakta ve cami statüsünde Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlıdır. Hz. Cafer-i Sadık Cami yapım aşamasındadır ancak ibadete açıktır. Hz. Cafer-i Sadık Cami’nin yerini belediyenin ibadethane yeri olarak belirleyip verdiği ve inşaat malzemesi olarak demir yardımında bulunduğu edinilen bilgilerdendir. Üç caminin de din görevlisi Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı değildir. Din görevlilerinin maaş ve sigortaları cami dernekleri tarafınca karşılanmaktadır.

Sovgatov çalışmasında, camilerin Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlanma hususunu iki farklı görüş olarak ele almaktadır. Radikal görüşe sahip Caferiler ve Kevseriye grubu (İstanbul merkezli bir Caferi topluluk) taraftarlarının bu konuya olumsuz baktığını; Zeynebiye grubunun (İstanbul merkezli, Selahattin Özgündüz liderliğindeki Caferi topluluğu) ve milliyetçilik yönü ağır basan Caferilerin ise din ve mezhep özgürlüğü şartıyla Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlanmaya olumlu baktıklarını ifade etmiştir.³⁰²

“Camilerin inşası esnasında Darıca’da devletten yardım alınmıştır. Ancak hiçbir destek alınmadan yaptırılmış ve tüm giderleri de yine cemaati tarafından karşılanan Caferi camiler de vardır. Örneğin, Maltepe Gülsuyu Hz. Fatime-i Zehra Cami’nin her şeyi toplum tarafından yaptırılmıştır ve elektriği, suyu yine toplumca karşılanmaktadır.”³⁰³

“Üç caminin de derneği vardır. Camiler devlet tarafından tanınır ve cami statüsündedir. Üçünün de din görevlisi cami dernekleri tarafından atanmakta, maaş ve sigortaları cami derneği tarafından yapılmaktadır. Cami devlete ait ve ‘cami’ statüsünde resmî olarak. Cemaat Diyanet’ten herhangi bir görevli talep etmiyor. Masraflarını kendileri karşılayarak hocalarını getiriyorlar. Cami dernekleri, hocanın maaşını ve sigortasını karşılıyor.”³⁰⁴

3.2.3. Din Adamları

Darıca’daki Caferi camiler, cami statüsünde yer alıp bu konudaki belli imkanlardan faydalansa da din görevlileri, cami dernekleri tarafından maaş ve sigortası ödenmek suretiyle görevlerini ifa etmektedirler. Ayrıca Caferilerde, namazın cemaatle

³⁰² Sovgatov, *Türkiye Caferileri: Din, Kimlik ve Aidiyet (Bursa Örneği)*, 156-157.

³⁰³ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

³⁰⁴ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

kılınabilmesi için dini eğitim almış, Caferi bir din adamının olması gerekmektedir. Böyle bir kişi yoksa namaz bireysel olarak kılınmaktadır.

Türkiye’deki Caferiler, Caferi hocanın maaş ve sigortasının nasıl karşılanması gerektiği konusunda üç grupta ele alınabilir. “1) Hocanın maaşını da versin sigortasını da yapsın, 2) Hocanın maaşını vermesin sigortasını yapsın, 3) Hocanın maaşını da sigortasını da vermesin.”³⁰⁵ Darıca’daki Caferi camilerinde, cami inşası ya da elektrik, su gibi giderler sebebiyle devletten destekler alınsa da üç caminin de din görevlisinin maaş ve sigorta giderleri, caminin cemaati ve derneği tarafından karşılanmaktadır.

Caferilerde “imam” sıfatı, din görevlileri için kullanılmamaktadır. “İmam”, on iki imam için kullanılan bir ifade olması sebebiyle, cami görevlileri ya da din görevlileri için kullanılan bir ifade değildir. Bunun yerine ahund, molla, hoca, din görevlisi gibi ifadeler tercih edilmektedir.

“İmam: Usulid-din’de on iki imam için kullanıldığından dolayı; Fıkıhta İmamü’l Cemea (Cemaatin önünde olan) şeklinde bazen kullanılsa da Usulid-Din’deki on iki imamla karışmaması için din görevlilerinde kullanılmaz. Ahund:³⁰⁶ Bilgi ve donanım olarak yetkin din görevlisini tanımlar. Kars’ta sıkça kullanılan bir ifadedir. Molla: Türkiye’de, genelde İran’daki din görevlilerine hitaben kullanılmaktadır. Ahund’dan biraz daha az bilgili kişidir. Hoca kelimesi ise eskiden sadece Sünni din adamlarını tanımlardı. Ancak günümüzde Caferi din adamları için de sıkça kullanılmaktadır.”³⁰⁷

3.2.3.1. Din Adamlarının Seçimi

Caferi ekolünün düşüncesine göre, Fıkıh’ta adalet; büyük günah işlemeyen, küçük günahlarda da devamlılığı olmayan kişiyi ifade etmektedir. Din görevlisinin de adil ve yüz kızartıcı suç işlememiş olması gerekmektedir. Günahlardan kaçınmaya ek olarak toplumda yanlış bilinen eylemlere karışmamış, örfi olarak da yanlış görülen davranışlar sergilememesi gerekmektedir. Örneğin, erkeğin kapri-tişört giymesinde dini bir engel yokken, toplum tarafından uygun görülmeyen bir giyim tarzı olduğu için Caferi hocanın bu şekilde giyinmemesi gerekmektedir. Davranış her ne kadar mübah olsa da örfe de uygun olmak gerekmektedir. Hoca, eğer yüz kızartıcı bir suç işlememişse hocalığına, Caferi nüfusun olduğu başka camilerde de devam edebilir. Ancak yüz kızartıcı suç

³⁰⁵ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 01.10.2023”.

³⁰⁶ Ayrıntı için bkz.: Hamid Algar, “Ahund”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 1989).

³⁰⁷ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

işlemişse ya da toplumun örf ve adetlerine aykırı tavırlar sergilerse bu durumda hocalık yapamaz. Türkiye’deki Caferiler birbirlerini tanımaktadırlar. Ayrı şehirlerde olunsu da Kars, Iğdır bölgelerinden göçmüş bir topluluktur. Bu sebeple akrabalık, komşu köylülük vb. sebeplerden birbirlerini tanımakta ya da bir şekilde birbirleriyle haberleşmektedirler. Kaldı ki başka bir şehre giderek, Caferi caminde hoca olmak istediğinizi belirttiğinizde, kim olduğunuz, nereden geldiğiniz sorulur, bir referans ağı oluşmaktadır.³⁰⁸

“Din adamının Caferi toplumu tarafından bilinmesi gereklidir. Nerede okudukları, kimlerden olduğu gibi şeylerin cemaat toplumu tarafından bilinmesi gerekir veya cemaat tarafından bilinen kişilerin referanslarıyla tanıtılması gerekmektedir. Bu durumdaki kişileri de cami derneği atamaktadır.”³⁰⁹

“Aldığı eğitime, yaptığı hicret sefere göre. İlim için yaptığı seferlere göre seçilir. Türkiye’de Şîilik eğitimi alamadığımız için İran ya da Irak’a göç edilmektedir. Bu önemli bir etkidir. Dinin emir ve yasakları konusunda, inanç, fıkıh gibi konularda ters düşerse görevi sonlandırılır. Toplum tarafından dışlanır.”³¹⁰

Katılımcılardan akademik din eğitimi almış olanlar din görevlisinin belirlenmesi, görevleri, hangi durumlarda görevlerine son verilebileceği gibi konularda daha etraflıca bilgiler sunarken; akademik anlamda bir din eğitimi almamış olan katılımcılar, din görevlilerini dernek ve cemaatin belirlediğini, bu konulara çok hâkim olmadıklarını ifade etmektedirler.³¹¹

Din adamının görevlendirilmesi, cemaatin talep ve istekleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Ayrıca aldığı eğitim bilinir olması ve bu eğitime uygun bir hayat sürüyor olması beklenmektedir. Başka bir yerde din adamı olmak istediğinizde de cemaatin içindeki referans ağı tarafından bilinen bir din adamı olması gerekmektedir ki size olan güven sağlanabilsin. Bir nevi cemaat, kendi içinde din adamının referansını, kontrolünü sağlamaktadır.

3.2.3.2. Din Adamlarının Eğitimleri

Caferi din adamları Irak’ın Necef kentinde ve İran’ın Kum kentinde dini eğitimlerini görmektedirler. Caferi/Şîî mezhebi üzerine ihtisas yapmak isteyen kişiler buralara gidip

³⁰⁸ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

³⁰⁹ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”.

³¹⁰ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

³¹¹ K 6, “Görüşme, 12.03.2024”; K 4, “Görüşme, 16.12.2023”; K 5, “Görüşme, 12.03.2024”; K 7, “Görüşme, 12.03.2024”; K 8, “Görüşme, 21.10.2022”; K 9, “Görüşme, 25.11.2023”.

eğitim almaktadır.³¹² Ardından Türkiye'ye dönerek kendi mezheplerinin yoğunlukta oldukları yerlerde din hizmetlerini vermektedir. Gözlemler esnasında görüşülen din adamları da Necef ya da Kum'da eğitim görmüş kişilerdir.

“Günümüzde daha ağırlık İran'da eğitim sürmektedir. Önceden Irak ağırlıklıydı. Saddam zamanındaki baskılardan İran daha fazla revaçta idi. Günümüzde yine Irak canlandı. Yurtdışı eğitimi Kum ve Necef olmak üzere dini eğitim buralarda ağırlıktadır. Türkiye'de ise dini eğitim merkezi yoktur.”³¹³

3.2.3.3. Din Adamalarının Görevleri

Din adamlarının görevleri belli mezhepsel farklılıklar dışında Ehl-i Sünnet din adamlarıyla benzerlikler göstermektedir. Namaz kıldırma, Kur'an-ı Kerim ve dini konularda cemaate eğitim verme, cemaatin iyi ve kötü günlerindeki programlarda dinî faaliyetleri sürdürerek cemaatle iç içe olma gibi dini hizmetler sürdürülmektedir.

“Din görevlileri namazları kıldırır, yaz dönemi Kur'an kursu, dini nikah veya boşanma, cenaze işlemleri gibi işlemleri sürdürür.”³¹⁴; “Ehl-i Sünnetle hemen hemen aynıdır aslında. Üç gün cenaze evinde ya da taziye meclisinde hoca bulunur. Dini merasimler, Hac, umre, Meşhed ve Kerbela ziyaretleri hoca eşliğinde olur. Toplumun iyi gününde, kötü gününde yanında olmaktadır.”³¹⁵

3.2.4. Dini Kurumlar

3.2.4.1. Vakıflar ve Dernekler

Darıca'da üç Caferi camisinin de cami dernekleri bulunmaktadır. Camilerin işlerini görmek, cemaatle cami arasındaki genel koordinasyonu sağlamak gibi görevleri yerine getirmektedirler.

“Türkiye'de vakıf olarak; İran'a yakın Kevser Grubunun, EHLADER (Ehlibeyt Alimleri Derneği); Zeynebiyye grubu (Selahattin Özgündüz), CAFERİDER (Caferilik İnancını Tanıtma, Araştırma ve Eğitim Derneği) vardır. Bir de biz varız. (Türkiye Caferileri Vakfı/TÜRCAY).”³¹⁶

³¹² Hemedanî, *İslam'da Caferi Mezhebi ve İmam Cafer Sadık Buyrukları*, 52.

³¹³ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

³¹⁴ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

³¹⁵ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

³¹⁶ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

2006 yılında kurulan Caferi ve Ehl-i Beyt derneği, 2013 yılında Türkiye Caferileri Vakfı (TÜRCAV) olarak vakıflaştırılmıştır. “Caferi” ismiyle kurulan ilk vakıf olma özelliğinin yanı sıra; “Türkiye” kelimesinin vakıf ismi olarak kullanımı da T.C. İçişleri Bakanlığı’nın iznine tâbî kelimelerdendir.³¹⁷ Vakfın alt katı (-1. Kat) hüseyniyedir. Kadınların ve erkeklerin girişi ayrıdır. Ortada kadın ve erkek bölümlerini ayırıcı duvar benzeri ayraç vardır. Zemin katta yönetim ofisi, toplantı salonu ve derslik vardır. 1. Katta İmam Muhammed Mehdî Kur’an Kursu vardır. 2. Katta KO-MEK Osman Gazi Kurs Merkezi yer almaktadır (Belediyeye kiralanmıştır). 3. Kat, binanın en üst katıdır ve burası gençlik merkezi olarak faaliyet sürdürmektedir. Gençlik merkezinde kafeterya, langırt, buz hokeyi, konsol oyunları (Playstation), toplantı salonu, hüseyniye, küçük bir stüdyo ve derslik bulunmaktadır.

Caferi camilerinde cemaatin orta yaş ve yaşlılardan oluştuğu söylenilebilir. Özellikle sabit gelen cemaat, yaşları ileri olan Caferi bireylerdir. TÜRCAV ise eğitim, önemli gün ve gecelerde yapılan programlara ağırlık vermektedir.³¹⁸ Ayrıca TÜRCAV gençlik merkezi sayesinde, gençlerin vakit geçirdiği bir yer haline gelmiştir. Bazı akşamlar dini derslerle bazı akşamlar orada bulunan oyunlarla ya da beraber halı saha maçına giderek vakit geçirmektedirler. Bu tarz programlarla gençlik merkezi, Caferi gençler arasında bir sosyalleşme ortamı haline gelmiştir.³¹⁹ Ebeveynler ise çocuklarının güvenli bir yerde vakit geçirdiğini düşünerek, vakfın gençlik merkezine çocuklarını göndermektedirler. Çocuklar belli bir saatte, vakıftaki büyükler tarafından, arabayla evlerine kadar bırakılmaktadırlar.

“Vakfa gelip gitmenin dünya hayatının kötülüklerinden beni koruduğunu düşünüyorum. Biz arkadaşlarımızla, vakıfta vakit geçiriyoruz genel olarak.”³²⁰; “Bizim zamanımızda böyle etkinlikler yoktu, elimizden tutan yoktu. Biz gençlerle vakit geçiriyoruz ki yanlış olan şeylere yönelmesinler. Biz vakıfta, muhabbet sohbetle bir aile olmuşuz.”³²¹; “Vakıftaki hocalarımızın bizlere daha fazla faydası olduğu için ben, eşim ve çocuklarım genelde vakfı tercih ediyoruz. Camideki hocalarımız çok da verimli değil, bence.”³²²

³¹⁷ TC. Resmî Gazete (5253 Dernekler Kanunu-İzne Tâbi Faaliyetler, Dernek Adları-TC. Resmî Gazete), Madde 28 5253 sayı 25649 Yasama Bölümü (04 Kasım 2004).

³¹⁸ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 6, “Görüşme, 12.03.2024”; K 8, “Görüşme, 21.10.2022”.

³¹⁹ K 7, “Görüşme, 12.03.2024”.

³²⁰ K 7, “Görüşme, 12.03.2024”.

³²¹ K 5, “Görüşme, 12.03.2024”.

³²² K 11, “Görüşme, 14.06.2024”.

Yukarıdaki katılımcılarımızın ifadelerinden anlaşılabacağı gibi vakıf, Caferi bireylerin sosyalleşmesi, bir arada olmaları, beraber ibadet etmeleri, aynı sevinç ve üzüntüleri yaşayarak kendi cemaatleri içerisinde bir sosyal hayat kurmalarını sağlayan yer konumuna gelmiştir. Vakıf dini merasimlerin yürütüldüğü bir yer olmasının yanı sıra, hem büyüklerin dini eğitimleri hem de çocuk ve gençlerin dini eğitimi, eğlenmesi, sosyal ilişkiler geliştirmesi gibi bir çok ihtiyacı karşılar bir kurumdur. Bu yorumu yaparken, katılımcılarımızın TÜRCAV'a yakınlığı olan bireyler olduğunu unutmamaktayız. Ancak sahada yaptığımız gözlemler esnasında da vakfın, camilere oranla çok daha fazla işlevselliğe sahip olduğunu ve her yaştan Caferi bireyin tercih ettiği bir mekân olduğunu gözlemlemekteyiz. Caferi cemaatin sosyal iletişimine katkı sağlayan bir mekân olarak dikkat çekmektedir.

“Vakıflar caminin biraz önüne geçmeye başladı. Ancak tabii ki camilerde bizim için vakıf kadar önemlidir.”³²³; “Camiler bizim ibadetgahımız ve bu anlamda her zaman ön plandadır. Vakıf ise ibadet ve itaatlerimizi doğru, anlamlı bir şekilde yerine getirmemiz için eğitim veren bir yer olduğundan önem kazanıyor.”³²⁴; “Benim için, cami ön plandadır. Vakıf ve dernekler daha esnek ve siyasetin bulaştığı yerlere dönüşebiliyor. Vakıfta birkaç kişi devletten maaş alsa da camilerimiz tamamen bağımsız ve halktan destek alıyor sadece. Camilerimiz az sayıda ve kıymetli.”³²⁵

Katılımcılarımız, cami ile vakıf arasında değerlendirmelerde bulunurken, vakfın eğitim öğretim konularında destekleyici olduğu camilerin ise dini konularla sınırlı kaldığını ifade etmektedirler. Camilere gösterilen ihtimam ve değer, Caferi bireyleri nezdinde azalmasa da işlevleri konusunda akıllarda bir soru işareti var gibidir. Buraya kadarki cami ve vakıf tartışması, Caferi cemaatinde kurumların geçirdiği değişim ve dönüşümü göstermektedir. Kurumlar modernleşmeyle beraber var olan işlevlerinde değişimler yaşamaktadır. Camilerin bu alanda biraz sınırlı kaldığı fark edilmektedir. Vakıf gibi sivil toplum kuruluşları ise en azından yeni kuşaklar için daha tercih edilebilir mekânlar olarak görülmektedir.

³²³ K 10, “Görüşme, 14.06.2024”.

³²⁴ K 15, “Görüşme, 19.06.2024”.

³²⁵ K 14, “Görüşme, 20.06.2024”.

3.2.4.2. Kur'an Kursları

Üç Caferi camisinde de yaz Kur'an kursu programları yapılmaktadır. Hz. Cafer-i Sadık Cami'sinin yanında da yapım aşamasında olan yurt ve Kur'an kursu bulunmaktadır.

Bunlara ilave olarak, TÜRCAV bünyesinde de "İmam Muhammed Mehdî Kur'an Kursu" vardır. Bu kurs, TÜRCAV yetkililerinden edindiğimiz bilgiye göre, Caferilere ait, Türkiye'deki tek resmi statüdeki Kur'an kursudur.³²⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Kur'an kurslarının herhangi bir mezhep ayrımı bilgisine ulaşamadığı için elde edilen bu bilginin doğruluğu ya da yanlışlığı tespit edilememiştir.

Kur'an kursunda Kur'an okuma eğitimi, tecvit dersleri, Şii/Caferi ilahiyatına göre inanç, ibadet, ahlak, İslam tarihi, peygamberler tarihi gibi dersler verilmektedir. Yaz, kış eğitim sürmektedir. Eğitimlerin hedef kitlesi, genelde çocuklar, gençler ve kadınlardır.

Eğitim materyalleri; Kur'an-ı Kerim, vakfın hocaları tarafından düzenlenmiş elifba cüzü³²⁷, giriş seviye ve ileri seviye olmak üzere, fıkıh konularının yer aldığı, iki fıkıh kitabı³²⁸ vardır. Ayrıca ders anlatımı esnasında hocalar, Arapça ve Farsça kaynaklardan çeviriler yaparak derslerini sürdürmektedirler. Kursta erkek ve kadın hocalar dersler vermektedir.

Yaz Kur'an kursu programları yapıldığı gibi kışın da yine çocuklar için bir gün temel dini bilgiler eğitimi dersi yapılmaktadır. Ayrıca kadın hocalar, kadınlara Kur'an eğitimi ve dini eğitimler vermektedir.

3.2.5. Bayramlar ve Törenler

3.2.5.1. Ramazan Bayramı

Ramazan Bayramı'nda Ehl-i Sünnetten farklı herhangi bir ritüelin olmadığı görülmüştür.³²⁹ Caferiler Ramazan Bayramı'nı; bayram namazı, bayramlaşma, akraba ziyaretleri gibi genel bayram ritüelleriyle geçirmektedirler. Belirgin farklılıklar

³²⁶ Apaydın, "Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 01.10.2023".

³²⁷ Türcav Alimler Komisyonu, *Tecvidli Kur'an Okuma Rehberi* (Kocaeli: Türkiye Caferileri Vakfı, 2014).

³²⁸ Hasan Apaydın, *Ehl-i Beyt Mektebini Öğreniyoruz Yaz Kuran Kursu Öğrenci Kitabı* (Kocaeli: Türkiye Caferileri Vakfı, 2015); Hasan Apaydın, *Fıkıhımızı Öğrenelim (Caferi Fıkıhında Ameller)* (Kocaeli: Türkiye Caferileri Vakfı Eğitim Yayınları, ts.).

³²⁹ K 1, "Görüşme, 06.10.2023"; K 9, "Görüşme, 25.11.2023"; K 12, "Görüşme, 15.06.2024"; K 14, "Görüşme, 20.06.2024"; K 15, "Görüşme, 19.06.2024".

olmamakla birlikte kültürel bir isimlendirme olan “kara bayram” ifadesi de Azeri/Caferi kültürünün bir isimlendirmesi sonucunda karşımıza çıkmaktadır.

“Bayram namazları cuma namazı gibi vacib-i kifayedir. İmam Zaman zuhur edinci vacip olacaktır. Ama şu anda yine cemaatle camilerde kılınır. Farklılık olarak Kara bayram var bir de. Herhangi bir evde cenaze olduktan sonra gelen ilk bayrama ‘Kara bayram’ denir. Bunun dışında da bayramlardan önceki gün mezarlığa gidilip ölümler ziyaret edilip mezarları temizlenir.”³³⁰

“Müçtehit olarak Sistani’yi takip ediyoruz. Sistani Ağa diyor ki ‘iki adil şahitle Ramazan hilalini görmek gerek’ diyor. Geçen sene aynı güne denk gelmedi. Bu sene denk gelme ihtimali var diyorlar.”³³¹

Caferiler Ramazan ayının tespitini Ramazan hilaliyle; Ramazan ayının bitip bayramın geldiğini de Şevval hilaliyle tespit etmektedirler. Bu konunun özellikle sorun yaratabildiğini ifade etmektedirler.³³² Sünni bir toplumda, toplumun çoğunluğu bayram yaparken onların oruç tuttuğunu ya da tam tersi, onlar bayram yaparken Sünnilerin oruç tuttuğunu ifade etmektedirler. Özellikle Sünni ve Caferi evliliklerinde bu durumun, ev içinde bir farklılığa sebep olduğunu görülebilmektedir.

Ramazan ayı içerisinde kılınan teravih namazı ise Caferilerde kılınmamaktadır. Bunun yerine kaza namazlarını kılmayı tercih etmektedirler. Teravih namazını da ikinci halife³³³’nin bir uygulaması olarak görmektedirler. Bu sebeple de Caferilikte uygulanmamaktadır.

3.2.5.2. Kurban Bayramı

Ehl-i Sünnet ile Caferilik arasında, Kurban Bayramı’nda da kayda değer bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Bayram süreci, Ehl-i Sünnetle aynı ritüelleri içermektedir.³³⁴ Bayram sabahı bayram namazı, ardından bayramlaşma, kurban kesimi ve dağıtımı, akraba ziyaretleriyle bayram tamamlanmaktadır.

³³⁰ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

³³¹ K 5, “Görüşme, 12.03.2024”.

³³² K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 8, “Görüşme, 21.10.2022”; K 5, “Görüşme, 12.03.2024”; K 16, “Görüşme, 19.06.2024”; K 11, “Görüşme, 14.06.2024”; K 12, “Görüşme, 15.06.2024”; K 13, “Görüşme, 15.06.2024”.

³³³ Caferi bireyler, ilk üç halifenin isimlerini zikretmek yerine; “birinci halife, ikinci halife ve üçüncü halife” ifadelerini kullanmaktadırlar.

³³⁴ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”; K 4, “Görüşme, 16.12.2023”; K 7, “Görüşme, 12.03.2024”; K 16, “Görüşme, 19.06.2024”; K 13, “Görüşme, 15.06.2024”; K 12, “Görüşme, 15.06.2024”.

Bayram namazı, İmam (Mehdi)’ın zuhuruna kadar sünnet bir ibadettir. İmam’ın zuhurundan sonra farz hükmü kazanacaktır. Kurban ibadeti de Caferilerde sünnettir. Hac yapan kişilere, hac bölgesinde farzdır. Ancak örfi olarak ekonomik gücü yeterli olan kişiler bu ibadeti gerçekleştirmektedirler. Burada en dikkat çekici olan farz olmayıp sünnet olan bir ibadetin örf ve adetler sebebiyle Caferi toplumunun ekonomik durumu iyi olan her bireyi tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır. Dini bir zorunluluğa sahip olmayan ibadetin, örfi bir hal aldığı görülmektedir.

3.2.5.3. Gadir-i Hum Bayramı

Gadîr-i Hum; Mekke ile Medine arasındaki Cuhfe mevkiine 4 km. kadar uzaklıkta olan yerin adıdır. Şiîler için önemi ise Hz. Peygamber veda haccı dönüşü, burada Hz. Ali’yi yanına alarak, onun elini tutup havaya kaldırmış ve “Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır. Allah’ım, ona dost olana sen de dost ol, ona düşman olana sen de düşman ol!” demiştir. Bu olay, Şiîlerce Hz. Peygamber’in kendinden sonra Hz. Ali’yi halefi olarak tayin ettiği şeklinde yorumlanmakta, bu inançla da bayram olarak kutlanmaktadır. 18 Zilhicce’ye denk gelen bugün, ilk olarak Büveyhî hükümdarı Muizzüddavle tarafından 352’de (963) tatil edilmiş ve kutlanması emredilmiştir. Günümüzde İran’da da bayram olarak kutlanmaktadır.³³⁵

Caferiler, bugünü Hz. Ali’nin velayetinin bir nişanı olarak görmekte ve bayram olarak kutlamaktadır. Darıca’da yaşayan Caferilerce de Gadir-i Hum, bir şenlik havası içerisinde geçmektedir. Cami, dernek ve vakıf gibi ortak alanlarda programlar düzenlenmekte; hediyeleşme ya da çekilişler yapılmakta, yemekler ve ikramlar eşliğinde kutlanmaktadır.³³⁶

“Gadir-i Hum bayramı bizim en büyük bayramımızdır. Hz. Peygamberin Hz. Ali’nin elini kaldırarak vasisi tayin etmesidir. Şenlik gibi kutlanır. İlahiler okunur, Gadir-i hum olayı anlatılır, insanlar birbirleriyle bayramlaşır, şeker ikramı yapılır, müsaitlerse misafir çağırırlar, oruç tutarlar o gün şenlik gibi geçer.”³³⁷

³³⁵ Ethem Ruhi Fırlı, “Gadîr-i Hum”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996), 13/279-280.

³³⁶ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”; K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 5, “Görüşme, 12.03.2024”; K 6, “Görüşme, 12.03.2024”; K 10, “Görüşme, 14.06.2024”; K 11, “Görüşme, 14.06.2024”; K 12, “Görüşme, 15.06.2024”; K 13, “Görüşme, 15.06.2024”; K 14, “Görüşme, 20.06.2024”; K 15, “Görüşme, 19.06.2024”; K 16, “Görüşme, 19.06.2024”.

³³⁷ K 4, “Görüşme, 16.12.2023”.

“Gadir-i Hum’da Caferiler oruç tutmaya gayret ederler. Camilerde namaz ve dua edilir. Vakıfta yine program yapılır, öyle kutlanır. Gadir-i Hum camide kutlanıyorsa öğlen millet toplanır. Tatlı ya da yemek veren varsa yemek verilir. Günün anlam ve önemini ifade eden konuşma yapılır, ilahiler okunur ve biter.”³³⁸

3.2.5.4. Nevruz Bayramı

Nevruz bayramı Caferiler için önemli görülen günlerden biridir. Nevruz bayramı, “hem Türk kültürü hem de Caferilikte önemli bir yere sahiptir. İlk Gadir-i Hum, nevruz bayramına denk gelmiştir. Bu yüzden Ali Bayramı da denir.”³³⁹; “Bazı dini rivayetlerde Hz. Ali’nin ‘baharın gelişini helal dairede kutlayın’ önerisi olduğu söylenir. Bu sebeple kutlanır. Aslında milli bir bayramdır.”³⁴⁰ Azeri Caferileri için hem dini hem de milli bir öneme sahip olan nevruz, birçok etkinlikle kutlanmaktadır. Ancak Darıca’da ya da genç nesillerde, etkinliklerin tamamı bilinse de günümüz şartlarında uygulamaya elverişli olanlar yapılmaktadır.

Nevruzda yapılan birçok etkinlik vardır. Bu etkinlikler hem gözlemlerimiz esnasında, yaşlı Caferi bireylerle sohbetlerimizde hem de K1 ile yaptığımız görüşmelerde elde ettiğimiz bilgilere dayanmaktadır. İsimlerine ulaştığımız nevruz etkinlikleri: Ahır Çarşamba: Nevruz öncesindeki son çarşamba gününe verilen isimdir. Ölü bayramı: Nevruz bayramından önceki salı, çarşamba, perşembe günlerine denmektedir. Bu günlerde mezar ziyaretleri yapıp ihsanlar pişirilip dağıtılmaktadır. Ölüler yad edildiği için bu isimle anılmaktadır. Semeni Yeşertme: Nevruz bayramından önce buğday, çim gibi yeşil filizler verecek bir tohumun ekilerek yeşertilmesidir. Nevruzda hazırlanan sofraya semeni, balık (canlı), ayna, yedi çeşit meyve, Kur’an konur. Bunlar doğanın yeşerip hayat bulmasını hatırlatıcı simgelerdir. Alav-Alav: 20 Mart akşamı yani nevruz gecesi bir ateş yakılarak üstünden atlanılmasıdır. Atlarken, ‘ateşte nasıl atılanlar yanıyorsa gaza, bela, kötü pis nefiste bu ateşte yansın bizden uzak olsun’ denmektedir. Gapı Pusmak: Tanıdık bir kişinin kapısına gelerek içerde konuşulan dinlenir. İyi bir şey konuşuluyorsa hayra, kötü bir şey konuşuluyorsa şerre yorulmaktadır. Baca Baca: 20 Mart akşamı çocuklar, komşularını gezerek bayramlarını kutlarlar. Ev sahipleri de çocuklara şeker, boyanmış yumurta gibi küçük hediyeler vermektedirler. Yumurta

³³⁸ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

³³⁹ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

³⁴⁰ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

boyama: Yumurtanın soğan kabuğuyla kaynatılarak renkli bir hal almasıdır. Çocuklara hediye olarak verilmektedir. Çocuklar da o yumurtaları tokuşturup eğlenmektedirler. Şal Sallama: Eskiden evin bacasından içeri şal/mendil sallanarak ev sahibinin hediye bağlaması istenmekteymiş. Yedi Levin: Yedi çeşit meyve, kuruyemişin genişçe bir tepsiye konarak nevrüz sofrasına konmasıdır. Bayramçalık: Çocukları sevindirmek için yine çocuklara hediyeler verilmesine denir. İğne Atma: 20'si akşamı suya atılan bir iğnenin dönüp ardından durması sonucunda; iğnenin gösterdiği tarafta, 12 hayvanlı yıl takvimine göre hangi hayvana denk gelirse, o yılın denk gelen hayvana göre iyi veya kötü geçeceğiyle ilgili yorum yapmaktır.³⁴¹

“Nevruz, bahar şenlikleridir. Azeri Caferi toplumu da bu bayramı yaşatır. Tiyatrolar, yumurta boyama, yumurta tokuşturma, Tapmaca (Azericede bilmece)’lar sorulur, ateşten atlama, semeni yeşertme, kuruyemişler (baca baca payı) verilir. Söylediğiniz diğer etkinlikler eskiden köylerde olan şeylerdi. Büyüklerimizden duyduk ama burada artık hepsi yapılmamaktadır.”³⁴²

“Camide vakıflarda programlarda yapılır. Tiyatrolar yapılır, neşeli geçmektedir. Oyunlar yapılır. Nevruzda yumurta boyanıp yumurta tokuşturulur. Nevruzda sini hazırlanır. Meyveler, çikolatalar, kuruyemişler hazırlanır. Nevruz sofrasına konur. Yeni evlenmiş gelin ya da nişanlanmış kişi varsa o evde, kurbanlık ya da maddi durum yetersizse tepsi hazırlanır, bohça götürülür. Nevruz payı denir.”³⁴³; “Yeni gelinlere bayram hediyesi olarak kıyafet alınır. ‘Yeni gelin honçası’ hazırlanır.”³⁴⁴

“Sayılan nevrüz etkinlikleri genel olarak yapılmaktadır. Bunlara ek olarak, nevrüze 40 gün kala ‘tuzlu gılık’ adlı hamur yapılır. Genç kızlar ‘un, su, tuz’ ile yoğurulan hamuru yer ve su içmeden uyur. Rüya evlenecekleri kişiyi görürler. Hamuru bekar biri yoğurmalıdır. Nişanlı kızlara erkek tarafından bohça gider. Yeni evli geline ise ilk yılında kendi ailesi bohça getirir.”³⁴⁵

Nevruz etkinlikleri, dini bir yönü olsa da Azeri Türklerinin kültürel olarak sürdürdükleri gelenekleridir. Köy hayatında bu etkinliklerin tümünün uygulanması kolay olsa da modern kent hayatında uygulanamayacak etkinlikler de vardır. Bu sebeple, anlaşıyor ki

³⁴¹ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

³⁴² K 3, “Görüşme, 06.03.2024”.

³⁴³ K 10, “Görüşme, 14.06.2024”.

³⁴⁴ K 13, “Görüşme, 15.06.2024”.

³⁴⁵ K 14, “Görüşme, 20.06.2024”.

Darıca'da da tüm etkinlikler uygulanamamaktadır. Ancak uygulanmaya elverişli olanların da hala sürdürülmeye çalışıldığı görülmektedir.³⁴⁶

Ayrıca kadın katılımcıların, nevrüz ve nevrüz etkinlikleriyle ilgili daha fazla bilgiye sahip oldukları görülmüştür. Erkek katılımcılarda da yaşı büyük olanların daha fazla bilgiye sahipken; genç olanlar ve özellikle Caferi cemaatinin dışında büyüdüğünü söyleyenlerin etkinliklerle ilgili bilgilerinin daha az olduğu fark edilmektedir. Aslında bu durum, kültür ve gelenek göreneklerin taşınmasında, eski kuşaklarla iletişimin ve cemaat içinde sosyalleşmenin önemini de göstermektedir.

3.2.5.5. Kandil Geceleri

Kandil geceleri ve Kadir gecesini de camilerde ya da vakıfta kutlanmaktadır. Bu geceler, Kur'an tilavetleriyle, ilahilerle ve vaazlarla program yapılarak geçirilmektedir. Aynı şekilde imamların doğum günleri kutlanırken, şehadet günleri de yas ve matem programlarıyla geçirilen gecelerdir. Cuma akşamları da "İmam Zaman'ın (Mehdi) zuhurunun çabuklaşması" için meclis (program) tertip edilmektedir. Kadir gecesini aynı zamanda Ehya gecelerinden olduğu için de ehya programı kapsamında ibadetle geçirilen gecelerdendir.

"Önemli gün ve gecelerde, camilerde ve vakıfta kutlama programı olur. Toplumsal olarak bir arada olmak için, kutlayıp anmak için toplanırız."³⁴⁷; "Önemli gün ve gecelerde vakıfta yapılan programlara katılırız."³⁴⁸

Darıca'da yaşayan Caferiler, dini günlerde, önemli gün ve gecelerde, düğün, bayram, cenaze gibi toplumun iyi ya da kötü günlerinde bir araya gelerek programlar yaparlar. Bu zamanlarda yapılan programlar, Caferi cemaatin, kendi içinde sosyalleşmesinde oldukça etkilidir. Bu etkinliklerin gerçekleştiği yerler de camiler ya da TÜRCAV'dır.

3.2.5.6. Yas ve Matem

İsnâaşeriyye Şiâsı'nda bugün de var olan Muharrem matemini Büveyhî hükümdarı Muizzüddeve tarafından 351 veya 352 (962, 963) yılında Bağdat'ta başlatılmıştır. Muharrem'in ilk on günü Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehadeti için matem günleri ilan

³⁴⁶ K 4, "Görüşme, 16.12.2023"; K 11, "Görüşme, 14.06.2024"; K 12, "Görüşme, 15.06.2024"; K 15, "Görüşme, 19.06.2024"; K 7, "Görüşme, 12.03.2024"; K 5, "Görüşme, 12.03.2024".

³⁴⁷ K 6, "Görüşme, 12.03.2024".

³⁴⁸ K 5, "Görüşme, 12.03.2024".

edilmiştir. Şiîler'in bu günlerde yas tutması ve 10 Muharrem'de de topluca ağlamalarını, yas tutmalarını, zincir ve bıçaklarla kendilerini dövüp yaralamalarını istemiştir.³⁴⁹ Günümüzde zincir ve bıçakla alakalı uygulamalar bırakılmış olsa da Muharrem matemi ve yas tutup ağlama hala sürdürülmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed'in vefat ettiği gün ve İmamların şehit edildikleri günler de matem zamanlarıdır.³⁵⁰ Ancak en belirgin şekilde ve çeşitli yas ritüelleriyle geçirilen 10 Muharrem yani Aşura'dır.

Muharrem ayında Darıca'da yaşayan Caferilerde yapılanlar şunlardır; ilk dokuz gece, eza geceleri ya da eza meclisleri düzenlenmektedir. Eza gecesi, yas ve matemın yaşanıldığı geceye, programa verilen isimdir. İbadet edilip Kur'an okunmakta, ağlayarak mersiyeler söyleyip sine destesi vurulmaktadır. Bireyler belli bir ritimde ellerini göğüslerine vurarak, matemın hüznünü yaşamaktadırlar. Bu programlar camide ya da vakıftaki hüseyniyede gerçekleşmektedir. Dokuzuncu gecenin akşamı, "Tasua" olarak isimlendirilir. Dokuzuncu gece, eza meclisinin ardından yürüyerek, kaymakamlığın izin verdiği, güvenliği sağlanmış geniş bir alanda toplanmaktadırlar. Önceki yıllarda vakfın ön tarafından yapılan Tasua, bu sene Osmangazi saat kulesinin yanındaki yolda yapılmıştır. Tasua'da geniş meydana toplanan Caferi cemaati, Kur'an okuma, dualar, mersiyeler ve sine destesiyle burada da matemın acısını yaşamaktadırlar ve ardından cemaat dağılmaktadır.

Tasua'nın yapıldığı bu alana, üç gün önceden bir stant kurulmaktadır. Stantta, yoldan geçen insanlara su, helva, kek, dondurma vb. ikramlar dağıtılmaktadır. Stantta Muharrem ayının önemi ya da Kerbela olayının anlatıldığı sergiler yapılmaktadır. Maketler, temsili resimler, flamalarla farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır.³⁵¹

10 Muharrem sabahı yani Aşura günü, Aşura yürüyüşünün başlangıç noktası olan TÜRCAY'dan, bitiş noktası olan Nenehatun Stadyumu'na kadarki yürüyüş güzergahı kolluk güçleri tarafından araç trafiğine kapatılmaktadır ve güvenlik önlemleri alınmaktadır. Aynı şekilde yürüyüş grubuna da polisler güvenlik sebebiyle eşlik etmektedirler.

10 Muharrem (Aşura) sabahı, Caferiler vakfın önünde toplanmaya başlamaktadırlar. Kadın ve erkekler ayrı yerlerde toplanıp yeterli kalabalık oluştuğunda, Aşura yürüyüşü başlamaktadır. Yürüyüşün en önünde Aşura'yla ilgili flamalar, bayraklar, Hz. Hüseyin'in

³⁴⁹ Fığlalı, "İsnâaşeriyye", 23/144.

³⁵⁰ Hemedanî, *İslam'da Caferi Mezhebi ve İmam Cafer Sadık Buyrukları*, 125-130.

³⁵¹ K 10, "Görüşme, 14.06.2024"; K 13, "Görüşme, 15.06.2024".

sembolik resmi, yüzü kapalı şekilde Aşura gününü simgeleyen kıyafetler giymiş kişiler, ses sisteminin bağlı olduğu, mersiyelerin okunduğu otobüs ya da büyük bir araç, çocuklar, erkekler ve bunların ardında kadınlar, sırayla yürüyüşü sürdürmektedirler.

Nenehatun Stadyumu'na kadar mersiyeler eşliğinde sine destesi vurarak ve “Lebbeyk Ya Hüseyin!” diyerek yürünmektedir. Stadyum girişinde polis aramasından sonra cemaat stadyuma girmektedir. Soldan sağa doğru protokol, erkekler, çocuklar ve kadınlar olmak üzere belli bir düzenle sahayı doldurmaktadırlar. Sahanın karşısındaki sahnede günün anlam ve önemine dair protokol konuşmaları, Kur'an tilaveti, günün anlamını ifade eden Caferi hocaların konuşmaları, meddahın okuduğu mersiyeler, sinezenler, Ehl-i Beyt ile ilgili video kliplerin sunumu yapılmaktadır. Ardından mersiye ve sinezenlerle program sonlandırılıp kontrollü şekilde topluluk dağılmaktadır.³⁵²

Aşura programı sürecinde Caferi bireylerin ağladıklarını görüp hıçkırıklarını duyabileceğiniz bir ortam oluşmaktadır. Ayrıca zincir destesi ya da vücuttan kan akıtma gibi uygulamalar yerine kan verme uygulaması yapılmaktadır. Bu sebeple alanın uygun yerine daha önceden yerleştirilmiş olan Kızılay'ın mobil kan toplama aracı bulunmaktadır. Program esnasında Caferi hocalar mikrofondan, kan vermeleri konusunda Caferi bireylere ara ara telkinlerde bulunmaktadırlar. Dağılırken matem yürüyüşüne gelen kişilere İmam Hüseyin'in helvası dağıtılmaktadır. Caferilere göre, Yezid'in emriyle Kerbela faciasını unutturmak için yaptırılan bir tatlı olan aşure tatlısı tüketilmemektedir. Bunu yerine de cenazelerde yapılıp dağıtılan helva dağıtılmaktadır. İmam Hüseyin'in vefatının 1., 2., 3., 7., 40. gecelerinde de eza gecesi programları yapılmakta, 7. ve 40. gecesinde eza programları, yemekli olmaktadır. Muharrem ve Sefer ayları, Caferiler için yas ve matem aylarıdır.

“Kerbela ve Aşura; Matemî, hüznü, Hz. Hüseyin'in şehadetini ifade eder. İslam ümmetinin düştüğü gafleti ifade eder. Bu gafletten uyanmak gerektiğini, bunun zamanının gelip geçtiğini ifade eder. Sonuçta Hz. Hüseyin ailesiyle birlikte, 'Müslümanların halifesiyim!' diyen bir kişinin emriyle şehit edilmiştir. Peygamberin torunları şehit edilmiştir. İslam ümmeti öz Peygamberinin torunlarını nasıl öldürüp bununla da övünebilmektedir. Kerbela, Aşura Caferilerde bu sebeple önemlidir. İşte Kerbela ve Aşura İslam ümmetinde dini bir uyanışın gerçekleşmesidir.”³⁵³

³⁵² K 2, “Görüşme, 12.10.2023”; K 4, “Görüşme, 16.12.2023”; K 5, “Görüşme, 12.03.2024”; K 7, “Görüşme, 12.03.2024”; K 10, “Görüşme, 14.06.2024”.

³⁵³ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

Literatür taramalarında ya da sahada karşılaşılan terimlerin ve sembollerin anlaşılabilmesi, zaman zaman ritüelleri anlamamızı güçleştirmektedir. Bu terimlerin, Darıca'da yaşayan Caferilere neyi ifade ettiğini anlamak için en iyi yöntem, yine bu mezhep içinde olan kişilerden bilgi sağlanmasıdır. Hem Şîî ilahiyatına hakimiyeti hem de Azeri/Caferi kültürünü iyi bilmesi sebebiyle en derin ve sağlıklı cevapları K1'den almış bulunmaktayız. Yas ve matem sürecindeki terimlerin anlamlarını ve sembolik değerlerini şu şekilde ifade etmektedir;

“Desteler: Zincir destesi ve sine destesi vardır. Günümüzde sine destesi yapılmaktadır. Baş Çıtlatma: Eskiden olan, jiletle alından çok hafif kan çıkartma işlemidir ancak günümüzde yapılmaz artık. Kars'ta da yapılmamaktadır artık. Sadece Ağrı Taşlıçay ve Iğdır'ın bir-iki köyünde yapıldığını duydum. Artık uygulanmamaktadır. Şah-Sey vurmak (Şah Hüseyin): Ritmi hızlı, gür, coşkulu okunan sinezenlere denirdi. Okunan sinezenin adıdır. Şah Hüseyin, hızlı ve ritimli söylene söylene “Şah-Sey”e dönüşmüştür. Mersiyeler: Genel olarak ‘Kumru (Kenzül-Mesaib)’ kitabı, Fuzulî'nin ‘Saadete Ermişlerin Bahçesi’ kullanılır. Ehli Sünnette de mersiye kültürü vardır ancak icrası farklıdır. Meddah: Mersiye okuma işini meslek olarak yapan kişidir. (İran'dan Azeri Türk'ü olan bir meddah geldi buraya da.) Elem (علم): Kerbela'nın alemdarı Hz. Ebelfez kolları kesilerek şehit edilmiştir. Beş parmaklı bir el sembolüne Caferiler başörtüsü bağlarlar, nezir atarlar, para bağlarlar. Bir hacetleri varsa yine orada dua ederler. Elem Bezeme: Aleme başörtüsü, para bağlayarak hacetleri için dua etmeleridir. ‘Onun yüzü suyu hürmetine’ diyerek nezredip dua etmeleridir. Elem Coştu: Eskiden Aşura gününde bezenilen Alem'in, tutan şahsı alıp götürdüğü nakledilir halk arasında. Özellikle Aleme nezir (diyelim çocuğum olsun Alem'e nezir vereceğim diyen kişinin) veren kişinin kapısına doğru, Alem'i tutan kişiyi alıp götürdüğü söylenir. Kasım Otağı: Tarihi rivayetlere göre, Hz. İmam Hasan (a.s.)'ın 13 yaşındaki oğlu Hz. Kasım, Kerbela şehitlerinden. Şehadet meydanına gitmeden önce, İmam Hüseyin (a.s.)'den müsaade istiyor. O da ‘abim İmam Hasan'a bir sözüm vardı. Seni ben evlendirecektim’ diyor ve kızı Fatime'yle nikahlarını okuyor ve ardından Hz. Kasım meydana gidiyor ve şehit oluyor. Nikahı okunuyor ancak damat olamadan şehit oluyor. Kasım otağı bu olaya dayanmaktadır. Süslenen, bezenen sandık gibi olan yerde; genelde evlenmek isteyen kişiler oraya nezir atarlar, bağışta bulunurlar, dua ederler. Hz. Ali Asker Beşiği: Bir beşik yapılır, bezenir. Çocuğu olmayan kişiler oraya nezir atar ve Kerbela şehidi Ali Asker'in hürmetine bize çocuk ver diyerek dua ederler. Katil Sındı: İmam Hüseyin'in şehadete erdiği zamandır. Aşura günü öğle

namazından sonra İmam Hüseyin de şehit ediliyor. ‘Herkes öldü, kimse kalmadı, Kerbela şehitlerinin hepsi şehadete erdi!’ anlamındadır. Şam-ı Gariban: Defnedilen kişinin ilk gecesine denir. Gariplik gecesidir. İmam Hüseyin de Aşura günü defnedilmedi. O akşama, Şam-ı Gariban denir. Çölde İmam Hüseyin’in defnedilmeden garip kaldığı gecedir. Günümüzde ise kişinin defnedildiği ilk gecesidir. Şerbet Verme: Muharrem ve Ramazan aylarında her gece, kadınlar ikram olarak şerbet yapıp dağıtırlar. Ehsan Vermek: Yemek, hayır yapma, ihsan verme. Helva Dağıtımı: Aşura’da helva dağıtılmasının sebebi ‘cenazemiz var’ anlamını taşır. Emeviler Yezid’in emriyle Hz. Hüseyin’in matemini unutturmak için aşure tatlısı yaptırmıştır. Bu sebeple Caferiler, Muharrem ayında da başka zamanda da aşure tatlısı yemezler. Onun yerine cenazelerde dağıtılan helvadan yapıp helva dağıtılır.”³⁵⁴

Bizce Aşura matemi, Caferi bireyler için önemli bir kimlik göstergesidir. Kişilerin dini hassasiyetleri olmasa da Aşura günü matem yürüyüşüne katılmaktadırlar. Orada bulunup diğer Caferi bireylerle yan yana, o matem duygusunu yaşamaktadırlar. Caferiliğin oluşum sürecinde de izleri olan matem; büyüdükları aile ve çevreyle, bilinçli veya bilinçsiz, bireye de intikal etmektedir.

“Kişiler ibadetlerini yerine getirmeseler de inançları sebebiyle matemlere katılıyorlar ve ezayı tutuyorlar. Bu da ibadetlerinde eksiklikleri olsa da inançları konusuna bağlılıklarını göstermektedir.”³⁵⁵

Caferi bireyler, duygusal olarak oradaki acıyı her yıl Muharrem ayında yeniden yaşamaktadırlar. Yaşanılan bu yoğun duygusal hal de görülebilir bir düzeydedir. Aşura gününde yürüyüşe katılan bireylerde ya da eza meclislerinde, bir nevi cenaze töreni kasvetinin hâkim olduğu bir atmosfer hissedilmektedir. Caferiliğin tarihsel gelişim sürecini düşündüğümüzde, İmamları karizmatik birer lider³⁵⁶ olarak görmek mümkündür. Bu kişiler arasından da Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve Hz. Mehdi’nin ön plana çıkan isimler olduğunu söylemek, yanlış olmayacaktır. Hatta Caferi inancında, Hz. Mehdi’nin beklenen zuhuru, karizmatik liderin de beklenen devrimidir.³⁵⁷

“Ağlamak için kendimizi zorlamayız. Çünkü yüreğimizin ta derininde hissederiz, Hz. Fatıma’nın yaşadığı evlat acısını. Biz o gün evlatlarımızı öpmeyiz mesela ya da çok susasak da soğuk su içemeyiz. Çünkü biliyoruz, İmam Hüseyin’in evlatları

³⁵⁴ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

³⁵⁵ K 8, “Görüşme, 21.10.2022”.

³⁵⁶ Ritzer - Stepnisky, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*, 28.

³⁵⁷ Ritzer - Stepnisky, *Klasik Sosyoloji Kuramları (Classical Sociological Theory)*, 248.

kızgın kumların üzerinde günlerce aç susuz kaldı. Babalarının, abilerinin ve kardeşlerinin kesik başları, minik yavruların gözleri önünde mızraklara takıldı.”³⁵⁸

“On Muharrem’de Hz. Hüseyin ve yarenleri katledilmiştir. Bu zulme sessiz kalmayanlardan olduğumuzu belirtiriz. Adaletsiz düzene boyun eğmeyişin sembolüdür İmam Hüseyin. Müslüman görünümlü kişilerin zulmüdür orada yaşananlar.”³⁵⁹; “Bu ayda duygularımızı çok yoğun olarak yaşıyoruz ve bu zulmü, bulunduğumuz topluma ve tüm dünyaya duyurarak acımızı anlatmaya çalışıyoruz.”³⁶⁰

Kanaatimizce, Muharrem ayı ve Aşura matemi yürüyüşü bu kasvetli havada geçse de aslında Caferi cemaatinin bir yönüyle kendilerini toplumda görünür kılma gibi bir alt amacı da içermektedir.³⁶¹ Örneğin daha önce yapılan zincir destesi ya da baş çıtlatmanın günümüzde artık uygulanmıyor olması; kanlı görüntülerin Caferilik adına olumsuz bir imaj yaratacağından kaynaklanıyor olabilir. Matem yürüyüşü esnasında, Kerbela olayıyla ilgili simgesel kostüm giymiş kişilerin yürümesi ya da bu kostümleri giyen kişilerin olayları canlandıran kısa tiyatro gösterileri yapmaları, yas tutmanın ötesinde yorumlanabilir. Görsel olarak ilgi çekici bu durum hem matem ve yas sürecine hem de Caferilik adına olumlu bir imaj yaratma girişimi olabilir.

Yas ve matem toplumsal bir ritüel olarak görünür kılınması; Şîî düşünce içindeki karizmatik liderlerin etkilerinin azalmasını engellemek, karizmatik rutinleşmenin³⁶² önüne geçmek olduğu da düşünülebilir. Bilinçli bir amaçla bunun yapıldığını söylemek iddialı olacaktır. Ancak matem ritüelinin, Caferi toplumu üzerindeki sosyolojik sonuçlarından birinin de bu olduğu fark edilebilmektedir.

³⁵⁸ K 11, “Görüşme, 14.06.2024”.

³⁵⁹ K 14, “Görüşme, 20.06.2024”.

³⁶⁰ K 15, “Görüşme, 19.06.2024”.

³⁶¹ Baylak Güngör, “Türkiye’de Caferi Topluluğun Konumu ve Değişim Dinamikleri Üzerine Değerlendirmeler”, 82.

³⁶² Ritzer - Stepnisky, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*, 28.

3.3. Toplumsal Hayatın Dinamikleri

3.3.1. Geçiş Törenleri

3.3.1.1. Doğum ve Ad Koyma

Doğumla beraber çocuğun topluma kabulü, toplumla bütünleşmesinin başlangıç adımı olarak görülebilir.³⁶³ Yeni doğan çocuk, katıldığı ailenin ait olduğu toplumsal normların da içine doğmaktadır. Bu başlangıç bireyi, geri dönülemez bir kültürel bütünlükle, yetişeceği ortama dahil etmektedir. Bu dini ve kültürel dahil oluşun ilk göstergesi de yeni doğana ad koyma işlemidir. Ad koymak, aynı zamanda bireye bir kimlik kazandırmak anlamına gelmektedir. Birey, kazandığı bu kimlikle yetişerek hayatının kalan safhalarını sürdürecektir.

“Ad koyma, yaşlı büyük erkek okur ezan ve ikame okuyarak ismini söyler. Dede, baba, amca gibi bunlar da yoksa hocaya derler o ezan okuyarak isim koyar. Ad koyma eskiden büyükler yapardı (ismin seçilmesi). Artık kendi babası annesi ismini koyuyor. Eskiden tercih edilen isimler Peygamber ve Ehli Beyt isimleri, dini olguları esas alan isimler tercih edilirdi. Artık günümüzde dini isimler yerine başka isimler de tercih edilebilmektedir. Caferiler tarihi süreçte Hz. Ali ile sorun yaşamış, çekişmeler yaşamış kişilerin isimlerini kullanmazlar.”³⁶⁴

“Hz. Ali’nin sorun yaşadığı sahabelerin isimlerini koyanlar da var. Örneğin Ali Osman ismini koyan tanıdığım var, Caferi hassasiyeti olan kişiler aynı zamanda.

Benim çocuğum olduğu takdirde düşündüğüm iki isim var; Ebelfez ve Ali Asker.”³⁶⁵

Caferi cemaatinde, doğum ve ad koyma sürecinin Ehl-i Sünnetle oldukça benzer olduğu görülmektedir. Hocanın ya da evin erkek büyüğünün bir kulağa ezan diğer kulağa kamet okuyarak yeni doğanın adını verdiği bir süreç takip edilmektedir. Ehl-i Sünnetten farklı olarak Caferilerde, tarihi süreç içerisinde Hz. Ali ile husumeti olduğuna inandıkları sahabe isimlerini vermekten kaçınmalarıdır. Lakin bu konuda da istisnalar olabildiği, görüşmelerimiz esnasında edindiğimiz bilgilerdendir.

“Çocuk kırk günlük olunca ‘kırk basması’ yapılır. Anne ve çocuk dışarı çıkarılıp gezdirilir. Hanımlar kendi aralarında yemeli-içmeli bir toplantı yaparlar. Kırk gün dışarı çıkmaması da anne ve çocuğun kırılgan olabilecek sağlıklarının korunmasıdır.

³⁶³ Kehr, “Din Sosyolojisi”, 92.

³⁶⁴ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

³⁶⁵ K 6, “Görüşme, 12.03.2024”.

‘Hedik,’ çocuk ilk diş çıkarınca buğdaydan yemek benzeri bir şey yapıp dağıtırlar. Cinlerin vs. zarar vereceği düşüncesiyle anne ya da çocuk çöplük gibi yerlerde gezdirilmez. Köy yerlerinde gece dışarı tek çıkartılmaz. Bunların hepsi örfle alakalıdır ama Caferilikle alakalı değildir. Burada da uygulaması, bilinmesi azaldı.”³⁶⁶

Caferilerde, cinlerle alakalı inanç kalıplarının Ehl-i Sünnetle benzeştiği söylenilebilir. Bunun dışında anne ve çocukla alakalı doğum ve doğum sonrası uygulamaların, aynı isimlerle ya da farklı isimlerle Anadolu kültüründe de olduğu fark edilebilmektedir. Azeri Türkü olan Caferi cemaatinin, Anadolu kültürüyle de ne denli harmanlandığını bu örneklerde görmekteyiz.

3.3.1.2. Sünnet

Bireylerin hayatındaki önemli eşikler, geçiş törenleriyle ritüelleştirilerek toplumsal bir yön de kazanır. İslamiyet’te sünnet ritüeli de erkek bireyler için böyle görülebilecek dönemlerden biri olarak değerlendirilebilir. İslam toplumlarının ataerkil aile yapısı da sünnetin törenselleştirilmesini destekler niteliktedir. “Kız ve erkek çocukların sosyalleşme sürecindeki farklılıklar, çoğu kez iki cinsin farklı din önemini yansıtır.”³⁶⁷ Sünnet ritüeli mezhep ayırmaksızın tüm İslam topluluklarında var olan bir süreçtir. Ancak Burada Caferi cemaatinin, Ehl-i Sünnetten ne gibi farklılıklarla bu merasimleri gerçekleştirdikleri anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Darıca’da yaşayan Caferiler, sünnet törenlerinde Sünnilerle pek de ayrışmaktadırlar. Türk kültürünün de etkisiyle, Anadolu’nun genelinde yapılan uygulamalar, Caferi toplumunu da kapsar niteliktedir. Elbette bu tören esnasında edilen dualarda ya da törenin ne zaman yapılacağına seçiminde (yas zamanı dışında) Caferiliğin izlerine rastlanabilir. Lakin genel duruma baktığımızda, sünnet töreninde Anadolu gelenek ve göreneklerinin Caferileri de kuşattığını söylemek yerinde olacaktır.

Sünnet töreninde Sünnilikle Caferilik arasında, dikkat çekici herhangi bir farklılık görülememektedir. Müzikli ya da Kur’an okutmak suretiyle sünnet törenleri yapılmakta

³⁶⁶ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”.

³⁶⁷ Kehrer, “Din Sosyolojisi”, 92.

ve Caferilerin değimiyle ehsan (ihsan) verilerek topluma duyurulmakta ve mutlu günlerini, içinde yaşadıkları toplumla paylaşmaktadırlar.³⁶⁸

Darıca'daki Caferilerde kirvelik geleneği sürdürülmektedir. Kirvelik, sünnet töreni öncesinde seçilen, yakın bir dostun ya da arkadaşın, maddi ve manevi olarak sünnet törenine destek olması şeklinde tarif edilebilir. Kirvelik bağı kurulan bu iki aile arasında, kan bağı içermeyen akrabalık benzeri bir yakın dostluk tesis edilmiş olur. Toplum bağlarının ve cemaat olma bilincinin bir sonucu olarak kirvelik, cemaatin de içerisinde daha küçük bir kolektif ilişki olarak değerlendirilebilir.

“Kirvelik geleneği hala yaşatılmakta, kirve olmadan sünnet yapılmaz.”³⁶⁹; “30 yaş ve üzerinde kirvelik geleneği (ya da bilinci) hala yaşatılmaktadır. Kirve oldun, iyi gününde kötü gününde gideceksin, yanında olacaksın diye düşünülür ve bu kültürü yaşatırlar. Eskiden, kirve kirveden kız alıp vermezdi. ‘Bizim çocuklarımız kardeş gibidir’ diye düşünülürdü. Artık bu durum, bu kadar katı değildir.”³⁷⁰

Günümüzde bu kirvelik geleneğinin, eskiye nazaran, değişime uğramış olsa da hala yaşatılmaya çalışıldığı görülmektedir.³⁷¹ Kirve olarak belirlenen kişiye, sünnet töreni öncesinde kirve seçildiği söylenmektedir. Kirve olan kişi, sünnet çocuğunun sünnet kıyafetlerini ve çeşitli sünnet hediyelerini alma, sünnet olacağı alana götürüp yanında durma gibi görevleri yerine getirmektedir. Bu da kirve olan kişinin maddi imkanına bağlı bir süreçtir. Günümüzde sünnet işlemlerinin hastanelerde yapıldığını göz önünde bulundurursak, geriye sadece hediyeleşme süreci kalmaktadır. Ayrıca birbirlerine kirve olan aileler arasında hem bir arkadaşlık hem de bir nevi akrabalık ilişkisi oluştuğu düşünülmektedir. Örneğin eski tarihli çalışmalarda kız alıp-vermenin kirvelik bağı olan aileler arasında yapılmadığı aktarılmaktadır. Ancak görüşmelerde edinilen bilgiler ışığında, bu konunun da istisnalarının arttığı anlaşılmaktadır.³⁷² Sünnetle hatta genel anlamda düğün törenleriyle alakalı başka dikkat çekici hususta “çalgı haramdır”³⁷³ kabulünü birden fazla kişiden duymuş olmamızdır.

³⁶⁸ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”; K 4, “Görüşme, 16.12.2023”; K 5, “Görüşme, 12.03.2024”; K 6, “Görüşme, 12.03.2024”; K 7, “Görüşme, 12.03.2024”; K 10, “Görüşme, 14.06.2024”; K 13, “Görüşme, 15.06.2024”.

³⁶⁹ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

³⁷⁰ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

³⁷¹ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 4, “Görüşme, 16.12.2023”; K 5, “Görüşme, 12.03.2024”; K 7, “Görüşme, 12.03.2024”.

³⁷² K 1, “Görüşme, 06.10.2023”; K 5, “Görüşme, 12.03.2024”.

³⁷³ K 4, “Görüşme, 16.12.2023”; K 5, “Görüşme, 12.03.2024”.

“Çocuklar önceden sünnet ettirildiği gün yemek verilir. Ardından hoca gelir, Kur’an okurdu. Şimdi hastanede sünnet yaptırılıyor. Ardından hafta sonu müsait bir günde düğün salonlarında eğlence yapılır. Ardından eğlenceli yapan da eğlenceli yapmayan da evinde, camide, vakıfta, dernekte yemek verip Kur’an okutur. Mevlüt okuma Caferilerde yoktur. Kur’an ve ilahiler vardır. Matem zamanlarında ise mersiyeler de okunur.”³⁷⁴

Modernleşme, çevremizi ya da fikirleri algılayış şeklimizi değiştirip dönüştürdüğü gibi yaşadığımız yerleri ve toplumdaki kurumsal yapıları da dönüştürmektedir. Yeni olan, eskiyi yıkmasa da farklılaştırdığı su götürmez bir gerçektir. 1960’larda Kars’taki bir Azeri/Caferi köyünde yaşanan kültürün, gelenek göreneklerin, algılama şekillerinin, ritüel kalıplarının ve o ritüel kalıplarına müntesiplerinin yükledikleri anlamların, günümüz Darıca’sında var olabilmesi imkansızdır. Elbette modernleşmenin yaptığı bu değişim, sünnet törenlerinin uygulanmasında da etkilidir.

3.3.1.3. Evlilik ve Düğün

Evlilik, bireysel bir yönü olduğu kadar toplumu da ilgilendiren bir sözleşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlilik, evlenecek çiftin ailelerinin, çevrelerinin, mensubiyet besledikleri gruplarının iç içe bir bağ oluşturacağı girift bir toplumsal ilişki ağıdır. Bu sebeple tarihi süreçte de kişiler evlilik bağı kuracakları bireylerin kendi topluluklarından, gelenek, kültür ve din/mezhep birlikteliği olan kişilerden olmasını tercih etmişlerdir. Özellikle dinin ya da bizim örneğimizde olduğu gibi mezhep birliğinin öncelenmiş bir kriter olmasına, dini endogami yani cemaat içinden eş tercih edilmesi ismi verilmektedir.³⁷⁵ Darıca’da yaşayan Caferiler de evlilik için yapılan seçimlerde ilk olarak dini hassasiyetleri olan, vicdanlı, ahlaklı bireyler olmasını isterken, ardından Caferi mezhebinden, kültürlerine aşina kişiler olmasını da eklemektedirler. Evlilikte mezhep bütünlüğü aranan şartlardan biri olmayı sürdürmektedir.³⁷⁶ Aileler de evlilik çağındaki

³⁷⁴ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

³⁷⁵ Newman, *Sosyoloji*, 94; Kehr, “Din Sosyolojisi”, 93.

³⁷⁶ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”; K 5, “Görüşme, 12.03.2024”; K 6, “Görüşme, 12.03.2024”; K 10, “Görüşme, 14.06.2024”; K 11, “Görüşme, 14.06.2024”; K 13, “Görüşme, 15.06.2024”; K 16, “Görüşme, 19.06.2024”.

çocuklarına, Caferi mezhebinden bireyleri tercih etmelerini telkin etmektedirler.³⁷⁷ Ancak mezhep dışı evliliklerin de geçmişe nazaran artmış olduğu belirtilmektedir.³⁷⁸

“‘Her kuş kendi zürriyetiyle uçar.’ Evlilikte de herkes kendi toplumuyla kız alıp versin düşüncesi vardı. Mümkün mertebe, Sünnilerle kız alıp verme olmazdı. Ancak artık günümüzde diğer mezheplerle kız alıp verme bu kadar katı değildir. Günümüzde bu gelenek de geride kalmaya başlamıştır. Eskiden görücü usulü vardı. ‘Büyükler münasip görmüş’ denir, evlenilirdi. Günümüzde net kriterler yok artık. Evlilik yaşı da git gide yükselmektedir. Maddi kaygılar, üniversite, iş sahibi olmak gibi kaygılarla, sosyal medya ve medyanın da etkisiyle evlilik yaşları da yükselmektedir.”³⁷⁹

Dini endogamiyi koruma isteği, dini cemaatin sosyal kimliğiyle alakalı bir savunma mekanizmasıdır. “Bütün toplumlarda heterojen evliliklerin artması, dinî normların gücünün azaldığının ve bireylerin bilinçli sosyal davranışında dinî farklılıkların geniş ölçüde önemsizleştiğinin bir göstergesidir.”³⁸⁰ Caferi toplumunda da evlilik konusundaki değişimler, modern dönemin bir sonucu olarak düşünülebilir. Dini endogaminin kırılmaya başlaması ya da ilk şart olmaktan çıkarılması, evlilik kararında ailenin etkisinin azalması, evlilik yaşının giderek yükselmesi, modern dönemin ve bireyselleşmenin tüm toplumlar üzerindeki etkisinin, Caferilerdeki yansımaları olarak değerlendirilebilir.

“Annesinin babasının dine göre büyüttüğü arkadaşlarım tıpkı anneleri babaları gibi eşleri seçerken, anne babalarının ‘önce okusun! eğitimi, sınavları her şeyden daha önemli’ dedikleri arkadaşlarımın kariyere göre eş seçimi yaptıkları oldu. Tamamen aileyle bağlantılı olmasa da ailenin ve yetiştirmenin de etkisi var.”³⁸¹

Tönnies cemaati aile çekirdeğinin üzerine şekillendirmektedir. Ailenin yetiştirdiği birey, tercihlerinde, olayları algılayışında, değerler dünyasında yetiştirilmiş olduğu aileyi ve o ailenin de içinde bulunduğu cemaati yansıtmaktadır. Ancak modern dönemde yetişen bireyde, aile tek etken olmaktan çıkarak, etkenlerden biri haline dönüşmüştür.

Caferi cemaatinde, eş seminin ardından evlilik ve boşanma konularındaki belirgin farklara dikkat çekmek gerekmektedir. Darıca’da yaşayan Caferilerde, söz kesme

³⁷⁷ K 4, “Görüşme, 16.12.2023”.

³⁷⁸ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”; K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 4, “Görüşme, 16.12.2023”; K 7, “Görüşme, 12.03.2024”; K 10, “Görüşme, 14.06.2024”; K 14, “Görüşme, 20.06.2024”; K 15, “Görüşme, 19.06.2024”.

³⁷⁹ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

³⁸⁰ Kehrer, “Din Sosyolojisi”, 94.

³⁸¹ K 12, “Görüşme, 15.06.2024”.

esnasında “kebin kesimi” yani evlilik akdinin okunması gerçekleştirilmektedir. Bu durumu “gezip dolaşacaklar sonuçta, haramlığı ortadan kaldırmak amaçlanmaktadır” şeklinde ifade ederler. Bu süreçte mehir verilmemektedir. Eğer söz atılır, yani taraflar evlenmekten vazgeçerse, iki adil şahit huzurunda, din görevlisi tarafından talak akdinin okunarak tarafların boşanması gerçekleştirilmektedir.

“Kızın sözü verilmişse, nişan yapılacaksa nişanda dini nikahta okutulur ki gezdiklerinde haram olmasın diye. kebin kesimi/kebin kesildi denir. Nikah akdinin okunmasıdır. Bu örfidir. Düğün olduğunda ise karı koca ilişkisi başlar. Düğün olduğunda nikah yenilemeye gerek yoktur. Oldu ki ayrıldılar talak akdini okuması için ahunda başvurulur. Talak akdi (boşanma işlemi) okunur, boşanma gerçekleşir ve ayrılmış olurlar. Talak akdinin okunması gereklidir. Bu şekilde evlilik feshedilmiş sayılır. Nasıl evlenirken hocanın ve iki adil şahidin huzurunda nikah aktiyle evleniliyorsa; boşanırken de hocanın ve iki adil şahidin huzurunda talak aktiyle boşanılır. Bir de mut’a nikahı, çok eşlilik Türkiye’deki Caferilerde yoktur. Bir kişi eşi vefat ettiyse ya da boşandıysa başkasıyla evlenebilir.”³⁸²

“Boşanmak herkeste olduğu gibi kötü bir olay olarak görülür sonuçta aile yıkılıyor. Evlilik kurtarılabiliyorsa kurtarılmaya çalışılır ancak hiçbir şekilde artık geçinilemez bir durum varsa tarafların iyiliği için son çare boşanma gerçekleşir tabii ki.”³⁸³; “Boşanma yetkisi erkektedir. Boşanmayı kadının istemesi durumu; İran, Irak gibi Şii mahkemelerin olduğu yerlerde, iyi bir araştırma sonucunda olabilen bir durumdur.

Kadının -dinî anlamda- boşanma isteği, Türkiye’de olabilen bir durum değildir.”³⁸⁴

Şii/Caferilerde tarafların boşanması için “talak akdinin” okunması gerekmektedir. Talak akdinin okunması, din görevlisi tarafından iki adil şahit huzurunda, boşanacak tarafların ya da vekillerinin olduğu ortamda yapılması gerekmektedir. Ayrıca çok eşlilik ve Şiilik’te var olan mut’a³⁸⁵ nikahı Türkiye’deki Caferilerde uygulanmamaktadır. Darıca’da yaşayan Caferiler de mut’a nikahı ve çok eşliliğin kendilerinde görülmediğini ifade etmektedirler. Boşanmada da esas yetkili erkektir. Erkeğin talebiyle boşanma süreci başlatılabilir.

Caferi toplumunda, düğün töreninin yapılışına baktığımızda ise Ehl-i Sünnetten ayrıran belirgin farklılıklar yoktur. Kız isteme, çeyiz, söz kesme, nişan, düğün, kız indirme gibi

³⁸² K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

³⁸³ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

³⁸⁴ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”.

³⁸⁵ Ayrıntı için bkz.: İbrahim Kâfi Dönmez, “Müt’a”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2006).

Anadolu'nun birçok yerinde ortak olan uygulamalar, Darıca'daki Caferilerde de vardır. Düğün törenleri, mezhepsel farklılıklardan ziyade, Kars kültürünün hâkim olduğu törenlerdir.³⁸⁶ Katılımcılarda düğün süreciyle ilgili anlatımlarında bu kültürel etkinliklerden bahsetmektedirler.

“Gelin alımı ve gelin indirmede eskiden at vardı günümüzde araba var. Gelin evden çıkarken hoca dua okur. Bir kişi kapıda Kur'an tutar. Gelin ve damat Kur'an'ın altından geçer. Damadın evine gelip arabadan indiğinde kurban kesilir. Başlarına şekerleme vb. şeyler serperler ve eve girerler. Dini düğünler sadece yemek ve Kur'an okuma şeklinde olur. Eğlenceli düğünler ise eğlence, ardından Kur'an ve yemek şeklinde yapılmaktadır. Düğün davetiyesinde, nasıl olacağı belirtilir. Misafirler, düğünün durumuna göre uygun kılık kıyafetle gelmiş olurlar.”³⁸⁷

“Evlilik törenlerinde genelde eğlence olur. Haremlik selamlık oturma planı yoktur. Gelin, damat evine gelirken tabak kırar. Gelin kapıdan girerken, lavaşlar dizilir ve üzerine şekerler konulur. Gelin, lavaşları ve şekerleri toplayarak arkadakilere atar. ‘Gelin hoş geldin’ adlı ‘terifleme’ okunur. Gelin, hediye takısını kayınpederinden almadan oturmaz. Kız tarafında şah süslenir ve damat tarafı hediyesini vererek şahı teslim alır. Şah, bir çeşit süslü çıtadır ve üzerinde çeşitli ikramlıklar bulunur.”³⁸⁸

“Düğünlerde genelde yemek verilir. Kültürümüzde fazlaca yemek geleneği vardır. Olumlu olumsuz durumlarda yemek ikramı yapılmaktadır.”³⁸⁹; “Düğün olmadan bir gün önce kız evinde, masrafları erkek tarafınca karşılanmak üzere, ailelere yemek verilir. Buna kebin yemeği (nikah yemeği) denir. Gelin indirildiğinde, gelinin önünde kurban kesilir ve o gün yemek yapılır. Kız evinin büyükleri, erkek evinde ağırlanır. Yine düğün günü veya düğünden sonra kız evinden, erkek evine bohça gönderilir. Bunun içerisinde damat ve gelin için helva, yiyecekler vb. şeyler olur.”³⁹⁰; “Bizler genellikle mehirlerimizi; 14 masum ziyareti, umre ziyareti, Meşet ziyareti ya da Erbain ziyareti gibi ziyaretlerden tercih ediyoruz. Yani mehri, maddi bir değer değil de manevi bir değer olarak biçiyoruz.”³⁹¹

Caferi toplumda yoğun bir yemek ikramı kültürü vardır. Hem kutlama hem de yas süreçlerinde maddî durumları el verdiği ölçüde, ehsan/ihsan verme olarak

³⁸⁶ K 5, “Görüşme, 12.03.2024”; K 7, “Görüşme, 12.03.2024”; K 9, “Görüşme, 25.11.2023”; K 10, “Görüşme, 14.06.2024”; K 13, “Görüşme, 15.06.2024”; K 15, “Görüşme, 19.06.2024”; K 16, “Görüşme, 19.06.2024”.

³⁸⁷ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

³⁸⁸ K 14, “Görüşme, 20.06.2024”.

³⁸⁹ K 10, “Görüşme, 14.06.2024”.

³⁹⁰ K 11, “Görüşme, 14.06.2024”.

³⁹¹ K 13, “Görüşme, 15.06.2024”.

isimlendirdikleri yemek ikramını eksik etmemektedirler. Mehrin, dinî ziyaretler olarak belirlenmesi ise genele mâl edilmemesi gereken, bireylerin dinî hassasiyetlerine göre değişkenlik gösterebilecek bir ayrıntı olduğu düşünülmektedir.

Toplumda kan davasının görülüp görülmediği konusunda da husumetler olsa da kan davası düzeyinde bir düşmanlığın gerçekleşmediği ifade edilmektedir. Ancak Kars'ta husumet ya da aileler arası küslüklerin hatta eski tarihlerde kan davasının da olabildiği ifade edilmektedir.

“Eskiden olurmuş kan davası. Artık kavga düzeyinde. Kars'ta aileler kavga eder.

Kavgalı ailelerin buradaki akrabaları aynı ortama gelmek istemeyebilirler. Kan davası değil de küslük düzeyinde diyelim. Husumetler yaşansa da kan davası olmuyor.”³⁹²; “Kan davası Darıca'da olmuyor. Kars'taki aileler arasında, husumet düzeyinde oluyor bu durum. Kan davası diyemeyiz tam olarak.”³⁹³

Aileler arası yaşanabilecek husumetlerin Darıca'da görülmemesi de kent hayatının bir sonucu olarak düşünülebilir. Köy yaşamında ailelerin birbirleriyle temaslarının çok daha fazla olması, kent hayatında ise bu temasın sınırlı düzeyde kalması, bu durumun sebebi olabilir. Ayrıca Darıca'daki Caferi cemaati, heterojen bir toplum içerisinde azınlık olma bilinciyle yaşamaktadır. Bu sebeple cemaatin birbirine kenetlenme düzeyi, olası husumetlerin tolere edilmesinin bir sebebi olabilir.

3.3.1.4. Ölüm ve Taziye

“Her insan topluluğu, netice itibariyle, ölüm karşısında çaresiz insanları bağrında barındıran bir topluluktur.”³⁹⁴ Dünya hayatının son bulduğu ölüm hem kişi hem de geride bıraktığı ailesi ya da topluluğu için önemli bir konudur. Darıca'da yaşayan Caferilerin bu durumu nasıl karşıladığı, ölüm, defin ve birisini kaybetmiş olmanın bireysel acısının, toplumsal olarak paylaşıldığı taziye sürecinin nasıl gerçekleştirildiğini görmek, bireyi ve toplumu anlamamızda fayda sağlayacak bilgiler sunmaktadır.

Saydığımız tüm bu süreçlerde, Darıca'da yaşayan Caferilerde Ehl-i Sünnetle ayrıışan birkaç uygulama dikkat çekicidir. Cenazeye gusül aldırılması işleminde farklılıklar vardır. Ayrıca cenazenin koltuk altlarına “ağaç koyma” uygulaması vardır. Irak, İran gibi Şîî nüfusun yoğunlukta olduğu yerlerden gelen kefenlerde cevşen-i kebir duası ya da on

³⁹² K 5, “Görüşme, 12.03.2024”.

³⁹³ K 4, “Görüşme, 16.12.2023”.

³⁹⁴ Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, 88.

iki imamın isimleri yazılıdır. Ayrıca cenaze defin işleminde, cenazenin etrafına lahit şeklinde duvar örerek, üstü taş blok ya da mermerle kapatılmaktadır. Sonrasında da toprakla örtülmektedir. Ölüye telkin verme esnasında da baba adı kullanılmaktadır.

“Ölmek üzere olan kişinin yanında Kur’an okunur. Dili dönüyorsa, Kelime-i Şehadet söylemesi telkin edilir. Sessiz bir ortam oluşturulur, rahatsız etmemek için. Ayağının altı kibleye gelecek şekilde kibleye doğru çevrilir. (Vefat ettiğinde ise) Ölüye gusül vermede, Caferilerde üç tane gusül verilir. 1. Sidr denilen bir ot var. Suyu biraz ondan katılır ve gusül verilir. 2. Kafur katılan suyla gusül verilir. 3. Normal suyla gusül verilir ve ardından kefenlenir. Ölüye gusül verilmemiş ve ölünün bedeni soğumuş ise sizin bedeniniz o bedene dokunduğunda, sizin de “ölüye dokunma guslü” almanız gerekir. Ancak beden sıcak ise ya da gusül verilmiş bir cenaze ise ölüye dokunma guslü almaya gerek yoktur. İki tane yeni kesilmiş, canlı, yeşil ağaç parçası (söğüt), ince 30cm. civarı bir daldır. Canlı olan ağaç dalı Allah’ı zikrettiği için Caferilerde/Şia’da nakledilen rivayetlerde, Hz. Muhammed yeni ölmüş bir kişinin koltuk altlarına bu iki yeşil dalı koyuyor ve ‘bu yeşil olduğu sürece Allah’ı zikreder ve ölünün azabını hafifletir’ diyor, bu sebeple koltuk altına iki yeşil dal konur. Buna da “ağaç koyma” denir. Kefenlerde ise dualar yazılı olabilir. Özellikle Kerbela’dan gelen kefenlerde, Yasin suresinden, cevşen-i kebîrden bölümler ve on iki imamın isimleri yazılıdır.”³⁹⁵

“Definde yüzü hafif kibleye bakacak şekilde konur. Önüne ‘sapla’ denilen ahşap konmaz. Cenazenin yüzü toprağa değecek şekilde hafif açılır. Mümkünse etrafına duvar örülüp üstü kapatılır oda, lahit şeklinde. 10’luk yitong ya da tuğla ile etrafı içerden 50 cm. kadar olacak seviyede örülür. Üstü 5x30cm. boylarında beton blok ya da kalın mermerle kapatılır. Üstüne de toprak verilir. Kadın erkek mezar ölçüleri aynıdır. İki kat, tek kat mezarlarda derinlik ölçüleri değişebilir. Darıca’da mezarlık yerinin yetersizliği durumunda, iki kat mezar da yapılabiliyor. Ancak Kars’ta yer sıkıntısı olmadığı için, iki kat mezar kullanımı yoktur. Telkin, cenazeyi kabre koyduktan sonra, dini bilgileri hatırlatma maksadıyla çeşitli şeyler okunur, cenazeye hitaben. Bu esnada cenazeye, Caferilerde baba adıyla seslenilir. Ehl-i Sünnette ise annenin adıyla seslenilir.”³⁹⁶

Taziye sürecine baktığımızda özellikle cenaze yası esnasında televizyon açmama, eğlenceli işlerle uğraşmama gibi bir gelenek varken günümüzden fazla dikkat edilmeyen

³⁹⁵ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

³⁹⁶ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca fıkıhlarında cenaze evine yemek götürme şeklindeki geleneğin, günümüzde cenaze evinin gelen misafirlere yemek verdiği bir geleneğe dönüştüğü görülmektedir.³⁹⁷ “Yastan çıkarma” uygulaması da sosyal dayanışmanın gündelik hayatlarındaki bir örnek olarak gösterilebilir.

“Cenaze işlemlerinden sonra, cenaze evine yakınları gelir gider. Yemek pişirilip yemek dağıtılır. 1’i, 2’si, 3’ü ve 7’si önemlidir. Gidilir taziyelerde bulunulur. Taziye süreci televizyon, müzik vb. açılmaz. 1’i, 2’si, 3’ü, 7’si, 40’ı programları ve sene-i devriyesinde hayırlar yapılır.”³⁹⁸; “Eğer cenaze evi müsait değilse belediyeden çadır sandalye istenir. Belediye bu hizmeti sağlıyor. Kişilerin kendisi de branda çekip çadır kurabiliyor. Camilerden sandalye alınıyor. Bu şekilde taziye ortamı oluşturuluyor.”³⁹⁹; “Taziyeler sabah başlar. İnsanların gelmesi bitip dağılıncaya kadar çay ikramı devam eder. Yemek saatlerinde de yemek verilir.”⁴⁰⁰

“Eskiden cenaze evinde 40 gün televizyon, müzik vb. açılmazdı. Muharrem ve Sefer ayında da açılmazdı. Ama günümüzde açılıyor, artık eskisi gibi pek önem verilmiyor.”⁴⁰¹; “40 gün bitince ‘yastan çıkarma’ denilen; cenaze evine hediye alma ya da cenaze sahibinin yakını gelip cenaze sahibini dışarı çıkarıp gezdirir. ‘Yasınız bitti artık günlük hayatınıza dönün’ anlamında bir uygulamadır. Arkadaşının, akrabasının yanında olmak için.”⁴⁰²

Toplumsal bir varlık olan insan için dayanışma içerisinde olmak oldukça önemlidir. Bireyin topluma kabulü de aynı zamanda birey için bir gerekliliktir. Cenaze sahibinin yas sürecini yaşamasına izin verilip ardından yeniden topluma dönmesi için “yastan çıkarma” gibi bir uygulamanın yapılması, toplumsal bir dayanışmanın sembolik bir göstergesidir. Muharrem ve Sefer aylarında ya da cenaze evinde yas ve matem havasının sürmesi için televizyon, müzik gibi eğlenceyi çağrıştıracak eylemlerden kaçınılması beklenmektedir. Eskiden bu şekilde uygulandığı ifade edilmektedir. Günümüzde ise buna uyulmaması Caferi toplumundaki bir şeylerin değiştiğini gösterir niteliktedir. Ya modern dönemle beraber hissedilen bireyselleşme, toplumdaki bireyleri, cemaatin kolektif bilincinden koparmaktadır ya da Caferi cemaatinin anlam ve değer dünyasında, sembollerin anlamı değişime uğramaktadır.

³⁹⁷ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 5, “Görüşme, 12.03.2024”.

³⁹⁸ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”.

³⁹⁹ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

⁴⁰⁰ K 6, “Görüşme, 12.03.2024”.

⁴⁰¹ K 7, “Görüşme, 12.03.2024”.

⁴⁰² K 4, “Görüşme, 16.12.2023”.

3.3.2. Toplumsal Cinsiyet Algısı

3.3.2.1. Kadın ve Özgürlük

Toplumsal cinsiyet algısı, gün geçtikçe değişen, farklılaşan; modernleşmeyle birlikte de bu değişimlerini sürdüreceği düşünülen bir alandır, sosyal bilimlerde. Bu konu bir de din ile birlikte düşünüldüğünde, geniş anlamıyla İslamiyet’te, konumuz bağlamında da Darıca’daki Caferi cemaatinde bu algının nasıl olduğu, dini bir topluluğun düşüncelerini anlamamızda bize fayda sağlayacaktır.

Darıca’daki Caferilerin etnik aidyetleri kadına bakış açısını olumlu etkileyen unsurlardan biri olarak görülmektedir. Azerbaycan Türkü olmaları sebebiyle, kadın algısının diğer Şîî toplumlara nazaran daha özgürlükçü olacağı düşünülmektedir. Ayrıca evlilik konusunda değinilen mut’a nikahının Türkiye’de uygulanmaması ya da çok eşliliğin olmaması da etnik kültürleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Görüşmelerimizde kadının özgürlüğü, eğitimi, çalışması ve sosyal hayata katılması gibi konularda olumsuz bir ifadeye rastlanmamıştır. Türkiye’deki Sünni kadın ile Caferi kadın arasında bir fark olmadığı üzerine vurgu yapılmıştır.⁴⁰³

“Darıca’daki Caferi kadını toplumdaki konumu açısından şanslıdır. Çünkü Azerbaycan kültüründen gelen aktarımla daha özgürdür ve sesi gür çıkar. Bu ilçedeki Caferilerin çoğu Azerbaycan Türküdür. Tek eşli ve seküler aile yapısı hakimdir. Aile içinde özgürlük kısmen daha fazladır, ilçedeki diğer doğu illerden gelen ailelere göre.”⁴⁰⁴; “Muhafazakâr Caferiler de seküler Caferiler de kadının toplumdaki yerini üstte tutarlar. Kesinlikle hakir görme, küçümseme gibi şeylere rastlanmaz.”⁴⁰⁵

“Günümüz dünyasında kadınların okuması, çalışması, hayatın içinde olmaları bir zorunluluk.”⁴⁰⁶; “Büyüklerimizden bugüne, eğitim seviyesi her geçen gün artmaktadır. Bununla birlikte de kadının okuması, çalışması, sosyal hayata katılması da artmaktadır.”⁴⁰⁷; “Caferiler, kadının okuması, çalışması vb. konularda kadının kendi ayakları üzerinde durabilmesi ve toplumdaki yerini korumasında tamamen olumlu düşünürler.”⁴⁰⁸

⁴⁰³ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”; K 4, “Görüşme, 16.12.2023”; K 7, “Görüşme, 12.03.2024”; K 8, “Görüşme, 21.10.2022”; K 10, “Görüşme, 14.06.2024”.

⁴⁰⁴ K 14, “Görüşme, 20.06.2024”.

⁴⁰⁵ K 11, “Görüşme, 14.06.2024”.

⁴⁰⁶ K 6, “Görüşme, 12.03.2024”.

⁴⁰⁷ K 12, “Görüşme, 15.06.2024”.

⁴⁰⁸ K 15, “Görüşme, 19.06.2024”.

“Kadın çalışabilir. Çarşıya pazara alışverişe gidebilir. Adabıyla uygun şekilde her şeyi yapabilir.”⁴⁰⁹; “Kadın okuyabilir, çalışabilir. Tesettürüne dikkat ettiği sürece. İyi bir ortamda olduğu sürece toplumsal hayata katılımında bir sorun yoktur.”⁴¹⁰; “Kadınlara, İslam nasıl değer veriyorsa, biz de öyle değer veriyoruz. Elbette kadın çalışabilir, sosyal hayatı olabilir, gezebilir ve en önemlisi okuyabilir. Hicaba dikkat edildiği sürece bir sakıncası yoktur.”⁴¹¹

Kadın ve özgürlük konusundaki görüşmelerimizde, “tesettürüne dikkat ettiği sürece” kadının özgürlüğü konusunda herhangi bir kısıtlama olmadığını dile getiren katılımcılarımız da olmuştur. Anadolu kültürü, ataerkil aile yapısı ya da dinî hassasiyetlerle dile getirilen bir şartlı özgürlük düzeyi olarak görülebilir.

3.3.2.2. Kadın ve Tesettür

Darıca'daki Caferilerde tesettür, Ehlişünnetle aynı şartlarda değerlendirilir. Darıca yaşayan Caferilerde de dinî hassasiyetleri nazarında tesettürlü ve tesettürsüz bireyler vardır.⁴¹² Hangi tarafın daha fazla olduğunun tespiti bu çalışmanın konusu ve hedeflerinden biri değildir. Darıca'daki Caferi kadınların tesettür kurallarına uyma oranlarına bu çalışmayla varılamaz. Ancak Muharrem ayı matemlerinde matem yürüyüşüne katılan kadınlar, günlük hayatta tesettürsüz olsalar dahi Aşura günü matem yürüyüşü esnasında yas rengi olarak kabul edilen siyah eşarp ve siyah ferace giymektedirler.

“Tesettür konusu, ergenlikle beraber teşvik edilir ama zorlama yapılmaz pek de. Burada temel mesele ailenin bilinçli olup tesettürü doğru bir şekilde anlatıp, bunun gerekliliklerini çocuklarına anlatmaları oldukça önemlidir. Ergenlikle beraber ilk kapandığım zamanlarda, tereddütlerim vardı. Ancak bilgim arttıkça bunun gerekli olduğunu daha da anladım. Tesettürü kısıtlayıcı değil özgürleştirici bir gereklilik olarak görmek gerek. Kendi sınırlarını diğer insanlara karşı koruyan bir şey olarak görmek gerek tesettürü. Bunların anlaşılabilmesi için de aile ve çocuğun arkadaş çevresinin önemli olduğunu düşünüyorum. Aileler bazen çocuklarının erken yaşta kapanmasını doğru bulmaya da biliyorlar. Çocuğunun önü kapanmış gibi düşünabiliyorlar. Doktor, avukat vb. devlette herhangi bir yerde çalışırsa engel

⁴⁰⁹ K 2, “Görüşme, 12.10.2023”.

⁴¹⁰ K 7, “Görüşme, 12.03.2024”.

⁴¹¹ K 16, “Görüşme, 19.06.2024”.

⁴¹² K 1, “Görüşme, 06.10.2023”; K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 4, “Görüşme, 16.12.2023”; K 6, “Görüşme, 12.03.2024”; K 12, “Görüşme, 15.06.2024”.

olabilir mi diye düşünebiliyorlar. Bu da daha önceki tarihlerde tesettürle ilgili yaşanan genel sorunlarla alakalı bir travma diye düşünüyorum.”⁴¹³

“Muhafazakâr kesim tesettürü tercih ederken, diğer kesimler olsa da olur olmasa da olur, zamanla da olabilir şeklinde bakmaktadır tesettür konusuna.”⁴¹⁴, “Çoğu tesettürlü değildir. İleri yaşlardaki hanımlar kültürel olarak örtü takar. Saçları biraz dışarıda kalır. Bu konuda ilçede kurulan Caferi vakfının etkisiyle bilinçli örtünme artmıştır. Tesettür konusunda aileler baskı yapmaz ama telkin ederler.”⁴¹⁵

Darıca’daki Caferilerde tesettür, ailenin telkiniyle bir yer bulmaktadır. Dini hassasiyetlerle ilgili bilinç düzeyiyle de doğru orantılı olduğu düşünülebilir. Bazı ailelerin ise tesettürün, bireyin geleceğini olumsuz etkileyeceği kaygısı taşıması düşündürücüdür. Ancak tesettürün de bireye bir kimlik yüklediği unutulmamalıdır.

3.3.2.3. Kadın ve Miras

Evlatlar arasındaki miras paylaşımı, toplumdaki kadın algısıyla ilgili faydalı bilgiler sağlayabilir. Babanın mirası paylaşılırken kadına verilen hak, kadının toplumdaki yeri ve değeri noktasında bir gösterge sayılabilir. Darıca’da yaşayan Caferilerde miras paylaşımı dini kurallara göre değil, medeni kanuna göre gerçekleşmektedir.⁴¹⁶ Ancak kadına mirastan pay verilmeme ya da gönülsüz bir şekilde pay verilmesi gibi bir durum da istisna şeklinde dahi olsa toplumda görülebilir bir düzey sergilemektedir. Ayrıca babanın vefat etmeden önce mirasını paylaşırması gibi bir uygulama da görülmektedir.

“Kur’an’da belli şartlar olduğu için Ehli Sünnetle miras hükümleri değişmez. Ancak Darıca’da günümüzde medeni kanuna göre paylaşılır. Dini miras hükümleri uygulanmaz. Eskiden kızlara pay verilmezdi ancak günümüzde artık medeni kanuna göre paylaşım sağlanır. Hatta bazı kişiler, ölmeden mirası çocuklarına eşit dağıtıp paylaşır. Öldükten sonra, çocukları arasında kavga, düşmanlık olmasın diye düşünerek.”⁴¹⁷

“Hak gözetmeyen Sünni’de de Caferi’de de miras sorunu yaşanabilir. Kadın-erkek konusu değil sonuçta. Asıl iş babada bitiyor. Zamanında bölüştürmesi gerekir babanın. Erkek, bacısının, ablasının hakkını da gözetmeli, hakkını vermeli.

⁴¹³ K 10, “Görüşme, 14.06.2024”.

⁴¹⁴ K 11, “Görüşme, 14.06.2024”.

⁴¹⁵ K 14, “Görüşme, 20.06.2024”.

⁴¹⁶ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 10, “Görüşme, 14.06.2024”; K 12, “Görüşme, 15.06.2024”; K 14, “Görüşme, 20.06.2024”.

⁴¹⁷ K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

Toplumsal genelde kadınların mirası konusunda olumsuz bir tutum yok ama elbette istisnaları vardır bu durumun.”⁴¹⁸; “Örneğin, düğünde erkeğe daha büyük altın takılırken kıza daha küçük altın takılır. Çünkü takılan altın, kız evlenince damat tarafına gidecektir. Bu örnekten mirası da anlayabilir. Miras konusunda da böyle ayrımlar yapılabilir. Genele vuramazsak da az rastlasak da bazı ailelerde, kız erkek ayrımı hala yapılabilir.”⁴¹⁹

3.3.2.4. Kadın ve Çalışma Hayatı

Kadınların toplumsal hayatta görünür olduğu yerlerin başında eğitim hayatı ve çalışma hayatı gelmektedir. Çalışma hayatı konusunda Darıca’da yaşayan Caferilerin tutumu akademik başarısı olan bir kadının, çalışmasına uygun şartlarda, uygun yerde çalışabileceğidir.⁴²⁰ Kadının çalışmasına olumsuz bakış açısı, büyük yaştaki kuşaklarda kalmıştır. Görüldüğü kadarıyla genç kuşaklar, bu konuyu daha doğal karşılamaktadır.⁴²¹

“Eğitim, çalışma ve kadının topluma katılma konusu Ehli Sünnet ya da Türkiye toplumunun şartlarıyla aynıdır. ‘Çocuğumu okutmayacağım, çalıştırmayacağım’ demezler. Akademik başarısı olan erkek, kız fark etmeden okutulur. Ancak okumaya niyeti yoksa bir meslek edindirmeye çalışılır, çocuğun geleceği için.”⁴²²

“Caferilerde çok fazla çalışan bayan vardır. Herhangi bir kısıtlama yoktur. Eş seçimine göre bu durum değişebiliyor. Caferilik dışında da Türkiye’de eşinin çalışmasını istemeyen insanlar olabiliyor sonuçta. Sadece Caferiler olarak düşünmemek gerek bu durumu.”⁴²³

“Kadın okur, çalışır, birey olarak saygı duyulur. Caferiler modern eğitime çok önem verir ve kadın da erkek de eğitim alır.”⁴²⁴; “Çalışması eğitimi alması konusunda bütün kesimler ortak bir şekilde kadının gerekli her türlü eğitim ve özgürlüğü olması gerektiğine inanmaktadır.”⁴²⁵; “Eğitim arttıkça kadının toplumdaki yeri de artmaktadır.”⁴²⁶; “Kadının okuması, çalışması vb. konularda kadının kendi ayakları üzerinde durabilmesi ve toplumdaki yerini koruması konusunda olumlu düşünceye

⁴¹⁸ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”.

⁴¹⁹ K 5, “Görüşme, 12.03.2024”.

⁴²⁰ K 3, “Görüşme, 06.03.2024”; K 2, “Görüşme, 12.10.2023”; K 7, “Görüşme, 12.03.2024”; K 9, “Görüşme, 25.11.2023”.

⁴²¹ K 5, “Görüşme, 12.03.2024”; K 6, “Görüşme, 12.03.2024”.

⁴²² K 1, “Görüşme, 06.10.2023”.

⁴²³ K 10, “Görüşme, 14.06.2024”.

⁴²⁴ K 14, “Görüşme, 20.06.2024”.

⁴²⁵ K 11, “Görüşme, 14.06.2024”.

⁴²⁶ K 12, “Görüşme, 15.06.2024”.

sahiptirler.”⁴²⁷; “Elbette kadın çalışabilir, sosyal hayatı olabilir, gezebilir ve en önemlisi okuyabilir.”⁴²⁸

Kadının eğitim ve çalışma hayatına katılımı toplumun geneli tarafından olumlu karşılanmaktadır. Bazı erkek katılımcılar “uygun şartlarda” veya “hicabına dikkat etmek kaydıyla” gibi şerhler düşseler de tüm katılımcılar, kadınların çalışma hayatındaki yerini kabul etmektedirler. Ayrıca kadın katılımcıların tamamı, bu konuda, kadının eğitim ve çalışma hayatında olması gerektiğini net ifadelerde belirtmişlerdir. Kadının çalışması, muhafazakâr yapıli toplumlarda, mezhep fark etmeksizin, bir yönüyle de eşinin rızasına bağılı olduğundan, aile içi ilişkiler de bu konunun bir parçası haline gelebilmektedir.

⁴²⁷ K 15, “Görüşme, 19.06.2024”.

⁴²⁸ K 16, “Görüşme, 19.06.2024”.

SONUÇ

Caferiler, 1920’li yıllarda çeşitli sebeplerle Kafkasya bölgesinden Türkiye’nin Kars, Iğdır, Ağrı illerine göç etmeye başlamışlardır. Kars, Iğdır ve Ağrı’da bulunan Caferiler, bir zaman sonra ekonomik sebeplerle Türkiye’nin başka illerine göçmüşlerdir. Darıca’ya ise 1960’lı yıllarda, ilk Caferi göç hareketi başlamıştır. Bunun sonucunda Darıca, günümüzde yoğun bir Caferi popülasyonuna ev sahipliği yapmaktadır. Darıca’da yaşayan Caferilerin ifadelerine göre, kente göç sonrasında kendilerini Darıca ile özdeşleştirmeye ve bu bölgede hayatlarını kazanmaya çalışmaktadırlar. Sayılarının Darıca’da çok oluşu, büyük oranda burada rahat olabilmelerini ve kendilerini Darıca’da kurdukları habitus içerisinde rahatça ifade edebilmelerini sağlamaktadır. Azeri Türkü olan Darıca’da yaşayan Caferiler, gözlemlediğimiz kadarıyla genel anlamda milliyetçi duyguları belirgin olan bireylerdir. Çoğunluğunu işçi sınıfı oluşturmaktadır.

Bir azınlık psikolojisi içerisinde olmayan Darıca’da yaşayan Caferiler bölgede üç cami ve bir vakfa sahiptir. Bölge halkı bu camileri “Azeri cami” olarak bilmekte ve öyle isimlendirmektedirler. Kendi ifadelerine göre 15.000 Caferi nüfusu olduğunu söylemekteler ancak mezhep temelli bir nüfus sayımı olmadığından bu sayının doğrulanabilmesi resmî olarak imkansızdır.

Yaptığımız görüşmeler esnasında veri sağlamayı kabul eden katılımcılar, TÜRCAY referansı ile bağlantı kurduğumuz katılımcılardır. Bu sebeple en azından görüşmeleri sağladığımız zamanda dini hassasiyetleri olan Caferiler olduğunu söyleyebiliriz. Toplum içerisindeki bir bireyi mezhepsel aidiyetine göre fark edip bir araştırmanın katılımcısı olmasını sağlamak bazen güçlükler doğurmuştur. Görüşmek istemeyen ya da “amacınız nedir, neden Caferiliği araştırıyorsunuz?” tarzında cevaplar alınabilmiştir. Bu sebeple vakfın referansı ile iletişim kurmak araştırmanın başarısını etkilemiştir. Ayrıca katılımcıların özellikle fikhî bilgiler gerektiren konularda verdiği cevaplar bazen yeterince tatmin edici olamamıştır. Bazı katılımcılar da bilgi sahibi olmadıkları sorularda, “Caferi hocaya sorarsanız, daha fazla bilgi verebilirler” gibi nezaket cümleleriyle, araştırmacıyı Caferi hocalara yönlendirmişlerdir. Özellikle Caferi ilahiyatıyla ilgili terimler ve Kars’ta yaşayan Azerbaycan Türkleriyle ilgili kültürel olaylar, tarihsel süreçler, terimsel ifadeler gibi konularda yeterli cevaplar alınamamıştır. Böyle durumlarda Şîi Caferi fikhına ve kendi kültürlerine hâkim hocaların görüşlerine daha fazla yer verilebilmişlerdir. Bu durum bir sınırlılık olarak görülse de aynı zamanda Caferi

toplumunun din eğitimi ve tarihleriyle ilgili bilgilerde eksiklikleri olduğu konusunda da anlamlı bir ayrıntıdır.

İnanç ve ibadetlerinde herhangi bir kısıtlama ya da engellemeyle karşılaşmamaktadırlar. Ancak özellikle Caferilerin az olduğu ya da Caferiliğin tam olarak bilinmediği yerlere gittiklerinde namazı mühürle kılmaları, elleri açık şekilde kılmaları gibi ibadetlerin şekilsel farklarından dolayı dışarıdan fark edilebilmektedirler ve bazen ibadetlerdeki bu farklılık tepki almalarına sebep olabilmektedir. Bu da Caferi nüfusun yoğun olduğu yerde yaşamayı konforlu hale getirmektedir.

Din adamlarının İran ve Irak'ta eğitim almak zorunda kalmaları, Caferilerin rahatsız olduğu konulardan biridir. Ayrıca okul ders müfredatında da kendilerine yeterince yer verilmediğinden rahatsızdırlar. Lakin Caferiler homojen bir yapıda değildir. Darıca içinde bile farklı Caferilik anlayışına sahip gruplar vardır. Türkiye ölçeğinde de bu durum böyledir. Durum böyle iken devletin hangi Caferi grubu, kurumu, anlayışı muhatap alacağı sorunu doğmaktadır.

“Velayet-i fakih teorisi, kısaca İmam Zaman'ın zuhuruna kadar onun yerine gayr-i masum bir kişi din ve devlet işlerini yönetebilir mi? Yoksa din ve devlet işleri ayrı mı tutulmalıdır?” Velayet-i fakih teorisi günümüz İran'ının şekillenmesinde önemli yere sahiptir. Velayet-i fakih kabul etmemek ise hem İran karşıtlığı olarak görülebilir hem de laikliğe daha yakın olmak olarak anlaşılabilir. Ancak Caferilere göre din ve devlet işlerinin ayrı olması, İmam Zaman'ın zuhuruna kadardır. Caferilere göre İmam Zaman'ın zuhuruyla beraber din ve devleti yönetme yetkisi İmam'ın olacak ve bir masum olarak Allah'ın dinini hâkim kılacaktır. Kendi içlerindeki bir fikir ayrılığı olan bu meseleyi Caferilerle konuşmak da zaman zaman güç olmuştur. Ancak velayet-i fakih teorisi Darıca'da yaşayan Caferilerde küçük bir grup tarafından kabul edilir. Genel çoğunluk bu görüşü benimsememektedir. Fikir ayrılığı olan bu iki grup arasında da birbirlerine karşı fark edilir düzeyde olumsuz bir tutum vardır.

Darıca'da bulunan Türkiye Caferileri Vakfı (TÜRCAY), ilçedeki Caferiler üzerinde etkili bir yapıdır. Özellikle Darıca'da bulunan Caferi hocaların görüş farklılığı ayırt etmeksizin en genç olanlarının burada bulunması, her ne kadar “Caferi Hoca” sıfatıyla bulunsalar da yaşlıları sayılabilecek Caferi bireylerle ilişkilerin daha iyi olmasına bir sebep olmaktadır. Ayrıca Vakıfta bulunan Gençlik Lokali küçük bir kafeterya, Playstation, buz hokeyi, langırt, halı saha maçları, beraber yapılan tüm bu etkinlikler ve karşılıklı diyalog çocuk

ve gençlerin ilgisini buraya çekmeyi sağlamaktadır. Vakıfta ilgili yaş grubunun dikkatini çekecek bu programların yanında yapılan dini programlarla bir kültürel kimlik kazandırma, dini kimliği ve aidiyet duygularını perçinleme ve gençlerin Caferi olmayı özümsemesi hedeflenmektedir. Camiler ise yaşça daha büyük bireylerin düzenli takip ettiği yerler haline gelmiştir. Elbette bu bir genelleme değildir. İstisnaları olabilecek bir durumdur ancak gözlem ve görüşmelerimiz bu yöndedir.

Caferilerin medyada en belirgin oldukları tarih 10 Muharrem Aşura'dır. Medyada konuyu çekici hale getirmek için, zincir destesi yaparak sırtından kanlar akıtmış Caferilerin olduğu matem görüntüleri servis edilir. Ancak günümüzde ne Kars'ta ne de Darıca'da zincir destesi uygulanmamaktadır. Sine destesi uygulanmaktadır. Ellerini çalan ya da meddah tarafından Azerbaycan Türkçesiyle söylenen mersiye, sinezene uyumlu ve ritmik şekilde göğüslerine vurup indirmeleridir. Bu şekilde Aşura'nın acısını yaşadıklarına inanmaktadırlar. Aşura matemlerinde ya da başka sebeplerle başka zamanlarda yaptıkları matemlerde Caferilerin hıçkırarak ağladıkları görülebilir. Bu normal karşılanan, kendilerince acıyı, yası ve matemini yaşama, hissetme şekilleridir.

Caferiler Azerbaycan'dan ve Kafkasya'dan getirdikleri köklerle, Şîi Caferilik inancını harmanlayarak kendi inanç ve kültürlerini sürdürüp sonraki kuşaklara aktarmayı hedeflemektedirler. Caferilerin önemli kültürel etkinliklerinden biri ise Nevruz'dur. Gün geçtikçe kutlamanın içeriği azalsa da hala uygulanmaya çalışılan bir bahar şenliği olarak Caferilerin hayatında yer almaktadır.

Bireyler çocuklarına kültürel ve dini bağlarını içeren adlar koymaktadır. Hz. Ali'nin tarihi süreç içerisinde sorun yaşadığını düşündükleri kişilerin isimlerini tercih etmemeye çalışmaktadırlar. Düğün uygulamasında da nişan esnasında "haramlık kalksın" düşüncesiyle kebin akdi (evlilik akdi) okunarak çiftin dini nikahı kıyılmaktadır. Boşanırken de talak akdi okunarak çift boşanabilmektedir. Bu uygulamalar da Caferilerde evlilik konusunda dikkat çekicidir. Kişinin mezarının lahit şeklinde yapılması, kollarının altına "ağaç koyma" da bireyin dünya hayatının sona erdiği ölüm konusunda en dikkat çekici farklılıklardır.

Toplumsal cinsiyet konusunda ise özgürlükçü bir kadın algısı sunulmakla birlikte işin bir tarafında inanan insanın dini hassasiyetleri olduğu için belirli bir çerçevenin ve ataerkil dilin izlerine rastlanır. Bu konu özetle hem Şîi/Caferi düşüncenin hem Azeri Kafkas

köklerin hem de Anadolu kültürünün neredeyse tamamında hâkim olan kadın algısının oluşturduğu toplumsal cinsiyet tanımıdır.

Küreselleşmeyle beraber bireyin hayatına giren bireyselleşme, modernleşme, sekülerleşme gibi kavramlar bize belli şeylerin değiştiğini anlatmaktadır. İnsanlar toplumsal ve insanî ilişkilerini, devletle olan ilişkilerini yeniden düzenleme, yeni sınırlar koyma gereksinimi içerisine girmişlerdir. Bireylerin din algısında ve değer yargılarında değişimler; dini kurumlarda ve dini ritüellerde ise dönüşümler meydana gelmektedir. Sekülerleşme ve modernleşme sonucunda bireyselleşmenin insan üzerindeki etkilerinin izdüşümlerini toplumda da görmekteyiz. Dinî olanın/kutsalın etkisi toplumda azalmakta ya da değişime uğrayarak yeniden yorumlanmaktadır. Bu sebeple de dine olan ilgide azalma olduğu söylenebilir. Darıca'da yaşayan Caferiler için de dine olan ilginin azalması söz konusudur. Birey hayatının önceliklerinde farklılaşmalar olduğu söylenebilir. Eskiden grup aidiyetlerinin fazla olduğu bireyler yerini bireyselleşmiş bir birey algısına bırakmış olabilir.

Çalışmamız Darıca'da yaşayan Caferileri ele alıp nitel yöntemlerle günümüzdeki dini ve sosyal hayat algılarını ortaya koymaya çalışmıştır. Dini ve milli kimliğiyle bir bütün olarak hayatını sürdürmeye çalışan Darıca'da yaşayan Caferilerin anlaşılması, Türkiye'deki diğer Caferi gruplarla birlikteliklerinin ve farklılıklarının görülmesi açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Aka, Assiye. “Kimliğe Teorik Yaklaşımlar”. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* 34/1 (Mayıs 2010), 17-24.
- Albayrak, Ali. *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2006.
- Albayrak, Ali. “Dini Gruplar Bağlamında Caferilik”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/13 (2008), 111-128.
- Algar, Hamid. “Ahund”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 2/185. Türkiye Diyanet Vakfı, 1989.
- Algar, Hamid. “Merci-i Taklid”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 29/172-174. Ankara, 2004.
- Alpman, Polat S. “Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 21/2 (Ekim 2018), 1-28.
- Apaydın, Hasan. *Ehl-i Beyt Mektebini Öğreniyoruz Yaz Kuran Kursu Öğrenci Kitabı*. Kocaeli: Türkiye Caferileri Vakfı, 2015.
- Apaydın, Hasan. *Fıkhumızı Öğrenelim (Caferi Fıkında Ameller)*. Kocaeli: Türkiye Caferileri Vakfı Eğitim Yayınları, ts.
- Apaydın, Hasan. “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 01.10.2023”.
- Arıkan, Adem. “İslam Dünyasının Mezhep Haritası ve Nüfus Dağılımı”. *İslami Araştırmalar* 29/2 (2018), 348-379.
- Ataibiş, Soner. *Caferiliğin İnanç-İbadet Esasları ve Türkiye’de Caferiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Bakırlı, Hatice. *Kars Caferilerinde Dini Hayat*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Banaz, Şaban. *Anadolu’da Ca’ferîlik, Ca’ferîler ve Ca’ferîleşme Olgusu (Çorum Ehl-i Beyt Vakfı Örneği)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2017.
- Banaz, Şaban. “Türkiye’de Ca’feriler”. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2018), 29-62.
- Bauman, Zygmunt - May, Tim. *Sosyolojik Düşünmek*. çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 23. Basım, 2020.
- Baylak, Ayşen. *Visibility through ritual: The Caferi/Shiite community in Turkey/Ritüel üzerinden görünürlük: Türkiye’de Caferi/Şi’i cemaati*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlke ve İlkeleri Enstitüsü, 2009.

- Baylak Güngör, Ayşen. “Türkiye’de Caferi Topluluğun Konumu ve Değişim Dinamikleri Üzerine Değerlendirmeler”. *İnsan & Toplum Dergisi (The Journal of Human & Society)* 7/1 (2017). <https://doi.org/10.12658/human.society.7.13.M0211>
- Beckford, James. *Sosyoloji Sözlüğü*. ed. Bryan S. Turner. İstanbul: Pinhan Yayınları, 2020.
- Beder, Erkan. *Iğdır İlinde Muharrem Ayı Törenleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Berger, Peter L. “Bilgi Sosyolojisinde Bir Sorun Olarak Kimlik”. çev. Nihat Erdoğan. *Sosyoloji Dergisi* 1 (Mart 1987).
- Berger, Peter L. *Dinin Sosyal Gerçekliği*. çev. Ali Coşkun. İstanbul: İnsan Yayınları, 1993.
- Berger, Peter L. *Sosyolojiye Çağrı: Hümanist Bir Perspektif*. çev. A. Erkan Koca. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Basım, 2020.
- Cohen, Ira. *Sosyoloji Sözlüğü*. ed. Bryan S. Turner. İstanbul: Pinhan Yayınları, 2020.
- Coşkun, Ali. “Din ve Kimlik”. *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2003), 5-23.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni (3. Baskıdan Çeviri)*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 7. Basım, 2023.
- Çağrı, Mustafa. “Emir bi’l-Ma’rûf Nehiy ani’l-Münker”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 11/138-141. Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.
- Çelik, Celaleddin. *Şehirleşme ve Din*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2002.
- Dağdeviren, Ercan. *Ankara İli Keçiören İlçesinde Yaşayan Caferilerde Dini Hayat ve İlçenin Günümüz Dini Durumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Dalbay, Ramazan Saim. “‘Kimlik’ ve ‘Toplumsal Kimlik’ Kavramı”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 31 (Şubat 2018), 161-176.
- Demir, Habip. “Modern Dönem Şîî Düşüncesinde Bir Kimlik İnşası Olarak Erbaîn Yürüyüşü”. *Şarkiyat* 13/1 (2021), 169-186. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.876043>
- Demirci, Filiz. *Caferilerin Dini Örf ve Adetleri Iğdır Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Müt’a”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 32/174-180. Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.
- Duman, M. Zeki. “Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük”. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (Nisan 2009), 93-112.

- Durkheim, Emile. *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. çev. Fuat Aydın. Ankara: Eskiyei Yayınları, 3. Basım, 2018.
- Ebû Ca'fer et-Tüsî (ö. 460/1067). *el-İstibşâr fî ma'htülîfe mine'l-ahbâr*, ts.
- Ebû Ca'fer et-Tüsî (ö. 460/1067). *Tehzîbü'l-ahkâm*, ts.
- Ebû Câfer Muhammed İbn Ali İbn Bâbeveyh el-Kummî. *Risâletu'l-İ'tikadâtî'l-İmâmiyye (Şîi-İmamiyye'nin İnanç Esasları)*. çev. Ethem Ruhi Fığlalı. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1978.
- Ekinci, Ahmet. "Caferî Fıkhnın Doğuşu ve Dönemleri". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 33 (2019), 523-546.
- El-Hekîm, Seyyid Riyaz. *Usûl-u Dîn On Derste İnançlarımız*. çev. Şirali Bayat. İstanbul: Sekaleyn Yayınları, 2007.
- Fettâh, İrfan Abdulhamîd. "İmamiyye Şîa'sında Velâyet-i Fakih". çev. Seyit Bahçıvan 9/2 (2009), 243-258uyar.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "Gadîr-i Hum". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 13/279-280. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *İmâmiyye Şîası (Ca'feriyye Mezhebi) Doğuşu, Gelişimi ve Görüşleri*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2. Basım, 2008.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "İsnâaşeriyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 23/142-147. Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.
- Freyer, Hans. *Din Sosyolojisi*. çev. Turgut Kalpsüz. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1964.
- Giddens, Anthony - Sutton, Philip W. *Sosyoloji*. çev. E. Arzu Kayhan. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2 (8. Edisyon)., 2021.
- Günerigök, Mustafa. "Cemaat Sosyolojisi: Bir Kavramın Tarihsel Serüveni". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/5 (07 Ekim 2019), 287-297. <https://doi.org/10.18506/anemon.533994>
- Günerigök, Mustafa. *Risk Toplumu ve Din Yeni Bir Sosyolojiye Doğru*. Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları, 2018.
- Güngör, Özcan. "Yolda 'Caferi' Olmanın Sosyolojik Anlamı: Alevilik Caferilik İlişkisi". *Journal of Turkish Studies* Volume 7 Issue 4-II/7 (2012), 1939-1959. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.3699>
- Hakyemez, Cemil. "İmamiyye Şiasında İsmet İnancı". *Marife* 1 (2007), 167-192.
- Hemedanî, Ahmet Sabri. *İslam'da Caferi Mezhebi ve İmam Cafer Sadık Buyrukları*. Kum: Ensariyan Yayınları, 2. Basım, 1991.

- Hüseynî, Seyyid Ali - Aydın, Hamza. *İmam Cafer Sadık A.S. ve Fikrî Akımlar*. İstanbul: Kevser Yayınları, 2001.
- İbn Bâbeveyh (ö. 381/991). *Men lâ yahdurühü 'l-fakîh*, ts.
- İlhan, Avni. “Bedâ”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 5/290-291. Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.
- İnce, Abdullah. “İnsan, Toplumsal Sorunlar ve Kur'an”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/2 (30 Ekim 2020), 521-549. <https://doi.org/10.31121/tader.746562>
- Kara, Ayşe. *İğdır Caferileri Halk Bilimi Araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Karağaç, Kamile. *Türkiye’de Caferilik ve Caferiliğe Yönelişin Sebepleri (İstanbul-Anadolu Yakası örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.
- Karaman, Hayreddin. “Ca’feriyye”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 7/4-10. Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.
- Kehrer, Günter. “Din Sosyolojisi”. *Din Sosyolojisi*. ed. Yasin Aktay - M. Emin Köktaş. Vadi yayınları Toplum dizisi, 92 21. Ankara: Vadi Yayınları, 2. Basım, 1998.
- Keskin, Mehmet. *Caferi İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Koç, Abdullah. *İğdır’da Caferilik*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Küleynî (ö. 329/940-41). *el-Kâfî*, ts.
- Macionis, John J. *Sosyoloji*. çev. Vildan Akan. Ankara: Nobel, 13. Basım, 2020.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay - Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 5. Basım, 2021.
- Milâni, Muhsin M. “Humeyni’den Hamaney’e, Velayet-i Fakih Kurumunun Değişimi”. çev. Fatih Topaloğlu. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2004), 189-210.
- Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. çev. Özlem Akkaya. 2 Cilt. Ankara: Siyasal Kitabevi, 8. Edisyon., 2020.
- Newman, David M. *Sosyoloji: Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek*. çev. D. Ali Arslan. Ankara: Nobel Yayınları, 3. Basım, 2016.
- Nisbet, Robert A. *Sosyolojik Düşünce Geleneği*. çev. Yusuf Kaplan. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 4. Basım, 2023.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Alevî”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 2/368-369. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.

- Ocak, Ahmet Yaşar. *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri: Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 15. Basım, 2022.
- Otto, Rudolf. *Kutsala Dair*. çev. Sevil Ghaffari. Kadıköy: Altıkırkbeş Yayın, 2014.
- Öz, Mustafa. “İmâmiyye”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 22/207-209. Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.
- Öz, Mustafa. “Şîa”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 39/111-114. Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.
- Öz, Mustafa. “Takıyye”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 39/453-454. Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.
- Öz, Mustafa. “Teberrî”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 40/214-215. Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.
- Özcan, Nuri. “Goygoycular”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 14/121-122. İstanbul, 1996.
- Özel, Ahmet. “Cihad”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 7/527-531. Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.
- Öztaş, İzzet. “Türkiye’de Din-Devlet İlişkisi ve İmâmiyye Şîası (Darıca Örneği)”. *Din Sosyolojisi Araştırmaları* 3/4 (Nisan 2023), 1-24.
- Ritzer, George - Stepnisky, Jeffrey. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*. çev. İrmak Ertuna Howison. Ankara: De Ki Basım Yayın, 5. Edisyon., 2019.
- Ritzer, George - Stepnisky, Jeffrey. *Klasik Sosyoloji Kuramları (Classical Sociological Theory)*. çev. Himmet Hülür. Ankara: De Ki yayıncılık, 7. Edisyon., 2019.
- Sovgatov, İlham. *Türkiye Caferileri: Din, Kimlik ve Aidiyet (Bursa Örneği)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2023.
- Subaşı, Necdet. *Alevi Modernleşmesi: Sırrı Fâş Eylemek*. İstanbul: Mahya, 4. Basım, 2019.
- Subaşı, Necdet. *Gündelik Hayat ve Dinsellik*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Basım, 2018.
- Şahavat, Sabuhi. “İmâmiyye Şîası’nın Kur’ân’ın Tahrifi Konusuna Yaklaşımı”. *Usul İslam Araştırmaları* 22/22 (Aralık 2014), 43-61.
- Şaş, Muhammed Vefa. *Göçün Dini Gelenekleri Yaşama Üzerine Etkisi: Iğdır İlinden İstanbul İli Halkalıya Göç Eden Caferiler Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Şimali, Muhammed Ali. *Şia Mezhebini Tanıyalım*. çev. Akın Caba. İstanbul: Alulbeyt Yayınları, ts.

- Tabatabai, Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin. *İslam'da Kur'an*. Tahran: İslami Tebliğ Teşkilatı Uluslararası İlişkiler Bölümü, 1987.
- Tigrak, Çetin. *Şia Düşünce Sisteminin Sosyolojik İncelemesi -İğdır Caferileri örneği-*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Tunceli: Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- Tönnies, Ferdinand. *Cemaat ve Cemiyet: Deneysel Kültür Biçimleri Olarak Komünizm ve Sosyalizm İncelemesi*. çev. Emre Güler. İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları, 2018.
- Turan, Abdullah. *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar İmamet ve Mead Cilt 2*. 2 Cilt. İstanbul: Al-i Taha, 2. Basım, ts.
- Turan, Abdullah. *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar Tevhid Adalet ve Nübüvvet Cilt 1*. 2 Cilt. İstanbul: Al-i Taha, 2. Basım, ts.
- Türccav Alimler Komisyonu. *Tecvidli Kur'an Okuma Rehberi*. Kocaeli: Türkiye Caferileri Vakfı, 2. Basım, 2014.
- Türkoğlu, Harun. *Din Algısı ve Toplumsal Yapı Açısından Türkiye'deki Caferiler (İstanbul örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Uyar, Mazlum. "Velayet-i Fakih'in Ortaya Çıkışı ve Değerlendirilmesi". *Dini Araştırmalar Dergisi* 2/6 (2000), 77-98.
- Üstün, İsmail Safa. "Velâyet-i Fakîh". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 43/19-22. Ankara, 2013.
- Üzüm, İlyas. *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferîlik*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Vermeer, Paul - Van Der Ven, Johannes. "Dini Kimlik Oluşumu: Eğitimsel Bir Yaklaşım". çev. Ayşe Zişan Furat. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2006), 173-193.
- Weber, Max. "Din Sosyolojisi". *Din Sosyolojisi*. ed. Yasin Aktay - M. Emin Köktaş. 153-177. Vadi yayınları Toplum dizisi, 92 21. Ankara: Vadi Yayınları, 2. Basım, 1998.
- Wilson, Bryan. *Dini mezhepler: sosyolojik bir araştırma*. çev. Ali İhsan Yitik - A. Bülent Ünal. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Yavuz, Fikrettin. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Sahil Kasabası: Darıca". *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. 2/869-881. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2015.
- Yeler, Abdülkadir. *Türk Toplumunda Caferiler (İstanbul Halkalı Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

- Yelken, Ramazan. *Cemaatin Dönüşümü: Geç Modern Dönemler İçin Bir Cemaat Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları, 1. Basım, 1999.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, 12. Basım, 2021.
- Yıldız, Yavuz. *Gebze Caferi Toplumunun Sosyo-Kültürel Yapısı (İnanç ve Değerler Bağlamında Alan Araştırması)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Yılmaz Altun, Öznur. “Gündelik Hayat ve Gündelik Hayatın Sosyolojisi: Bir Literatür Çalışması”. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/1 (31 Mayıs 2023), 142-172. <https://doi.org/10.30561/sinopusd.1228885>
- Yılmaz, Mevlüt. “Gündelik Hayat: Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım”. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi* 6/1 (22 Ekim 2021), 143-162. <https://doi.org/10.52539/mad.877336>
- Yılmaz, Musa K. “Şia’da Din ve Devlet İlişkisi ve Velayet-i Fakih”. *Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu Bildiriler*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.
- 5253 Dernekler Kanunu-İzne Tâbi Faaliyetler, Dernek Adları-TC. Resmî Gazete, 5253 Dernekler Kanunu-İzne Tâbi Faaliyetler, Dernek Adları-TC. Resmî Gazete. Madde 28 5253 sayı 25649 Yasama Bölümü (04 Kasım 2004). Erişim 25 Kasım 2022. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/11/20041123.htm#:~:text=MADDE%2028.%20%E2%80%94%20Dernek%20adlar%C4%B1nda%3B,%C4%B0%C3%A7i%C5%9Fleri%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n%20izni%20ile%20kullan%C4%B1labilir>.
- “Darıca Kaymakamlığı; Genel Bilgiler: <http://darica.gov.tr/tarihi>”. Erişim 17 Ocak 2024. <http://darica.gov.tr/tarihi>
- “Darıca Kaymakamlığı; Mahalli İdareler: <http://darica.gov.tr/mahalli-idareler>”. Erişim 17 Ocak 2024. <http://darica.gov.tr/mahalli-idareler>
- T.C. Resmî Gazete 26824: Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun., T.C. Resmî Gazete 26824: Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. 5747 (06 Mart 2008). Erişim 22 Ekim 2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/03/20080322M1-1.htm>

EK

Ek 1: Katılımcılar

1. K 1, yaş 45, Erkek, Doktora Öğrencisi, Caferi Alimi
2. K 2, yaş 27, Erkek, Lisans (İran), Caferi Alimi
3. K 3, yaş 34, Erkek, Lisans (İran'da da dini eğitim almış), Muhasebeci.
4. K 4, yaş 47, Erkek, Lise, Fabrika Çalışanı.
5. K 5, yaş 27, Erkek, Lise, İşçi.
6. K 6, yaş 23, Erkek, Üniversite Öğrencisi, İşletmeci/Esnaf.
7. K 7, yaş 23, Erkek, Üniversite Öğrencisi.
8. K 8, yaş 24, Erkek, Lise (İran'da da 1 yıl dini eğitim), Ticaret.
9. K 9, yaş 37, Erkek, Lisans, Özel Sektör.
10. K 10, yaş 25, Kadın, Lisans (İran), Araştırmacı, Tercüman.
11. K 11, yaş 45, Kadın, Lisans, Grafik Tasarım Uzmanı.
12. K 12, yaş 27, Kadın, Önlisans, Öğretmen.
13. K 13, yaş 23, Kadın, Önlisans Öğrencisi.
14. K 14, yaş 37, Kadın, Lisans, Öğretmen.
15. K 15, yaş 23, Kadın, Lisans, Öğretmen.
16. K 16, yaş 20, Kadın, Üniversite Öğrencisi.

Ek 2: Mülakat Soruları

1. Darıca'da Yaşayan Caferilere Genel Bir Bakış

- Darıca'da yaşayan Caferilerde herhangi bir diaspora/sürgün/ana yurttan kopuk olma düşüncesi var mı?
- Darıca'da yaşayan Caferilerin nüfus oranı nedir? Genel olarak ekonomik durumları nasıldır?
- Darıca'da yaşayan Caferilerin genel olarak eğitim düzeyi nasıldır?
- Darıca'da azınlık olduğunuz hissine kapıldığınız oldu mu?
- Caferi olduğunuz için herhangi bir ayırım ya da ötekileştirme yaşadınız mı?
- Başka bir şehre taşınmanız gerekse Caferi nüfusun olduğu bir şehri mi tercih edersiniz?
- Devlet erkleri ya da Sünni nüfus tarafından, mezhebinizden dolayı size bir ayrımcılık yapıldığını düşündünüz mü?
- Sünni bireylerle ilişkinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Alevi nüfus tarafından, mezhebinizden dolayı size bir ayrımcılık yapıldığını düşündünüz mü?
- Alevi bireylerle ilişkinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Sünni ve Alevi toplumunun hangisine kendinizi daha yakın hissediyorsunuz?

2. Darıca'daki Caferilerde Dini Uygulamalar (Ritüeller)

- Caferilikte ve Darıca'da yaşayan Caferilerde namaz ibadeti nasıldır?
- Caferilikte ve Darıca'da yaşayan Caferilerde oruç ibadeti nasıldır?
- Caferilikte ve Darıca'da yaşayan Caferilerde hac ibadeti nasıldır?
- Kum-Meşhed, Necef-Kerbela (Erbain Yürüyüşü) ziyaretlerinin önemi nedir? Bu ziyaretleri yaptınız mı? Eğer yaptıysanız yaşadığınız duygular nelerdi?
- Caferilikte ve Darıca'da yaşayan Caferilerde zekât ve humus ibadeti nasıldır?
- Caferilikte ve Darıca'da yaşayan Caferilerde kurban ibadeti nasıldır?
- Caferilikte ve Darıca'da yaşayan Caferilerde Emr Bil Maruf Nehy Ani'l Münker'in önemi nedir?
- Caferilikte ve Darıca'da yaşayan Caferilerde Tevella-Teberra nedir?
- Caferilikte ve Darıca'da yaşayan Caferilerde cihat neyi ifade etmektedir?

Din Adamları (Ahund, Molla, Hoca)

- Din adamları neye göre, kimler tarafından seçilmektedir?
- Din adamının görevi hangi durumlarda sonlandırılabilir?
- Darıca'daki din adamlarının eğitim süreçleri nelerdir?
- Caferilikte din adamının görevleri nelerdir?
- Darıca'daki bir din adamının görevleri nelerdir?

Bayramlar, Törenler ve Önemli Günler

- Darıca'daki Caferilerde Ramazan Bayramı nasıl geçmektedir? Neler yapılmaktadır?
- Darıca'daki Caferilerde Kurban Bayramı nasıl geçmektedir? Neler yapılmaktadır?
- Gadir-i Hum Caferiler için ne ifade etmektedir? Bu bayramda neler yapılmaktadır?
- Nevruz Bayramında neler yapılmaktadır?

Yas ve Matem

- Muharrem Ayı Darıca'daki Caferiler için ne ifade etmektedir? Neler yapılmaktadır?
- Kerbela Olayı Darıca'daki Caferiler için ne ifade etmektedir? Neler yapılmaktadır?
- Aşura Darıca'daki Caferiler için ne ifade etmektedir? Neler yapılmaktadır?

3. Toplumsal Hayatın Dinamikleri

Geçiş Törenleri

- Doğum öncesi ve doğum sonrası süreçte takip edilen ritüeller nelerdir?
- Ad koyma sürecini nasıl gerçekleşmektedir? Tercih edilen ve tercih edilmeyen isimler nelerdir?
- Sünnet cemiyeti/düğünü uygulaması esnasında neler yapılmaktadır?
- Eş seçiminde dikkat edilen özellikler nelerdir?
- Evlilik/düğün uygulaması esnasında neler yapılmaktadır?
- Ağır hasta/ölümü beklenen birey için yapılan uygulamalar nelerdir?
- Cenaze evinde yapılan uygulamalar nelerdir? (Taziye Süreci)
- Defin ve defin sonrasında yapılan uygulamalar nelerdir?

Toplumsal Cinsiyet Algısı

- Darıca'daki Caferilerde kadının özgürlük alanı nedir?
- Caferilikte ve uygulamadaki tesettür kuralları nelerdir?

- Miras paylaşımı uygulaması nasıl yapılmaktadır?
- Kadınlar çalışma hayatında ne düzeyde var olmaktadırlar?

Günümüz Caferilerinde Sekülerizmin İzleri

- Darıca'daki Caferilerde dini hassasiyetlerin ya da dini uygulamaların geçmişe kıyasla günümüzde azaldığını söyleyebilir miyiz?

Ek 3: Fotoğraflar

1. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAY ön cepheden görünümü, (2024).

2. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAY arka cepheden görünümü, (2024).

3. Görsel: İzzet Öztaş, Hz. Cafer-i Sadık Cami, (2024).

4. Görsel: İzzet Öztaş, Hicret Cami, (2024).

5. Görsel: İzzet Öztaş, Ensar cami, (2024).

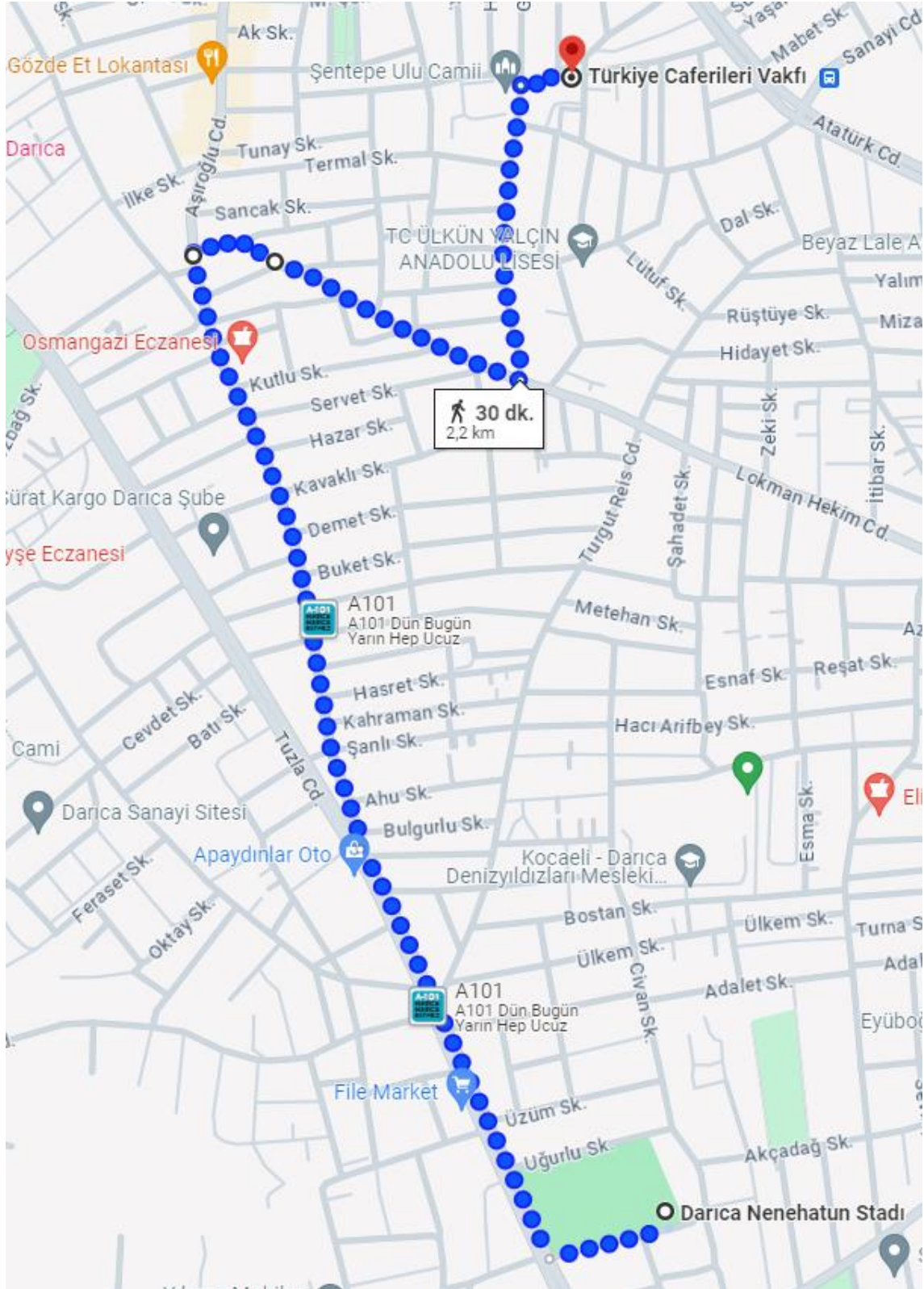
6. Görsel: İzzet Öztaş, Türbet/Mühür ön ve arka yüzü, (2023).

7. Görsel: İzzet Öztaş, Tasua gecesi erkeklerin yoğun olduğu taraf, (2023).

8. Görsel: İzzet Öztaş, Tasua gecesi kadınların yoğun olduğu taraf, (2023).

9. Görsel: Aşura Günü matem yürüyüşü güzergahı. TÜRCAV'dan Darica Nenehatun Stadyumuna doğru, (2023).

10. Görsel: İzzet Öztaş, Aşura Yürüyüşü esnasında taşınan sembolik resimler, (2023).

11. Görsel: İzzet Öztaş, Soldaki Elem. Sağdaki fotoğrafta ise bir Caferi, elem beziyor. Yani başörtüsü ya da para bağlıyor, (2023).

12. Görsel: İzzet Öztaş, Tasua ve Aşura günü yas matemlerinde Kerbela olayını sembolize eden kıyafetler giymiş kişiler, (2023).

13. Görsel: İzzet Öztaş, Aşura Yürüyüşünde kalabalığın en önündeki sembolik kıyafetli kişiler, bayrak flama taşıyan gençler, (2023).

14. Görsel: İzzet Öztaş, Aşura yürüyüşünden örnek görüntüler, (2023).

15. Görsel: İzzet Öztaş, Aşura yürüyüşünden örnek görüntüler, (2023).

16. Görsel: İzzet Öztaş, Aşura yürüyüşünden örnek görüntüler, (2023).

17. Görsel: İzzet Öztaş, Aşura yürüyüşünden örnek görüntüler, (2023).

18. Görsel: İzzet Öztaş, Aşura yürüyüşünden örnek görüntüler, (2023).

19. Görsel: İzzet Öztaş, Aşura yürüyüşü. Nenehatun Stadyumunda Aşura programı esnasında sahnenin görüntüsü, (2023).

20. Görsel: İzzet Öztaş, Aşura yürüyüşü. Stadyumundaki program esnasında Caferi bireyler, (2023).

21. Görsel: İzzet Öztaş, Aşura yürüyüşü. Nenehatun stadyumundaki programda Caferi bireyler, (2023).

22. Görsel: İzzet Öztaş, Aşura yürüyüşü matem programının ardından dağıtılan lavaş içerisine sarılmış helva, (2023).

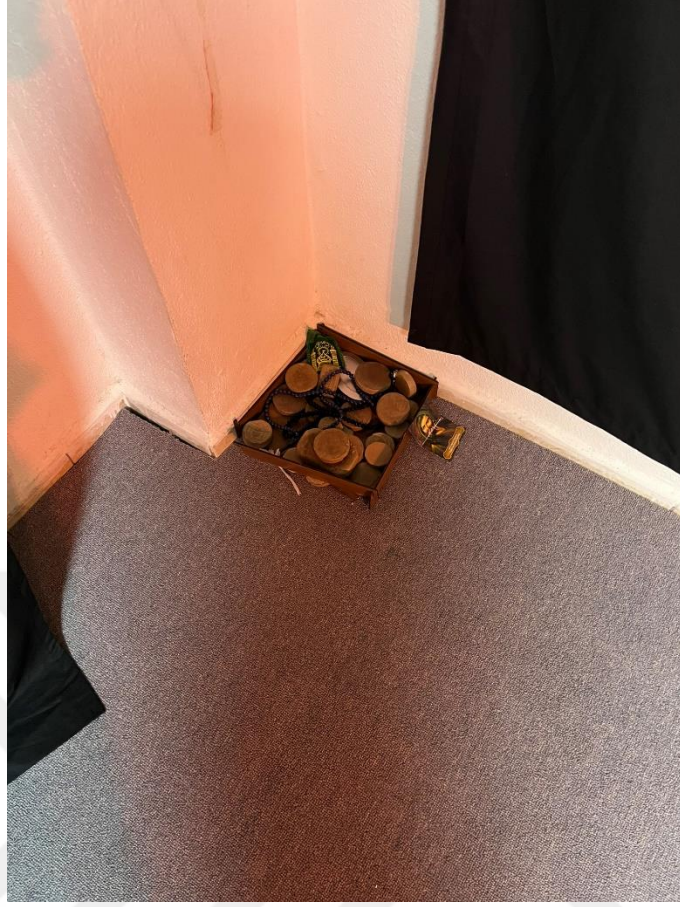
23. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAY gençlik lokali derslik, etüt salonu, toplantı salonu amaçlarıyla kullanılan bir alan, (2024).

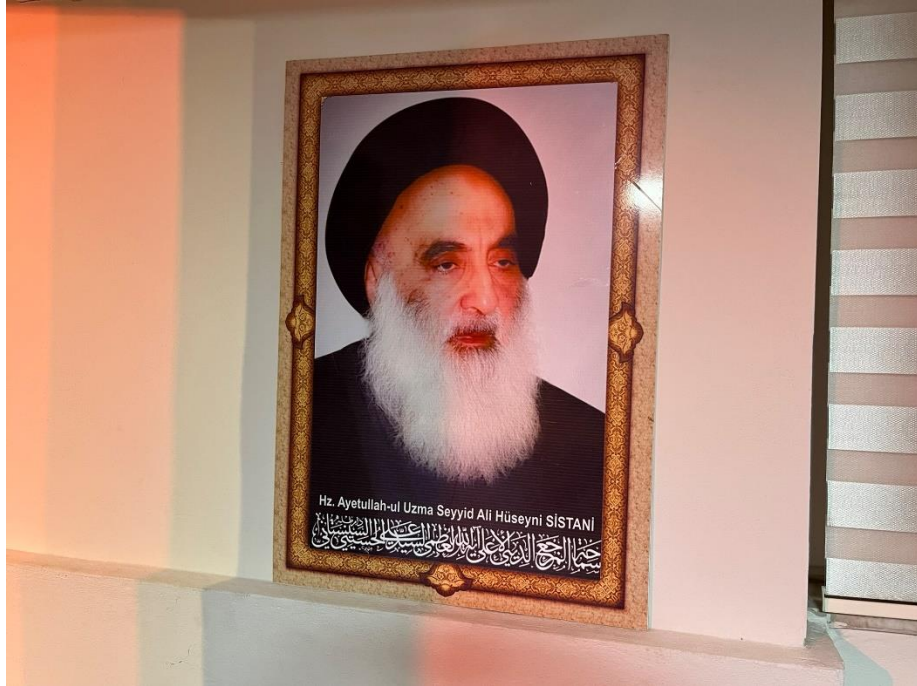
24. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAY gençlik lokali derslik, etüt salonu, toplantı salonu amaçlarıyla kullanılan bir alan, (2024).

25. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAY gençlik lokali alanında bulunan video çekim işleri için kullanılan küçük bir stüdyo, (2024).

26. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAY gençlik lokali namaz kılınan alanda bulunan mühürler/türetler, (2024).

27. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAY gençlik lokalinde bulunan Ayetullah Ali Sistani'nin fotoğrafı, (2024).

28. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAV gençlik lokali hüseyiniyenin duvarından bir görsel, (2024).

29. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAV gençlik lokali hüseyiniyenin duvarından bir görsel, (2024).

30. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAV gençlik lokali hüseyniyedeki küçük sahne, (2024).

31. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAV gençlik lokali hüseyniyenin genel görünümü, (2024).

32. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAY gençlik lokali hüseyiniyenin duvarından bir görsel, (2024).

33. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAY gençlik lokali Playstation alanı. Beş Playstation var, (2024).

34. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAY gençlik lokali oyun alanı, (2024).

35. Görsel: İzzet Öztaş, TÜRCAY gençlik lokali kafeterya, (2024).

2023 Ehlİbeyt Takvimi Önemli Günler (Tahmini Veriler) www.ehlİbeyttakvimi.com		
GÜNÜN ADI VE MAHİYETİ	HİCRİ TARİH	MİLADİ TARİH (tahmin)
Hız. Ümmül Benin selamullahi aleyhanın Vefatı	13 Cemaziyelahir 1444	05 Ocak 2023
Hız. Fatime Zehra selamullahi aleyha'nın Doğumu	20 Cemaziyelahir 1444	12 Ocak 2023
Üç Ayların Başlangıcı - Recep Ayının İlk Günü	01 Recep 1444	23 Ocak 2023
Hız. İmam Muhammed Bakır aleyhisselam'ın Doğumu (5. İmam) 01 Recep 1444	01 Recep 1444	23 Ocak 2023
Hız. İmam Ali Naki aleyhisselam'ın Şehadeti (10. İmam)	03 Recep 1444	25 Ocak 2023
Regaip Gecesi (Recep ayı İlk Cuma Akşamı)	İlk Perşembe'yi Cumaya Bağlayan Gecesi	26 Ocak 2023
Hız. Ali Asgar aleyhisselam'ın Doğumu	09 Recep 1444	31 Ocak 2023
Hız. İmam Muhammed Taki aleyhisselam'ın Doğumu (9. İmam)	10 Recep 1444	01 Şubat 2023
Hız. İmam Ali aleyhisselam'ın Doğumu (1. İmam)	13 Recep 1444	04 Şubat 2023
Hız. Zeynebi Kübra selamullahi aleyha'nın Vefatı	15 Recep 1444	06 Şubat 2023
Hız. İmam Musai Kazım aleyhisselam'ın Şehadeti (7. İmam)	25 Recep 1444	16 Şubat 2023
Hız. Ebu Talip aleyhisselam'ın Vefatı	26 Recep 1444	17 Şubat 2023
Bi' set (Meb' es) Bayramı	27 Recep 1444	18 Şubat 2023
Şaban Ayının İlk Günü	01 Şaban 1444	21 Şubat 2023
Hız. İmam Hüseyin aleyhisselam'ın Doğumu (3. İmam)	03 Şaban 1444	23 Şubat 2023
Hız. Ebul Fazl Abbas aleyhisselam'ın Doğumu	04 Şaban 1444	24 Şubat 2023
Hız. İmam Zeynelabidin aleyhisselam'ın Doğumu (4. İmam)	05 Şaban 1444	25 Şubat 2023
Hız. Ali Ekber aleyhisselam'ın Doğumu	11 Şaban 1444	03 Mart 2023
Berat Gecesi	15 Şaban 1444	07 Mart 2023
Hız. İmam Mehdi (accelellahu fereceh'in Doğumu (12. İmam)	15 Şaban 1444	07 Mart 2023
Ramazan Ayının İlk Günü	01 Ramazan 1444	23 Mart 2023
Hız. Hatice Kübra selamullahi aleyha'nın Vefatı	10 Ramazan 1444	01 Nisan 2023
Hız. İmam Hasan aleyhisselam'ın Doğumu (2. İmam)	15 Ramazan 1444	06 Nisan 2023
Kadir Gecesi (1. İhya Gecesi)	18 Ramazan 1444	09 Nisan 2023
Hız. İmam Ali (aleyhisselam)' ın Başından darbe alması	19 Ramazan 1444	10 Nisan 2023
Kadir Gecesi (2. İhya Gecesi)	20 Ramazan 1444	11 Nisan 2023
Hız. İmam Ali (aleyhisselam) şehadet (1. İmam)	21 Ramazan 1444	12 Nisan 2023
Kadir Gecesi (3. İhya Gecesi)	22 Ramazan 1444	13 Nisan 2023
Ramazan Bayramı - Şevval Ayının İlk Günü	01 Şevval 1444	21 Nisan 2023
Baql Kabristan'ının Vehhabilerce Dağıtılması	08 Şevval 1444	28 Nisan 2023
Hız. Hamza aleyhisselam'ın Şehadeti	15 Şevval 1444	05 Mayıs 2023
Hız. İmam Caferi Sadık aleyhisselam'ın Şehadeti (6. İmam)	25 Şevval 1444	15 Mayıs 2023
Zilkade Ayının İlk Günü	01 Zilkade 1444	21 Mayıs 2023
Hız. Masume selamullahi aleyha'nın Doğumu	01 Zilkade 1444	21 Mayıs 2023
Hız. İmam Rıza aleyhisselam'ın Doğumu (8. İmam)	11 Zilkade 1444	31 Mayıs 2023
Hız. İmam Muhammed Taki aleyhisselam'ın Şehadeti (9. İmam)	Zilkade Sonu	18 Haziran 2023
Zilhicce Ayının İlk Günü	01 Zilhicce 1444	19 Haziran 2023
Kutlu İzdıvaç (Hz. Ali aleyhisselam & Hz. Fatime selamullahi aleyh)	01 Zilhicce 1444	19 Haziran 2023
Hız. İmam Muhammed Bakır aleyhisselam'ın Şehadeti (5. İmam)	07 Zilhicce 1444	25 Haziran 2023
Müslim B. Akil ve Hani B. Urve'nin Şehadetleri	09 Zilhicce 1444	27 Haziran 2023
Kurban Bayramı	10 Zilhicce 1444	28 Haziran 2023
Hız. İmam Ali Nagi aleyhisselam'ın Doğumu (10. İmam)	15 Zilhicce 1444	03 Temmuz 2023
Gadiri Hum (Velayet) Bayramı	18 Zilhicce 1444	07 Temmuz 2023
İmam Musa Kazım aleyhisselam'ın Doğumu (7. İmam)	20 Zilhicce 1444	09 Temmuz 2023
Mübahale Günü	24 Zilhicce 1444	13 Temmuz 2023
Muharrem Ayının İlk Günü	01 Muharrem 1445	19 Temmuz 2023
TASUA	9 Muharrem 1445	27 Temmuz 2023
Hız. İmam Hüseyin aleyhisselam'ın Şehadeti (3. İmam) AŞURA	10 Muharrem 1445	28 Temmuz 2023
Hız. Ebul Fazl Abbas aleyhisselam'ın Şehadeti	10 Muharrem 1445	28 Temmuz 2023
3. Hız. İmam Zeynelabidin aleyhisselam'ın Şehadeti (4. İmam)	25 Muharrem 1445	12 Ağustos 2023
Sefer Ayının İlk Günü	01 Sefer 1445	17 Ağustos 2023
Hız. Rugayye selamullahi aleyha'nın Şehadeti	05 Sefer 1445	21 Ağustos 2023
Erbain (İmam Hüseyin aleyhisselam'ın Şahadetinin 40. Günü)	20 Sefer 1445	05 Eylül 2023
Hız. Muhammed sallallahu aleyhi ve alih'in Şehadeti	28 Sefer 1445	13 Eylül 2023
Hız. İmam Hasan aleyhisselam'ın Şehadeti (2. İmam)	28 Sefer 1445	13 Eylül 2023
Hız. İmam Rıza aleyhisselam'ın Şehadeti (8. İmam)	Sefer Sonu	15 Eylül 2023
Rebiulevvel Ayının İlk Günü	01 Rebiulevvel 1445	16 Eylül 2023
Hız. Peygamber (sallallahu aleyhi ve alih)' in Hicreti	01 Rebiulevvel 1445	16 Eylül 2023
Leylet' ul Mebit	01 Rebiulevvel 1445	16 Eylül 2023
Hız. Sakine selamullahi aleyha'nın Şehadeti	05 Rebiulevvel 1445	20 Eylül 2023
Hız. İmam Hasan Askeri aleyhisselam'ın Şehadeti (11. İmam)	08 Rebiulevvel 1445	23 Eylül 2023
İmam Mehdi'nin (aleyhisselam) imametinin başlangıcı (Eiduz Zehra)	09 Rebiulevvel 1445	24 Eylül 2023
Kutlu İzdıvaç (Hz. Peygamber & Hz. Hatice aleyhisselam)	10 Rebiulevvel 1445	25 Eylül 2023
Hız. Muhammed sallallahu aleyhi ve alih'in Doğumu	17 Rebiulevvel 1445	02 Ekim 2023
Hız. İmam Caferi Sadık aleyhisselam'ın Doğumu (6. İmam)	17 Rebiulevvel 1445	02 Ekim 2023
Rebiulahir Ayının İlk Günü	01 Rebiulahir 1445	16 Ekim 2023
Hız. İmam Hasan Askeri aleyhisselam'ın Doğumu (11. İmam)	08 Rebiulahir 1445	23 Ekim 2023
Hız. Fatime Zehra selamullahi aleyhanın Şehadeti 1. Rivayet	08 Rebiulahir 1445	23 Ekim 2023
Hız. Masume selamullahi aleyha'nın Vefatı	10 Rebiulahir 1445	25 Ekim 2023
Cemadiyelevvel Ayının İlk Günü	01 Cemadiyelevvel 1445	14 Kasım 2023
Hız. Zeynep Kübra selamullahi aleyha'nın Doğumu	05 Cemadiyelevvel 1445	18 Kasım 2023
Hız. Caferi Tayyar aleyhisselam'ın şehadeti	06 Cemadiyelevvel 1445	19 Kasım 2023
Hız. Fatime Zehra selamullahi aleyhanın Şehadeti 1. Rivayet	13 Cemadiyelevvel 1445	26 Kasım 2023
Cemaziyelahir Ayının İlk Günü	01 Cemaziyelahir 1445	14 Aralık 2023
Hız. Fatime Zehra selamullahi aleyhanın Şehadeti 2. Rivayet	03 Cemaziyelahir 1445	16 Aralık 2023
Hız. Ümmül Benin selamullahi aleyhanın Vefatı	13 Cemaziyelahir 1445	26 Aralık 2023

36. Görsel: 2023 yılı, Caferiler için önemli gün ve geceleri gösterir hicri günler tablosu.

2024 KOCAELİ İÇİN CAFERİ İMSAKİYESİ

KAMERİ TARİH	MİLADİ TARİH	İMSAK	SABAH	GÜNEŞ	İFTAR
1 Ramazan 1445	12 Mart 2024	05:43	05:56	07:16	19:20
2 Ramazan 1445	13 Mart 2024	05:41	05:54	07:14	19:21
3 Ramazan 1445	14 Mart 2024	05:39	05:52	07:13	19:22
4 Ramazan 1445	15 Mart 2024	05:38	05:51	07:11	19:23
5 Ramazan 1445	16 Mart 2024	05:36	05:49	07:09	19:24
6 Ramazan 1445	17 Mart 2024	05:34	05:47	07:08	19:25
7 Ramazan 1445	18 Mart 2024	05:32	05:45	07:06	19:27
8 Ramazan 1445	19 Mart 2024	05:31	05:44	07:05	19:28
9 Ramazan 1445	20 Mart 2024	05:29	05:42	07:03	19:29
10 Ramazan 1445	21 Mart 2024	05:27	05:40	07:01	19:30
11 Ramazan 1445	22 Mart 2024	05:25	05:38	07:00	19:31
12 Ramazan 1445	23 Mart 2024	05:24	05:37	06:58	19:32
13 Ramazan 1445	24 Mart 2024	05:22	05:35	06:56	19:33
14 Ramazan 1445	25 Mart 2024	05:20	05:33	06:55	19:34
15 Ramazan 1445	26 Mart 2024	05:18	05:31	06:53	19:35
16 Ramazan 1445	27 Mart 2024	05:16	05:29	06:51	19:36
17 Ramazan 1445	28 Mart 2024	05:15	05:28	06:50	19:37
18 Ramazan 1445	29 Mart 2024	05:13	05:26	06:48	19:38
19 Ramazan 1445	30 Mart 2024	05:11	05:24	06:46	19:39
20 Ramazan 1445	31 Mart 2024	05:09	05:22	06:45	19:41
21 Ramazan 1445	1 Nisan 2024	05:07	05:20	06:43	19:42
22 Ramazan 1445	2 Nisan 2024	05:06	05:19	06:41	19:43
23 Ramazan 1445	3 Nisan 2024	05:04	05:17	06:40	19:44
24 Ramazan 1445	4 Nisan 2024	05:02	05:15	06:38	19:45
25 Ramazan 1445	5 Nisan 2024	05:00	05:13	06:36	19:46
26 Ramazan 1445	6 Nisan 2024	04:58	05:11	06:35	19:47
27 Ramazan 1445	7 Nisan 2024	04:56	05:09	06:33	19:48
28 Ramazan 1445	8 Nisan 2024	04:54	05:07	06:32	19:49
29 Ramazan 1445	9 Nisan 2024	04:53	05:06	06:30	19:50
30 Ramazan 1445	10 Nisan 2024	04:51	05:04	06:28	19:51

- 10 Nisan 2024 VE YA 11 NİSAN 2024 MUHTEMEL RAMAZAN BAYRAMIDIR.
- İHYA GECELERİ RENKLİ OLARAK GÖSTERİLMİŞTİR.
- BULUNDUĞUNUZ YERDE ÇİZELGEYİ KONTROL EDİP EMİN OLDUKTAN SONRA
KULLANMAYA ÖZEN GÖSTERİNİZ.

37. Görsel: 2024 yılı, Caferiler için düzenlenmiş bir imsakiye.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: İzzet ÖZTAŞ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Gümüşhane Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat Bölümü
Makale ve Bildiriler	
1. Öztaş, İzzet. “Türkiye’de Din-Devlet İlişkisi ve İmâmiyye Şîası (Darıca Örneği)”. <i>Din Sosyolojisi Araştırmaları</i> 3/4 (Nisan 2023), 1-25.	